

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA

Fakulta právnická

Sady Pětatřicátníků 14, Plzeň

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Právní gramotnost v České republice

Lenka Lejčková

Plzeň

2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Lenka LEJČKOVÁ**
Osobní číslo: **R19M0218P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Právní gramotnost v České republice**
Zadávací katedra: **Katedra teorie práva**

Zásady pro vypracování

Úvod Teoretická část Právní gramotnost Aspekty posuzování právní gramotnosti Praktická část Zkoumání právního minima jednotlivých právních odvětví Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-838-9.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Vyd. 1., 3. dot. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 80-717-9028-1.
- VEČEŘA, Miloš a Martina URBANOVÁ. *Sociologie práva*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3803-216.
- VEČEŘA, Miloš, Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu / Miloš Večeřa, Martina Urbanová a kolektiv. – 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2015. – 194 stran. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia ; sv. č. 512. ISBN 978-80-210-7783-6.
- URBAN, Michal, Petra HODYSOVÁ a Jan KACZOR. Právní gramotnost mladých lidí v České republice a role vzdělávání. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2015, (3), 171-215.
- URBAN, Michal. Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-807-5020-130.
- Measuring young people's legal capability. *Law for life* [online]. London: Plenet, 2009 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://www.lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf>

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et Bc. Peter Brezina, Ph.D.**
Katedra teorie práva

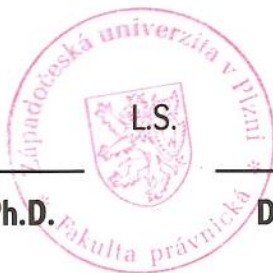
Oponent diplomové práce: **JUDr. et PhDr. Jiří Novotný, Ph.D.**
Katedra teorie práva

Datum zadání diplomové práce: **20. března 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. František Cvrček, CSc.
vedoucí katedry

Čestné prohlášení

Tímto čestně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Právní gramotnost v České republice“ vypracovala zcela samostatně, za použití zdrojů, které jsem řádně citovala obvyklým způsobem, a které jsou souhrnně uvedeny v seznamu použité literatury.

V Plzni dne 31. 3. 2024

Lenka Lejčková

Poděkování

Ráda bych na prvním místě poděkovala vedoucímu této diplomové práce panu JUDr. et Bc. Peterovi Brezinovi, Ph.D., za vstřícný přístup, trpělivost a čas, který mi v průběhu zpracování práce věnoval.

Dále bych ráda poděkovala všem respondentům a respondentkám, kteří si našli čas pro zodpovězení mých otázek a pomohli mi tak s hledáním právního minima v České republice. Nesmírně si vážím času každého, kdo měl chuť a sílu se mnou na toto téma diskutovat. Čas těchto lidí napomohl k nalezení výsledků a splnění cílů této práce a já si toho velmi vážím.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým nejbližším za pomoc, kterou mi poskytli v momentech, kdy jsem tápala. Jmenovitě bych ráda poděkovala panu Ing. Jakubovi Šuldovi za všechny poskytnuté konzultace a nekonečnou trpělivost. Také bych ráda poděkovala panu Jaroslavu Prchalovi za nesmírnou podporu projevenou spoustou malých skutků, které mi usnadnily psaní této práce. Velké dík patří i Mgr. Karolíně Škubalové za to, že měla sílu pročítat všechny koncepty textů, ze kterých následně vznikla tato práce. Ve výčtu nesmí chybět ani má rodina, která mi je celý život oporou a jinak tomu nebylo ani při zpracovávání této diplomové práce.

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje komplexní analýze právního minima jako nezbytného základu pro rozvoj právní gramotnosti mezi občany České republiky. Cílem práce je identifikovat klíčové oblasti právních znalostí, které by měl každý občan ovládat, aby se mohl účinně orientovat v právním prostředí. Práce se zaměřuje na definování a měření právního minima v rámci různých právních odvětví. V teoretické části práce jsou představeny základní teoretické koncepty právní gramotnosti a právního minima, zatímco praktická část zahrnuje empirické šetření zaměřené na zjištění základních znalostí právního minima jednotlivých právních oblastí. Na základě analýzy získaných dat práce navrhuje doporučení pro zlepšení právního vzdělávání a zvyšování právní gramotnosti v České republice.

Abstract

This diploma thesis is devoted to a comprehensive analysis of the legal minimum as a necessary basis for the development of legal literacy among citizens of the Czech Republic. The aim of the work is to identify the key areas of legal knowledge that every citizen should master in order to effectively navigate the legal environment. The work focuses on defining and measuring the legal minimum within various legal branches. In the theoretical part of the thesis, the basic theoretical concepts of legal literacy and the legal minimum are presented, while the practical part includes an empirical investigation aimed at establishing the basic knowledge of the legal minimum in individual legal areas. Based on the analysis of the obtained data, the thesis proposes recommendations for improving legal education and increasing legal literacy in the Czech Republic.

Obsah

ÚVOD	1
1 Teoretická část.....	2
1. 1 Právní gramotnost.....	2
1. 2 Základní prvky právní gramotnosti	5
1. 3 Vzdělávání a rozvoj právní gramotnosti	7
1. 3. 1 Základní a střední školy – Advokáti do škol.....	7
1. 3. 2. Střední školy.....	10
1. 3. 3. Vysoké školy s neprávním zaměřením.....	13
1. 3. 4 Vzdělávací kurzy	15
1. 4 Budoucnost právní gramotnosti.....	18
1. 5 Aspekty posouzení právní gramotnosti	23
1. 6 Neznalost práva neomlouvá	28
2 Praktická část	31
2. 1 Právní minimum jednotlivých právních odvětví.....	31
2. 1. 1 Metodologie.....	31
2. 1. 2 Ústavní právo	33
2. 1. 3 Mezinárodní právo	35
2. 1. 4 Trestní právo.....	37
2. 1. 5 Správní právo	40
2. 1. 6 Právo životního prostředí	42
2. 1. 7 Finanční právo	46
2. 1. 8 Občanské právo hmotné	49
2. 1. 9 Civilní právo procesní	52
2. 1. 10 Obchodní právo	55
2. 1. 11 Pracovní právo.....	60

2. 1. 12 Právo sociálního zabezpečení.....	63
2. 1. 13 Právní dějiny.....	65
2. 2 Shrnutí praktické části	66
2. 2. 1 Platformy pro zvyšování právní gramotnosti	68
2. 2. 2 Další sesbírané poznatky	69
ZÁVĚR.....	70
Seznam použité literatury	72
Přílohy	76
1. Schéma řešení právního problému	76
2. ÚSTAVNÍ PRÁVO – JUDr. et Bc. Ondřej Preuss, Ph.D.....	77
3. MEZINÁRODNÍ PRÁVO - Mgr. Bc. Jaroslav Větrovský, DEA, Ph.D.....	79
4. MEZINÁRODNÍ PRÁVO - Mgr. Vladimíra Pejchal Grünwald, LL.M., Ph.D.....	80
5. TRESTNÍ PRÁVO - doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M.....	81
6. SPRÁVNÍ PRÁVO - JUDr. et PhDr. Jan Malast, Ph.D.....	84
7. PRÁVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ - doc. JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D.....	87
8. FINANČNÍ PRÁVO - JUDr. Petrou Hrubou Smržovou, Ph.D.	92
9. OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ - JUDr. Miroslav Kalný, Ph.D.....	94
10. CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - JUDr. Miloslava Wipplingerová, Ph.D.,LL.A...	97
11. CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Mgr. Miroslav Hromada, Ph.D.....	99
12. OBCHODNÍ PRÁVO - JUDr. Pavla Tloušťová, Ph.D., MBA	101
13. OBCHODNÍ PRÁVO - JUDr. Anna Outlá	103
14. OBCHODNÍ PRÁVO - JUDr. Petr Papež.....	105
15. PRACOVNÍ PRÁVO - Mgr. Miroslav Hromada, Ph.D.....	107
16. PRACOVNÍ PRÁVO - doc. JUDr. Jakub Morávek, Ph.D.....	109
17. PRÁVO SOC. ZABEZPEČENÍ - doc. JUDr. Jakub Morávek, Ph.D.	111
18. PRÁVNÍ DĚJINY - JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.....	113

ÚVOD

V době, kdy právní normy hrají klíčovou roli ve fungování moderní společnosti, se znalost práva stává nezbytnou součástí každodenního života občanů. Tato práce se zaměřuje na specifický aspekt právní gramotnosti, konkrétně na identifikaci právního minima v jednotlivých právních oblastech. Cílem této práce není provádět rozsáhlé šetření současné úrovně právní gramotnosti mezi občany ČR, ale spíše určit, jaké základní znalosti z práva by měl mít každý občan pro efektivní orientaci v právním prostředí a účinnou obranu svých práv a zájmů. Práce klade důraz na dva hlavní pilíře: teoretický rozbor pojmu právní gramotnosti a jeho klíčových aspektů a praktické šetření zaměřené na konkrétní znalosti z jednotlivých právních oblastech.

Teoretická část práce nabízí ucelený pohled na právní gramotnost, její definice, význam a nutnost v moderní společnosti. Diskutuje o základních prvcích, které tvoří právní gramotnost, a to včetně dovedností, znalostí a postojů nezbytných pro účinné působení jedince v právním prostředí. Součástí této části je i přehled existujících iniciativ a programů, které se snaží právní gramotnost v České republice rozvíjet a podporovat.

Praktická část je zaměřena na empirické zkoumání a identifikaci právního minima v různých právních odvětvích, jako jsou ústavní právo, trestní právo, občanské právo, pracovní právo a další. Skrze analýzu odborné literatury a provedení expertních rozhovorů s právníky je cílem nalézt a definovat základní soubor znalostí, které by měl občan ovládat v jednotlivých právních oblastech.

Cílem této práce je zmapovat pojem právní gramotnosti a nalézt právní minimum, které by mělo být všeobecně známé. Motivací k vytvoření této práce je zjištění základních parametrů pro budoucí zkoumání hladiny právní gramotnosti, získané poznatky by mohly vést i ke zlepšení vzdělávání v této oblasti.

1 Teoretická část

Úvodní teoretická část této diplomové práce se zaměřuje na problematiku právní gramotnosti v České republice. První část definuje samotný pojem právní gramotnosti a zdůrazňuje jeho důležitost v kontextu moderní společnosti. Následuje rozbor základních prvků právní gramotnosti, které zahrnují klíčové dovednosti, znalosti a postupy nezbytné pro úspěšné působení v právním prostředí.

Druhá část se podrobněji zabývá vzděláváním a rozvojem právní gramotnosti. Analyzuje roli základních, středních a vysokých škol, stejně jako různé vzdělávací kurzy a iniciativy zaměřené na posílení právní gramotnosti veřejnosti. V této části je také představen program "Advokáti do škol", který přináší praktickou výuku právních principů přímo do výuky na základních a středních školách. Nakonec se věnuje budoucnosti právní gramotnosti a přináší pohled na možné trendy a vývojové směry v oblasti právního vzdělávání a osvěty, a také aspekty posuzování právní gramotnosti a problematiku neznalosti práva, která není ospravedlněním v případě porušení právních norem.

1.1 Právní gramotnost

Pojem gramotnost (anglicky *literacy*) je definován jako *znalost čtení a psaní*¹. To jsou základní schopnosti potřebné nejen pro vzdělávání, avšak i pro porozumění světu kolem nás, ergo gramotnost je společenskou praxí. Fenomén gramotnosti je důležitým ukazatelem úrovně společnosti a ve formě práva na vzdělání je zakotven ve spoustě právních dokumentů. Je běžné, že termínu gramotnost předchází pojem, jenž se vztahuje k nějaké konkrétní oblasti. Tedy dané adjektivum se s pojmem gramotnost používá všude tam, kde je potřeba zdůraznit skutečnost, že nestačí pouze znát jednotlivé výrazy, v dané oblasti, ale především je třeba porozumět jejich obsahu, chápat je v souvislostech a nabít schopnost dalšího využití. Ve spojení se slovem právo, které lze definovat jako: dynamický a cílený systém společenských příkazů, zákazů a dovolení,

¹ *Gramotnost*. Online. Akademický slovník současné češtiny. 2024. Dostupné z: <https://www.slovníkcestiny.cz/heslo/gramotnost/0/45605>. [cit. 2023-12-15].

kteřá jsou závazná a vynutitelná státem², nám tedy vzniká termín právní gramotnost³, jenž však neznamena jen schopnost číst a psát právní texty⁴.

Ve zkratce se dá právní gramotnost popsat jako schopnost použití práva v běžném každodenním styku. Dříve bylo toto spojení spíše vázáno s profesionálním právním vzděláváním, tedy se schopnostmi studujících práv a později se schopnostmi právníků a právníček rozumět právnímu textu, vykládat ho, právně argumentovat, psát různá podání k soudu a podobně. Avšak tento pohled na právní gramotnost je tedy spíše tím, co by se dalo označit za právní vzdělání a vzdělávání.⁵

Právní gramotnost byla definována kanadskou advokátní komorou jako schopnost porozumět slovům použitým v právním kontextu, vyvodit z nich závěry, a posléze na základě těchto závěrů jednat⁶. Oproti jindy užívanému právnímu vědomí zdůrazňuje právní gramotnost nejen schopnost rozumět právnímu jazyku či obsahu jednotlivých práv, ale i na jejich základě jednat, a tedy i mít dostatečné schopnosti k jednání.

Pojem právní vědomí bývá odborníky vykládán různými způsoby. Dle Knappa je základem právního vědomí idea práva⁷ – teoreticky na platném právu nezávislá a od něho odlišná (i když třeba obsahově stejná) představa o tom, co je po právu. Považuje ho za empiricky vzniklé vědomí toho, že ve společnosti existuje právo, jedná se tedy o vědomí existence. Pro právní praxi a právní vědu rozlišujeme právní vědomí *de lege lata* – dle platného zákona – určuje, co má být po platném právu, co je v souladu s právem a co je protiprávní. Na druhé straně pak

² Definicí práva bylo v historii bezpočet, avšak jednotlivé prvky této definice se propisují napřích definicemi nejčastěji. Blíže je problematika nejednoznačnosti odpovědi na otázku: Co je právo?, upravena v publikaci: KNAPP, Viktor. Teorie práva. Vyd. 1., 3. dot. Beckovy právnícké učebnice. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-717-9028-1.

³ Právní gramotnost případně též právní povědomí či znalost práva – anglicky legal literacy nebo také legal awarness

⁴ KRUPOVÁ, Tereza. Právní vědomí – několik poznámek. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 23, č. 4, s. 368. ISSN 1210-9126.

⁵ KRUPOVÁ, Tereza. Právní vědomí – několik poznámek. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 23, č. 4, s. 369. ISSN 1210-9126.

⁶ Definice kanadské advokátní komory (Canadian Bar Association) z roku 1992, v originále zní „The ability to understand words used in a legal context, to draw conclusions from them, and then to use those conclusions to take action.“ - Canadian Bar Association, Reading the Legal World: Literacy and Justice in Canada, Report of the Canadian Bar Association Task Force on Legal Literacy (Ottawa: Canadian Bar Association, 1992), 23.

⁷ KNAPP, Viktor. Teorie práva. Vyd. 1., 3. dot. Beckovy právnícké učebnice. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-717-9028-1., s 82.

máme právní vědomí *de lege ferenda* – spočívá z hledisek jeho správnosti a spravedlnosti.⁸ Právní vědomí se tedy skládá ze dvou základních složek, a to ze znalosti práva a z mínění o právu (někdy označovaném též jako názory na právo)⁹. Definice pojmu právní gramotnost a právní vědomí má shodný obsah v jedné ze složek těchto pojmů, kterou je znalost práva.¹⁰

American Bar Association se na právní gramotnost dívá jako na: „schopnost učinit kritické hodnocení podstaty práva, právního procesu a právních informací (zdrojů) stejně jako účinné využití právního systému a způsobilost formulovat strategie pro jeho zlepšení.“¹¹

Právní gramotnost zahrnuje složku znalostí, dovedností i postojů. Znalosti představují soustavu faktů a pojmů, teorií a poznatkových struktur, které si jedinec prostřednictvím procesu učení má osvojit. Dovednosti, označují způsobilosti člověka k provádění určité činnosti, které se projevují pozorovatelnou činností. Dovednosti rozlišujeme od schopností, které vyjadřují individuální potenciál člověka k provádění určité činnosti v budoucnu, který se může, ale také nemusí uplatnit. Poslední složkou jsou postoje a hodnoty, přičemž postoje představují hodnotící vztahy, které jednotlivec zaujímá vůči okolnímu světu, druhým lidem nebo sobě samému, hodnoty poté vyjadřují míru důležitosti, kterou jedinec přisuzuje věcem, jevům, symbolům a jiným lidem, přičemž některé hodnoty jsou sdílené celými skupinami nebo dokonce celou společností.¹²

Důležitost právní gramotnosti spočívá například v možnosti občanů aktivněji se účastnit veřejného života a politických procesů. Dále se také občané, z důvodu neznalosti práva, mohou dopouštět protiprávního jednání, aniž by si to uvědomovali – osoby s vyšší mírou právní gramotnosti mají tendenci lépe

⁸ GERLOCH, Aleš. In: Teorie práva. 7. aktualizované vydání. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 138. ISBN 978-80-7380-652-1, s. 25-26

⁹ URBAN, Michal. Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013, s. 22. ISBN 978-80-7502-013-0.

¹⁰ Tyto pojmy tedy označují dvě odlišné věci, avšak tento jejich společný jmenovatel umožňuje využívání literatury, jež se zabývá právním vědomím, kterému je věnováno v literatuře mnohem více prostor.

¹¹ „The ability to make critical judgments about the substance of the law, the legal process, and available legal resources and to effectively utilize the legal system and articulate strategies to improve it.” American Bar Association, Commission on Public Understanding About the Law. 1989. Legal Literacy Survey Summary. Chicago: American Bar Association., s. 5.

¹² URBAN, Michal: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013, s. 93. ISBN 978-80-7502-013-0.

porozumět svým právům a povinnostem, což přispívá k prevenci konfliktů a soudních sporů¹³. Schopnost porozumět právním dokumentům a procesům je nezbytná pro ochranu vlastních práv a proaktivní jednání v případě jejich porušení. Vysoká úroveň právní gramotnosti může přispět k ekonomickému růstu a sociální spravedlnosti tím, že umožní lepší přístup k právu a spravedlnosti. Jedná se o klíčové dovednosti, které umožňují jednotlivcům orientovat se v rámci právního systému, což má širší dopad nejen na osobní život jednotlivců, ale i na společnost jako celek.

Význam právní gramotnosti je patrný ve vztahu k řadě dalších gramotností, které jsou de facto podmíněny právním rámcem. Například občanská gramotnost je podmíněna znalostí právního systému státu, ve kterém jedinec žije. Nelze učit finanční gramotnost, bez toho, aby studenti měli alespoň základní právní gramotnost, a to z toho důvodu, že se finanční gramotnost ve svém základu odvíjí od právní gramotnosti, tedy od znalosti základních práv a povinností v rámci určité životní situace. Při životě v moderní vyspělé společnosti se právu zkrátka nevyhneme – lidstvo se ocitlo ve věku legislativy¹⁴.

Pojem právní gramotnosti tedy předpokládá schopnost porozumět, aplikovat i efektivně využívat právní koncepty, principy a normy v různých situacích a prostředích. Zahrnuje nejen znalost konkrétních zákonů a předpisů, ale také schopnost kriticky myslet, analyzovat a interpretovat právní informace nebo třeba dokumenty.

1.2 Základní prvky právní gramotnosti

Dle výše uvedených definic je možné v pojmu právní gramotnost nalézt prvky, které jsou pro něj význačné. Jako první znak je možné uvést porozumění právním konceptům, které zahrnuje jako znalost základních právních principů, tak právních pojmů.

¹³ KRÍHA, Josef; METEŇKO, Jozef a PETR, Bohuslav. *Aktuální reflexe odhalování, dokumentování, dokazování a prevence kriminality či jiné protispolečenské činnosti*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2020. s. 95. ISBN 978-80-7556-073-5.

¹⁴ SCALIA, Antonin. *A Matter of Interpretation: Federal Courts and the Law - New Edition*. New Jersey: Princetone University Press, 1997. ISBN 9780691174044.

Dalším důležitým základním rysem je schopnost číst a porozumět právním dokumentům, jakými jsou právní předpisy, smlouvy či soudní rozhodnutí. Tato schopnost zahrnuje i interpretaci takových textů.

Právně gramotný jednotlivec by měl být schopen i kritického myšlení v právním kontextu čili by měl být schopný analyzovat a hodnotit různé právní jednání a rozpoznat jejich důsledky a dopady. Právní znalosti, jež jednotlivec nabývá by měl být schopen aplikovat v každodenním životě.

Dle A. Podgoreckého¹⁵ lze rozdělit právní vědomí do tří oblastí zkoumání, a to na vědomosti o právu, hodnocení práva a prestiž práva¹⁶.

Podgorecki odlišuje znalost práva a konkrétních pravidel od znalostí právních principů (zásad) jakožto vědomí toho, že je něco v dané chvíli právně správné či špatné. Dobrá znalost právních principů je vlastní běžným občanům, zatímco znalost práva u nich není na příliš vysoké úrovni. Z jeho výzkumu vyplynulo, že znalost práva je přímo úměrná pozici jednotlivce, tedy vyšlo najevo potvrzení hypotézy o korelaci mezi znalostí práva a vzděláním. Novinky z pole zákonných a legislativních textů nechávají většinu lidí nepoznamenaných. Aby se tito se změnami opravdu efektivně seznámili, je třeba předestřít jim závěry ve formě vzorů chování a jednoduchých právních principů. Výzkum dále ukázal, že učit neprávníckou veřejnost pomocí představení pouhých právních pravidel nebývá efektivní, naopak propojení s příklady z praxe pomáhá k lepšímu zapamatování a pochopení daného problému. Hodnocení práva lze zkoumat tak, zda respondenti vnímají právo jako spravedlivé, zatímco prestiž práva je zkoumána skrze dotazy na dodržování práva i za situace, kdy dotčenému určitá norma přijde nespravedlivá, tedy zda by se mělo právo dodržovat i přes pocit subjektivní vadnosti.

Obsah právní gramotnosti vyložen skrze pojem *legal awarness* lze dle M. Rehintera rozdělit také do tří částí, a to na: *právní znalost* – vědomí co je právem, a co by jím být mělo, tedy *subjektivní mínění o právu a étos práva* – obecné vědomí toho, co ve společnosti může a má platit.

¹⁵ PODGÓRECKI, Adam. *Law and Society*. Dotisk. Taylor & Francis, 2023., s. 89 a násl. ISBN 9781032606446.

¹⁶ Knowledge of law, Evaluation of law and Prestige of law

Celkově lze konstatovat, že právní gramotnost je multifaktoriálním konceptem, který zahrnuje řadu klíčových prvků. Jak již vyplývá z výše uvedených definic, jedním z klíčových znaků právní gramotnosti je schopnost porozumění právním konceptům, nezbytná schopnost číst a interpretovat právní text. Právně gramotný jednotlivec by měl být schopen aplikovat tyto znalosti v každodenním životě a měl by projevovat kritické myšlení v právním kontextu. Rozdělení právního vědomí do oblastí znalostí práva, hodnocení práva a prestiže práva podtrhuje, že právní gramotnost není pouze otázkou znalosti právních pravidel, ale i schopností vnímat a hodnotit samotný právní systém.

1. 3 Vzdělávání a rozvoj právní gramotnosti

Právo se vyučuje povinně již od základní školy.¹⁷ Nicméně i přes plošnou výuku práva, která pokračuje i ve vysokoškolském prostředí, kdy se právo vyučuje téměř na všech oborech povinně, pouze v menším rozsahu je předmět volitelný, není právní vědomí neprávnické populace na uspokojivé úrovni.

Jen málo literatury je věnováno problematice výuky práva pro neprávnický ve spojení s právním vědomím a jeho zvyšováním. Jedná se o téma, které je na hranici mezi právem, sociologií, pedagogikou či didaktikou, a které možná právě pro svůj široký záběr není příliš v hledáčku autorů (téměř jediným souhrnným dílem propojující didaktiku práva a právní vědomí je Urbanova Efektivní strategie formování právního vědomí¹⁸, která se zaměřuje na středoškolskou výuku práva).¹⁹

1. 3. 1 Základní a střední školy – Advokáti do škol

Zvyšování právního povědomí na školách realizuje i samotná Česká advokátní komora od roku 2018 v rámci projektu Advokáti do škol. Do tohoto projektu jsou zapojeni advokáti z celé republiky, kteří navštěvují základní i střední školy, kde debatují s žáky a studujícími o různých právních tématech a na základě

¹⁷ Více v rámci jednotlivých Rámcových vzdělávacích programů, které je možné nalézt na internetových stránkách Ministerstva školství: RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY. Online. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. 2024. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>. [cit. 2023-11-15].

¹⁸ URBAN, Michal. Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-7502-013-0.

¹⁹ Právní vědomí vysokoškoláků neprávnického zaměření – výzkum a jeho výsledky. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 2017, roč. 63, č. 1, s. 37–66. ISSN 0323-0619.

příkladů z praxe se snaží o povyšování právního vědomí. Z osnov projektu je možné dovodit, jaké základní informace by měly být známé u žáků a žákyň základních a středních škol²⁰.

Témata, která ČAK vybrala pro svůj projekt pro zvyšování povědomí jsou:

- *Kdo a jak tvoří právo (volby, parlament, zákony, Sbírka zákonů),*
- *Člověk má práva a povinnosti (kde se berou – Ústava, Listina, právní normy, morálka)*
- *Co chci, co můžu, co smím, co nesmím (volby, svoboda, odpovědnost, závazek, smluvní volnost, právo říct NE)*
- *Rodina je základ státu (všechno začíná a končí v rodině - nefunguje-li, zákon mnoho nenapraví, jen zasahuje v případech nejkřiklavějších.)*
- *Dítě a jeho práva (participační právo, práva a povinnosti, střídavá péče, rodičovská odpovědnost apod.)*
- *Člověk jako společenský tvor (paradox svobody, která začíná a končí tam, kde se střetává se svobodou jiného člověka, role povinnosti a její dvojjedinost s právem. Mají roboti právo mít svá práva?)*
- *Závazky (jak se uzavírají smlouvy, jak se nezadlužovat, jak se vymáhá právo, smlouvy mají být plněny)*
- *Advokát – notář – státní zástupce – exekutor – soudce*
- *Simulovaný soudní proces – lze uskutečnit ve dvojici se soudcem*
- *Pracovní právo (věková hranice, smlouvy, pokyny nadřízených, odpovědnost, škoda, pracovní podmínky mladistvých)*
- *Administrativa a správa (pasy a občanské průkazy, evidence vozidel, katastr nemovitostí).*
- *Trestní odpovědnost (věková hranice, trestání, výkon trestu, vazba, zadržení)*
- *Mediace, soud, arbitráž, mimosoudní řešení sporů*
- *Smlouvy mohou uzavírat i děti, zavazuje i ústní smlouva*
- *Dluhy se mají platit, složenky nepatří do koše*
- *Dohoda je vždy lepší než soudní spor*

²⁰ ZAPOJTE SE DO PROJEKTU ADVOKÁTI DO ŠKOL. Online. Česká advokátní komora. 2018. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=19639> . [cit. 2023-11-27].

- *Dítě má právo na informaci a vyslovit svůj názor, i dítě má právo říci NE.*
- *Smlouvy mohou uzavírat i děti, zavazuje i ústní smlouva*
- *Volby, přímá a nepřímá demokracie, jak může jednotlivec ovlivnit řízení státu*
- *Listina základních práv a svobod, Ústava, základní lidská práva*
- *Právo přeje bdělým – jak nebyť lhostejný*
- *Právo na obhajobu, presumpce neviny*

Z tohoto seznamu témat je možné zachytit jednotlivé oblasti práva, které považuje Česká advokátní komora za důležité základní znalosti, jež by měly být součástí právního minima²¹.

Mimo tento seznam okruhů, který je na webu České advokátní komory k dispozici pedagogickým pracovníkům, je zde ke stažení i publikace Právní desatero pro žáky, studenty a učitele²², která obsahuje deset komiksů, které zdůrazňují deset tezí:

- *Neznalost práva neomlouvá*
- *Smlouvy mají být plněny*
- *Dluhy se mají plnit*
- *Dohoda je lepší než soud*
- *Právo přeje bdělým a ostražitým – každý, nechť střeží svá práva*
- *Každý má právo na ochranu své cti, důstojnost a soukromí – to platí i na síti*
- *Neposkytnutí pomoci je trestný čin*
- *Porušování autorských práv je trestný čin*
- *Poškozování cizího majetku je trestné*
- *Dítě má právo vyjádřit se k věci, které se ho týká*

²¹ ZAPOJTE SE DO PROJEKTU ADVOKÁTI DO ŠKOL. Online. Česká advokátní komora. 2018. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=19639>. [cit. 2023-11-27].

²² ADAMEC, Martin; CIHLÁŘOVÁ, Ivana; ČECHOVÁ, Blanka; ČERNÝ, Petr; DECROIX, Eva et al. Advokáti do škol. Praha: Česká advokátní komora, [2022]. ISBN:978-80-906571-2-0.

Z tohoto výčtu lze dovodit několik základních zásad, které Česká advokátní komora vyhodnotila jako nezbytné pro právní povědomí žáků, ale také zachycení témat, která se adresátů publikace přímo dotýkají.

1. 3. 2. Střední školy

Úroveň právní gramotnosti, respektive právního vědomí na středních školách, můžeme pozorovat skrze výše zmíněnou publikaci Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů. Toto dílo dobře mapuje stav právního vědomí středoškoláků dle některých celosvětových výzkumů, ale také díky výzkumu vlastnímu. Je však třeba brát v potaz to, že se jedná o publikaci z roku 2013, která obsahuje údaje staré více než 10 let, avšak žádné další komplexní dílo, které by sledovalo trend právního vědomí či právní gramotnosti od té doby nevyšlo. Práce dobře mapuje nejen výše zmíněné atributy, ale obsahuje i teoretický opis toho, co právní vědomí je a také ukazuje projekty zaměřené na kultivaci právního vědomí. V neposlední řadě je zde možné nalézt i rozbor středoškolských učebnic základu práva.

Výsledky českých studentů a studentek zjištěných na základě výzkumů z oblasti občanské výchovy, kam se řadí i právo, nevyznívají dobře. V mezinárodním srovnání mají naši studující sice průměrné znalosti, avšak současně v desetiletém horizontu zde došlo k jednomu z největších propadů mezi všemi testovanými zeměmi. Čeští studující vykazují oproti svým vrstevníkům z jiných zemí méně demokraticky aktivní smýšlení i menší ochotu být v budoucnu politicky aktivní, a dokonce i menší ochotu přijít k volbám. Právní vědomí těchto studujících je ve srovnání s mezinárodním průměrem až podprůměrné. Nicméně odpovědnost za tento stav neleží jen na školách. Velký vliv má také socioekonomické zázemí a v neposlední řadě mají vliv i rodiče. Studie²³ ovšem potvrdila, že zapojení se do chodu škol má na studující a jejich budoucí zapojení se do společnosti, včetně ochoty jít k volbám nebo míry jejich občanských znalostí větší vliv než jejich zapojení do aktivit mimo školu. Občanské znalosti působí na postoje žáků, zde tedy studie ukázala, že větší povědomí o fungování demokratického systému (tj. vyspělejší právní vědomí *de lege lata*)

²³ SCHULTZ, W. *akol. Prvnotní zjištění z Mezinárodní studie občanské výchovy*. Ústav pro informace ve vzdělávání – divize Nakladatelství TAURIS. s. 59- 60 ISBN 978-80-211-0602-4

vede také k vyšší míře občanské a politické participace a má vliv na právní povědomí de lege ferenda.

Předmětu občanské výchovy by se mělo dostávat v kurikulu českých škol výsadnějšiho postavení a měla by mu být vyčleňována větší časová dotace např. formou speciálních seminářů. Tento předmět by měl být vyučován dostatečně vzdělanými a dále se vzdělávajícími učiteli, což se v České republice nedaří. Měl by se klást daleko větší důraz na studentské dovednosti a postoje, nikoliv na znalosti, jak je tomu doposud. Naučit studující základní právní informace během jednoho školního roku učitelé dokáží, avšak změnit postoje studentů a studentek je nad jejich síly. Česká republika se od mezinárodního průměru liší tím, že klade větší důraz na schopnost hájit vlastní názor, méně vede žáky a žákyně k podpoře kritického myšlení a zejména pak vede žáky méně k zapojování do činnosti školy a politického života. Lze konstatovat, že mimo jiné znalosti získávané i v hodinách občanské výchovy, mají pozitivní dopad na demokratičnost studentských postojů, ke kterým se Česká republika hlásí nejen ve své Ústavě a v řadě mezinárodních dokumentů, ale také v závazných rámcových vzdělávacích programech.

Českému středoškolskému systému chybí cílená a soustavná práce s učiteli. Je potřeba poskytnout učitelům prostor pro to, aby mohli sdílet příklady dobré praxe a mluvit spolu o třídách a žácích. Dále je potřeba cíleně sledovat a podporovat další vzdělávání učitelů, aktivně učitelům umožňovat setkávání s novými trendy ve vzdělávání a otevírání se novým způsobům výuky, a to zejména možnosti vyučující školit. Zbavit učitele banálních administrativních úkolů by mohlo být dalším z cílů, jedná se zejména o úkoly, ke kterým není potřeba vysokoškolské vzdělání, jako jsou dozory na chodbách, kopírování materiálů a vyplňování formulářů či výkazů. V neposlední řadě je důležité pečlivě sledovat kvalitu výuky a cíleně odměňovat a jinak motivovat ty učitele, kteří dělají úkoly nad rámec svých základních povinností. S tím souvisí i potřeba vytvořit standardy pro učitelskou profesi, které by jasně definovaly, co jsou prvořadě cíle učitelského povolání, a na co by se měli vyučující soustředit především. Celkově je tedy potřebná klíčová soustavná práce s učiteli a cílené zaměření se na kvalitu jejich výuky a jejich profesní růst.²⁴

²⁴ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 156-157. ISBN 978-80-7502-013-0.

Dalším úskalím, jež se týká českého školství je množství výukových materiálů, které vznikají značně nekoordinovaně a na školy se jich dostávají desítky. Vyučující se v nich těžko orientují a výsledný výběr používaných materiálů je do jisté míry náhodný a založený na tom, s jakým materiálem se učitel seznámil nejdříve. Materiály by bylo tedy vhodné utřídit, podrobit kvalitativní analýze a nadále zlepšovat.

Výuka právního povědomí může probíhat různými výukovými metodami. Jednou z efektivních metod a strategií je zkušenost ze Spojených států amerických, kde mají alternativní a moderní výukové metody s dlouhou tradicí. Ve Spojených státech amerických mají žáci a žákyně středních škol vedle tradiční občanské výchovy poměrně rozsáhlé zkušenosti s tzv. *Law-related education*, tedy právní výchovou. Tu definuje americký zákon již z roku 1978 jako právní výchovu či právní minimum, jehož cílem je vybavit neprávnický základními znalostmi a dovednostmi týkajícími se práva, právního procesu a systému práva, jakožto základních hodnot a principů, na kterých jsou založeny. Právní výchova tak vzdělává občany demokratického státu v právech a povinnostech, zaměřuje se na koncept právního státu na jeho podíl v ochraně základních lidských práv a stejně tak se pokouší nechat studující nahlédnout do nitra demokracie. Cílem těchto kurzů je informovat o lidských právech a principech právního řádu, ale také vychovávat aktivní občany, kteří respektují platné právo. Tento výukový přístup demystifikuje právo tím, že neučí studující jen to, kdo, co, kdy a kde, ale také proč. Navíc pomáhá mladým lidem nevidět právo jen jako něco vzdáleného a neosobního, či jako něco spojeného jen s tresty, ale prostřednictvím interaktivních výukových strategií jim ukazuje, že právní systém pracuje v jejich prospěch.²⁵

Právní výchova vychází z kombinace vhodně vybraného učiva a konkrétních výukových strategií, které se zaměřují na rozvoj klíčových kompetencí. Učí studující spolupráci, kritickému myšlení, rozhodování se a řešení problémů, tedy rozvíjí jejich kompetence k řešení problémů, komunikativní kompetence, ale i kompetence sociální a personální a v neposlední řadě také kompetenci občanskou. Tento rozvoj umožňuje výukový program zejména technikám jako je simulované soudní jednání, besedy studujících s právníky

²⁵ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 121-122. ISBN 978-80-7502-013-0.

a právníčkami z nejrůznějších profesí, práce s reálnými právními případy a také nejrůznější podoby skupinové výuky. Tento vzdělávací program je zpřístupněn žákům a žákyním základních i středních škol, ale je nabízen i v rámci mimoškolních a komunitních vzdělávacích programů.²⁶

Výsledky této metody ukazují, že má vzdělávání v rámci *law-related education* pozitivní dopad na studentské znalosti práva a jeho procesů, jakož i individuálních práv a povinností. Pozitivní vliv se objevuje i v postojích a jednání studentů, a to až do takové míry, že absolventi a absolventky se méně často dopouštějí trestné činnosti. Aby se však takové výsledky dostavily, je nezbytné zahrnout do výuky těchto šest charakteristik: zapojení adekvátně připravených odborníků a odbornic z praxe, dostatečné množství kvalitní výuky, vhodný výběr a prezentace vybraných právních případů a zvládání kontroverzí, aktivní zapojení do výuky a interakce studujících, zapojení zástupce zřizovatele školy a v neposlední řadě dostupnost a využívání podpory kolegů.²⁷

Závěrem lze konstatovat, že zlepšení právní gramotnosti českých středoškoláků vyžaduje komplexní přístup. To vyžaduje nejen změnu v obsahu a metodách výuky, ale i posílení profesního rozvoje učitelů a odlehčení od administrativních povinností. Navíc je třeba kriticky přehodnotit dostupné výukové materiály a inspirovat se osvědčenými přístupy, jako je právní výchova v USA, která kombinuje konkrétní učivo s efektivními výukovými strategiemi zaměřenými na rozvoj klíčových kompetencí. Tato strategie nabízí cenné lekce pro české školství, včetně potřeby zahrnout do výuky interaktivní techniky, jako jsou simulovaná soudní jednání, a zaměřit se na rozvoj aktivního a informovaného občanství.

1. 3. 3. Vysoké školy s neprávním zaměřením

Výuka práva na vysokých školách s neprávním zaměřením probíhá většinou ve formě volitelných předmětů, což znamená, že studující neprávních oborů se s právem dostanou do styku pouze, pokud budou sami chtít. Na Západočeské univerzitě tato výuka probíhá na předmětu s názvem Úvod do studia práva

²⁶ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 123. ISBN 978-80-7502-013-0.

²⁷ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 123-126. ISBN 978-80-7502-013-0.

pro neprávnický, tento předmět navštěvují studující různých fakult, někteří ho mají jako povinný předmět, jiní jako dobrovolný. Obsahem přednášek jsou tyto oblasti: úvod do práva, ústavní právo včetně ochrany lidských práv, právo EU, občanské právo – obecná část, rodinné právo, absolutní majetková práva, dědická práva, relativní majetková práva, obchodní práva, pracovní právo, správní právo, trestní právo. Cílem absolvování takového předmětu je seznámení studentů neprávnických oborů se základy práva a vytvoření předpokladů pro studium dalších již specializovaných právnických předmětů. Mezi znalosti, jež studující prokazuje po absolvování předmětu by měla být orientace v základních právních předpisech právního řádu České republiky, seznámení se se stěžejními právními pojmy a právními instituty, porozumění odborné právní terminologii v rozsahu výuky, základní přehled o právních odvětvích a vybraných právních institutech. Vedle toho stojí pak dovednosti, kdy student po absolvování používá s porozuměním odborný jazyk v rozsahu výuky, je schopen popsat charakteristiky a fungování jednotlivých probíraných institutů a aplikuje získané poznatky na modelové situace.²⁸

Dle dotazníkového šetření²⁹, které bylo zaměřeno na právní vědomí vysokoškolských studentů neprávnického zaměření, vyplynula záporná odpověď na otázku: *Lze nalézt propojení mezi výukou práva na vysoké škole a výraznou kultivací právního vědomí těch, kteří výuku v nějaké formě absolvovali?* Cílem článku bylo shrnout poznatky z dotazníkového šetření mezi studenty a absolventy vysokých škol, ale i osob, které vysoké školy nestudovaly. Výzkum³⁰ byl zaměřen na přístup k právu a na míru znalostí a vědomostí o právu.

Dotazníkový výzkum ukázal, že přístup k právu a úroveň právního vědomí respondentů se příliš neliší v závislosti na tom, zda jsou daní jedinci vysokoškoláci, kteří absolvovali výuku práva, nebo nikoliv. Z výzkumu vyplynula nízká efektivita výuky práva na vysokých školách neprávnického zaměření. Odpovědi na vědomostní otázky se ukázaly být spíše chybné. Zde však nebyl vysledován

²⁸Úvod do studia práva pro neprávnický. Online. Portál ZČU. Dostupné z: <https://portal.zcu.cz/StagPortletsJSR168/ProhlizeniPrint?stateClass=cz.zcu.stag.portlets168.prohlizeni.predmet.PredmetSylabusState&predmetZkrPrac=KPO&predmetZkrPred=USPN&predmetRok=2023&predmetSemestr=ZS&portalLocale=cs>. [cit. 2024-03-15].

²⁹ Právní vědomí vysokoškoláků neprávnického zaměření – výzkum a jeho výsledky. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 2017, roč. 63, č. 1, s. 37–66. ISSN 0323-0619.

³⁰ Počet respondentů tohoto výzkumu nepřevyšuje 500, tedy z celkového počtu studujících vysokých škol se jedná o malé procento.

výrazný vliv absolvování výuky práva na správnost odpovědí, dokonce v některých případech odpovídali lépe ti, kteří vysokou školu nestudovali.

Subjektivně však respondenti pohlížejí na výuku práva jako na užitečnou pro svůj běžný život a povolání, a to zejména tehdy, pokud bylo právo vyučováno formou kurzů zaměřených na obor studia. Závěrem tedy může být to, že pokud se má právo vyučovat na vysokých školách, je vhodné cílit na právní základ zaměřenými kurzy do jednotlivých oborů.

Výuka práva na vysokých školách neprávního zaměření nemá podstatný vliv na formování právního vědomí jedince. Tedy výuka práva na vysokých školách má stále své mezery, které je potřeba vylepšit: *zaměřit ji jednak na přemýšlení o právu a hodnotové soudy, jednak na učení se na praktických příkladech s použitím právních textů, nikoliv na zúžení učeného pomocí učebnicových definic a výtahů ze zákonů. Na druhou stranu se ukázalo, že i současný stav výuky stačí k tomu, aby nabyté znalosti absolventi používali pro běžný život nebo svoji praxi. Výuka formou zaměřených kurzů se ukazuje efektivnější než obecné úvody do práva.*³¹

1. 3. 4 Vzdělávací kurzy

Nejen v soukromém sektoru začaly vznikat kurzy právního minima, které garantují získání základních znalostí z různých oblastí práva.

Kupříkladu společnost K-net nabízí kurz právního minima³² ve formě e-learningu, k čemuž využívá zajímavá a poučná videa společně s tipy na různé aplikace. Dle tohoto kurzu by mělo být právním minimem zaměstnanec menší i větší společnosti či instituce následující³³:

- *Právní systém v ČR – právo a stát; zákonnost a právní vědomí; právní normy, právní řád; Ústava ČR; Listina základních práv a svobod; právní odvětví*

³¹ Právní vědomí vysokoškoláků neprávního zaměření – výzkum a jeho výsledky. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 2017, roč. 63, č. 1, s. 66. ISSN 0323-0619.

³² Právní minimum. Online. K-net. 2019. Dostupné z: <https://www.k-net.cz/kurzy/pravni-minimum/>. [cit. 2024-01-16].

³³ Veškeré tyto informace by měl klient obdržet během kurzu trvajícím 16 hodin.

- *Trestní právo – trestní zákoník; trestný čin, trestní odpovědnost; účastníci, trestní řízení; sankce; hierarchie trestných činů; opravné prostředky*
- *Občanské soudní řízení – charakteristika, význam v praxi; účastníci; postup a průběh občanského soudního řízení; soudy, usnesení, výrok, judikát; odvolací prostředky*
- *Občanský zákoník, smlouvy – nový občanský zákoník; fyzické a právnické osoby; rodinné právo; majetek a jeho rozdělení; vlastnické vztahy; všeobecná úprava smluv, pojmenované smlouvy, náležitosti, kupní smlouva*
- *Pracovní právo – zákoník práce; vznik, změny a zánik pracovního poměru; formy a dělení pracovního poměru; odměňování za práci, odpovědnost; ukončení pracovního poměru*
- *Podnikání, živnostenský zákon a obchodní korporace – živnostenské právo; podnikání, podnikatel, provozovny; živnostenský rejstřík; vznik, změny a zánik živnostenského oprávnění, koncese; obchodní korporace, podnikání, obchodní rejstřík; vznik, změny a zánik společnosti; korporace, nadace, fundace*

Nezisková organizace Národní síť Místních akčních skupin České republiky nabízí kurzy právního minima, kam jsou zařazeny tyto oblasti:

- *Prameny práva v ČR. Soustava právních předpisů, zejm. pro neziskovou a dotační činnost.*
- *Právní normy – kdy se lze odchýlit od právního předpisu, aniž by se jednalo o porušení práva.*
- *Právní vztahy – jaké právní jednání nás zavazuje, kdo jedná za právnické osoby, kdy je právní úkon neplatný a z jakých důvodů, kdy jde o obcházení práva.*
- *Právní vztahy z porušení práva – právní odpovědnost. Jaké důsledky má protiprávní jednání.*
- *Smluvní vztahy a jejich právní úprava. Postup a rizika při uzavírání smluv.*
- *Zajištění a zánik závazků. Jak zajistit plnění smluvních povinností. Kdy mohu odstoupit od smlouvy.*
- *Vybrané smluvní typy. Právní úprava promlčení práva.*
- *Uplatňování práva. Vymáhání nároků v řízení soudním, rozhodčím.*
- *Změny právní úpravy přijetím nového občanského zákoníku.*

- *Právní aspekty v souvislosti s CLLD (nárokovost, souvztažnost se Správním řádem), Trestně-právní odpovědnost zúčastněných stran.*
- *Pracovní právo v praxi – co se smí/nesmí v pracovním právu, povinnosti zaměstnanců a vedoucích zaměstnanců, zastupování zaměstnavatele vedoucími v pracovních vztazích, povinnost lékařských prohlídek (druhy lékařských prohlídek dle činnosti zaměstnance), povinnosti školení BOZP, povinnosti školení řidičů.*
- *Vznik pracovního poměru – pravidla pro zkušební dobu, pracovní poměry na dobu určitou.*
- *Skončení pracovního poměru – dohoda, zkušební doba, výpověď, okamžité zrušení, rozdíly mezi výpovědními důvody, porušení povinností, neuspokojivé pracovní výsledky, vytykáací dopisy, příklady z judikatury, časté chyby.*
- *Pracovní doba a doba odpočinku – plánování práce, směnné režimy, práce přesčas, pracovní pohotovost, překážky v práci na straně zaměstnance (kdy zaměstnance musíme uvolnit, kdy můžeme, jak se překážky prokazují, které se proplácí...).*
- *Náhrada škody – odpovědnost zaměstnavatele a zaměstnanců (obecná odpovědnost, hmotná odpovědnost, svěřené věci, srážky ze mzdy).*
- *Občanské a obchodní právo – účastníci občansko-právních vztahů, právní jednání, smlouva a její struktura, typizace smluv, promlčení, vlastnictví včetně nemovitostí, závazky a jejich zajištění, obchodní rejstřík, hospodářská soutěž, veřejná podpora.*

Zde je k vidění tendence zaměření právního minima zejména pro Místní akční skupiny, jímž jsou kurzy nabízeny. Není zde tedy kladen důraz na veškerá odvětví práva, ale zejména na ty, se kterými organizace přicházejí nejčastěji do styku. Avšak lze zde vyzorovat termíny, jež jsou pokládány za důležité pro odvětví pracovního práva, a také je zde možné zachytit jakési právní minimum pro neziskové organizace typu MAS z oblasti občanského práva – smlouvy a závazky.³⁴

³⁴ *Anotace kurzů MASky v obraze*. Online. Národní síť Místních akčních skupin České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.nsmascr.cz/projekty/projekt-masky-v-obraze/annotace-kurzu-masky-v-obraze/>. [cit. 2024-01-18].

Další společností, jež se věnuje vytváření webinářů na téma právního minima, je Everesta³⁵. Ta mimo garanci získání základních znalostí v oblasti práva, které jsou užitečné pro každodenní život a práci, zaručuje zlepšení schopnosti číst a porozumět smlouvám a dalším právním dokumentům. Obsahovou náplní kurzu je:

- *Úvod do práva – historie práva, právní systémy a zdroje práva*
- *Základní právní principy*
- *Právní jednání – právní vztahy*
- *Občanské právo, pracovní právo, obchodní právo, trestní právo, procesní právo, právní etika, mezinárodní právo – základní principy*
- *Nástroje a instituce v právu*
- *Ověření získaných znalostí a závěr*

Nejen z těchto tří příkladů kurzů právního minima vyplývá, že je tento termín vnímán různými pohledy³⁶. Obsahová náplň tak zůstává velkou neznámou. Bližší zkoumání obsahu právního minima přináší praktická část této práce v [kapitole 2](#).

1. 4 Budoucnost právní gramotnosti

Vzhledem k rostoucí složitosti právního prostředí je klíčové adaptovat kurzy zaměřené na právní gramotnost tak, aby dokázala čelit novým výzvám a potřebám společnosti. V České republice již existují některé projekty, které se zvyšování právní gramotnosti, respektive právního vědomí, zaobírají.

V českém prostředí existuje variace projektu Street Law, která je známá zejména pod označením Právo pro každý den. Ten vychází z amerického kurzu, který se postupně rozšířil prakticky do celého světa³⁷. Tento program vznikl již v roce 1972 a jeho hlavní myšlenkou bylo propojit teoretickou výuku práva na právnické fakultě s výukou na středních školách tím, že by studující práv docházeli na vybrané školy vyučovat základy práva, přičemž by tato spolupráce měla být přínosná oběma stranám. Benefitem pro studující práv může být

³⁵ Právní minimum - webinář. Online. Everesta. 2019. Dostupné z: <https://eshop.everesta.cz/pravni-minimum-webinar-6450.html>. [cit. 2024-01-19].

³⁶ Různé kurzy právního minima pro veřejnosti nabízejí i vysoké školy. Avšak ani zde se nenalézá jednotný výklad toho, co by mělo právní minimum obsahovat.

³⁷ Na počátku 21. století probíhal v 75 zemích, přičemž vše nasvědčuje tomu, že toto číslo bude do budoucna růst.

jak zkušenost zaměřená na to, jaké to je o právu komunikovat s laiky a snažit se jim vysvětlit základní právní instituty, tak i možnost zamýšlet se nad fungováním daných právních institutů v běžném životě, ale také se naučit reagovat na studentské otázky a uvažovat o hodnotovém zakotvení práva a jeho jednotlivých institutů, tedy o hodnotách, ze kterých právo vyrůstá. Mimo jiné to přinese studujícím nutnost naučit se srozumitelně prezentovat své názory a diskutovat o nich, také se naučí kultivovaně reagovat na odlišné pohledy na probírané téma a samozřejmě si rozvinou své rétorické schopnosti. Do výčtu výhod lze zařadit i možnost naučit se plánovat jednotlivé hodiny a odhadovat, jak dlouho bude která aktivita trvat, nutné bude umět rychle a efektivně dohledávat potřebné informace a také přijímat i dávat zpětnou vazbu.³⁸

Důležitou dimenzí tohoto projektu jsou zvolené metody a strategie, pomocí kterých se základy práva přibližují. Většina aktivit je interaktivních, studující si v rámci projektu vyzkouší několikero rolí jako je například role advokáta, soudce, svědka či oběti trestného činu. V rámci svých rolí se setkávají se situacemi, kdy se člověk standardně setkává s právními pravidly jako je návštěva živnostenského či daňového úřadu. Projekt obsahuje i klasický výklad, který je však doplněn o diskuzi, kde jsou studující vedeni k tomu, aby si vytvořili svůj vlastní názor, který následně vyjádří. Součástí výuky jsou i autentické dokumenty a probírané skutečné případy, které se v hodinách studují, diskutují či simulují. Studující právnických fakult musí projít vstupními semináři kurzu, kde jsou seznámeni s metodikou i materiály.³⁹

Primárně je projekt zaměřený na zvyšování právního vědomí českých studujících, tedy působí na jejich znalosti práva a chápání principů demokratického právního státu. Do České republiky tento projekt poprvé zavítal již v roce 1998, od roku 2009 je program Street Law součástí pražské právnické fakulty a od roku 2011 je možné tento fakultní kurz ohodnocený kredity nalézt i v Olomouci.⁴⁰

³⁸ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 150-151. ISBN 978-80-7502-013-0.

³⁹ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 153. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁴⁰ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 153-156. ISBN 978-80-7502-013-0.

Existence tohoto projektu na Univerzitě Karlově oslavila v roce 2019 již 10 let od svého vzniku. Zapojit se do toho projektu je možné i na právnické fakultě v Brně a Olomouci, avšak na Západočeské univerzitě v Plzni tento projekt zatím své místo nenašel. Vystává tak otázka, zda tento projekt začne zvyšovat právní gramotnost na západu Čech v brzké budoucnosti, či nikoliv.

V současné době se stále více rozvíjí diskuse o potřebě reformy vzdělávacího systému, a to nejen v oblasti právní gramotnosti. Přestože je právní vzdělávání základním pilířem pro rozvoj informované a zodpovědné společnosti, často se setkáváme s nedostatky v jeho realizaci. Z textu uvedeného [v kapitole 1. 3. 2](#) je možné vycítit potřebu změn ve vzdělávacím systému, které by mohly vést k významnému zlepšení právní gramotnosti.

Česká republika stojí před významným rozhodnutím, buď najde potřebnou odvalu a na základě dobrých zkušeností ze zahraničí a podrobné znalosti reality českého školství připraví a důsledně provede nezbytnou reformu, nebo budou výsledky českého školství i nadále ve srovnání se zahraničím upadat. Ta se dá úspěšně uskutečnit díky třem hlavním katalyzátorům: novou vůdčí osobností, sociální nebo ekonomickou krizí a zveřejněním kritické zprávy.⁴¹ Zprávy o sociální a ekonomické krizi České republiky a zprávy kritizující české školství nechybí.⁴² „Česká republika tedy zřejmě čeká na dostatečně schopný tandem ministra školství a premiéra, kteří budou ochotni potřebnou reformu ve spolupráci s odborníky připravit ředitelům, učitelům, rodičům i celé veřejnosti přesvědčivě vysvětlit.“⁴³ Příklady ze zahraničí ukazují, že výrazného zlepšení lze dosáhnout během čtyř až šesti let. Je třeba, aby nejvyšší představitelé jasně ukázali na nutnost změny, zaměřili se jen na několik priorit a zavedli efektivní mechanismus uskutečnění změn formou projektové organizace s dostatečným počtem kvalitních profesionálů.⁴⁴

⁴¹ McKinsey&Company. Online. In: Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení. 2010, s. 4. Dostupné z: https://www.mckinsey.com/cz/~media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Czech%20Republic/Our%20work/McKinsey_pro_bono_skolstvi.ashx. [cit. 2024-02-20].

⁴² URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 88. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁴³ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 89. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁴⁴ McKinsey&Company. Online. In: Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení. 2010, s. 4. Dostupné z:

Výše byl zmíněn i přešel výukových materiálů, které jsou pro školy k dispozici. Tyto materiály je potřeba v současnosti utříbit a podrobit kvalitativní analýze a nadále zlepšovat. Situace s vytvářením výukových materiálů je ale příznačná i pro fungování vzdělávacích programů. Výukových projektů existuje značné množství, avšak řada z nich se potýká s problémy dlouhodobého fungování, a to zejména z finančních důvodů. Avšak problémem je i izolovanost, kdy programy nejsou napojeny tematicky nebo personálně na další projekty, byť usilují o podobné cíle. Je zřejmé, že pokud jsou programy závislé na grantových penězích, nemají svoji budoucnost plně ve vlastních rukou, ale jsou odkázány na štedrost donorů, proto se mnoho neziskových organizací snaží alespoň z části odpoutat od financí z grantů a získávat prostředky od svých členů, členek a spřátelených obchodních společností. Větším problémem je však možná nedostatečné proniknutí projektů do systematického školního vzdělávání. Materiály ani kurzy, které bývají k dispozici zdarma, nejsou hojně vyučujícími využívány. Jednotlivá školení nesledují společný směr, jak s konkrétními vyučujícími pracovat. Proto je nutné pořádat školení a semináře pro učitele a učitelky, které se budou starat o jejich vzdělávání komplexně, tedy nabízet celou paletu materiálů co do rozdílných témat i metod výuky. Je nutné kontaktovat učitele pravidelně a motivovat je k účasti na výše zmíněných aktivitách, jelikož bez tohoto podpůrného servisu ani sebekvalitnější materiály neproniknou do školní praxe na větším počtu škol a nemají tak bohužel velký efekt na celkové ukazatele stavu českého školství.⁴⁵ „Projekty zkrátka nevyužívají dostatečně svůj potenciál a nezanedbatelná část energie, která je do nich investována, se bohužel mívá se svým účinkem.“⁴⁶

Největší potenciál k reálnému dopadu výuky práva nejspíše má výše uvedený program z USA *Law-related education*, v rámci kterého se učí američtí středoškoláci základní právní minimum. Tento program využívá metody, o které se opírá i dříve zmíněné *Street Law*, a vzhledem k tomu, že tento typ

https://www.mckinsey.com/cz/~/_media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Czech%20Republic/Our%20work/McKinsey_pro_bono_skolstvi.ashx . [cit. 2024-02-20].

⁴⁵ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 158-159. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁴⁶ URBAN, Michal. In: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 159. ISBN 978-80-7502-013-0.

právního vzdělávání přináší ovoce již desítky let, mělo by *Law related education* sloužit jako předloha případné školní reformě, co se týká oblasti výuky práva.

Problém jakési revoluce by se neměl stahovat jen na výuku práva jako takovou, ale mimo jiné i na materiály, které jsou při ní využívány. Učebnice mají v institucionálním středoškolském vzdělávání nezastupitelnou roli. V České republice neprobíhá soustavné hodnocení kvality učebnic, a to ani ze strany Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, ani ze strany zástupců akademické sféry. Možná kritéria pro určení kvality učebnic byla vytvořena již v několikrát zmiňované publikaci *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů*.⁴⁷ *Obecně považujeme za dobrou učebnici takovou, podle které i průměrný učitel dokáže učit nadprůměrně dobře a efektivně.*⁴⁸ Za taková kritéria dobré učebnice lze považovat: obsah učebnice, hodnoty, na kterých je vystavěna, schopnost motivovat studující, neodtrženost od života, učebnice učí učit i přemýšlet, učí vyučovat, přístupnost a srozumitelnost, dobrá strukturovanost a grafická podoba.⁴⁹ Jelikož ne všechny učebnice musí mít doložku ministerstva a žádné učebnice nepodléhají soustavnému hodnocení kvality, je zde do budoucna velký prostor pro zlepšení.

Většina projektů zabývajících se právním vědomím či právní gramotností míří na školy, a to jak základní, tak střední. Avšak právo se dotýká každého na škále věkového spektra, a tak je nutné zamyslet si i nad vytvořením vzdělávacích kurzů pro širokou veřejnost mimo vzdělávací systém. Neměl by se ani opomínat fakt, že existují jedinci, kteří stojí jak mimo trh práce, tak vzdělávací instituty. Pokud by mělo být zvyšování právní gramotnosti skutečně inkluzivní a mířit na všechny, měl by být vytvořen takový projekt, který neopomíná ani seniory, osoby na rodičovské dovolené, či jiné jedince nezapojené do těch tradičnějších systémů, kde je jednodušší vytvářet nástroje pro zvyšování jakékoliv gramotnosti.

Tyto nástroje by měly být vytvořené státními institucemi, nebo minimálně být jimi zaštitěné, aby tím byla vytvořena jakási ověřená známka kvality a správnosti. V ideálním případě by současně se spuštěním vzdělávacího programu

⁴⁷ URBAN, Michal. In: *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*. Teoretik. Praha: Leges, 2013, s. 174-194. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁴⁸ Tamtéž, s. 171

⁴⁹ Tamtéž, s. 174 - 194

na zvyšování právní gramotnosti měl být spuštěný web, který by shromažďoval a rozšiřoval informace, jež by jedinec mohl získat při zmíněných kurzech. Tento web by mohl fungovat jako nadstavba k nově spuštěné Elektronické Sbírce zákonů a mezinárodních smluv⁵⁰ (dále jako Elektronická sbírka zákonů), kde by mohlo být blíže nastíněno, jak porozumět právnímu textu, ze kterého se právní předpisy sestávají, a zároveň by mohl daný web obsahovat i různé vzory základních smluv, se kterými široká veřejnost standardně přichází do styku, jako je například vzor plné moci k zastoupení, který má na svém webu Ministerstvo práce a sociálních věcí⁵¹. Bylo by vhodné, aby tyto vzory obsahovaly i vysvětlení, co se kam může dle práva přidat a také zdůraznění toho, co by na dané listině nemělo nikdy chybět, aby byla právně uznatelná.

Tento projekt by mohl vzniknout v tandemu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, Ministerstva spravedlnosti a již zmíněného Ministerstva práce a sociálních věcí, které by mohlo kurzy zpřístupnit nejen nezaměstnaným osobám.

1.5 Aspekty posouzení právní gramotnosti

Z výše uvedeného textu vyplývá, že klíčovými aspekty spojenými s právní gramotností jsou znalost práva, kritické myšlení, analýza právních otázek, schopnost vyhledávat v právních textech a schopnost porozumět jim.

Za znalosti lze považovat soustavu faktů a pojmů teorií a poznatkových struktur, které si jedinec prostřednictvím procesu učení má osvojit a zvnitřnit.⁵² Jsou to názory a představy jedince o tom, co je podle práva a co je naopak zakázáno. Znalost práva může být vztahována k jednotlivci (jedná se tedy o individuální znalost práva), nebo k sociálnímu útvaru (tzv. skupinová znalost práva) či k celospolečenské úrovni (společenská znalost práva).⁵³

Znalosti práva lze zkoumat ve dvou vrstvách, a to jednak v povědomí o právu, tedy to, zda si je právní subjekt vědom či nikoli toho, že určitý druh chování je právně reglementován a dále v rovině právní informovanosti, tedy

⁵⁰ E-sbírka. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/> . [cit. 2024-02-20].

⁵¹ Plná moc k zastupování. Online. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2024. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/plna-moc-k-zastupovani> . [cit. 2024-02-20].

⁵² URBAN, Michal: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013, s. 93. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁵³ VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7783-6.

znalosti práva ve vlastním slova smyslu, s faktickou obeznámeností s právem a mírou, ve které právní subjekt právo zná.⁵⁴

Hranici znalosti práva je však obtížné objektivizovaně stanovit. Při podrobnější interpretaci výsledků sociologických výzkumů společenské znalosti práva lze nalézt značnou diferenciaci úrovně znalosti práva, a to zejména podle řady biosociálních a ekonomicko-sociálních charakteristik adresátů práva. Z hlediska znalosti práva je důležité zdůraznit zejména význam vzdělání, pohlaví, věku, politické příslušnosti, náboženského vyznání, příslušnosti k určitým sociálním skupinám a některé další sociální proměnné. Celkově lze zobecnit, že znalost práva má instrumentální charakter: dovoluje vykonávat činnosti v nových podmínkách a lepší přizpůsobení se komplikovaným sociálním strukturám a byrokratizaci sociálního života. Se složitostí sociálních činností a způsobu života se tak stává nezbytností osvojit si určitou znalost práva.⁵⁵

Základní znalosti jakožto okruh vybraných informací lze popsat jako znalosti, které jsou nutné pro minimální orientaci každého občana v systému orgánů veřejné správy, základní orientaci v právním řádu a vědomí toho, jak a kde najít další právní informace.⁵⁶ Mimo znalosti zdrojů informací o právu sem lze začlenit i znalost zdrojů právní pomoci či znalost subjektivních práv a prostředků jejich ochrany.⁵⁷

Dalším aspektem posouzení právní gramotnosti jsou dovednosti, tedy způsobilost člověka k provádění určité činnosti, která se projevuje pozorovatelnou činností, dovednosti je potřeba rozlišovat schopnostmi, které představují individuální potenciál člověka k nabytí určité dovednosti.⁵⁸

⁵⁴ KUTCHINSKY, B. The Legal Consciousness: A Survey of Research on Knowledge and Opinion about Law. In: PODGÓRECKI, A. (ed.). Knowledge and Opinion about Law. London: Martin Robertson. 1973. s. 101 ff.

⁵⁵ VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 25. ISBN 978-80-210-7783-6.

⁵⁶ URBAN, Michal: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013, s. 94. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁵⁷ Measuring young people's legal capability. Online. Public Legal Education Network, London. S. 24-25. Dostupné z: <https://lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf>. [cit. 2024-01-19].

⁵⁸ URBAN, Michal: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013, s. 93. ISBN 978-80-7502-013-0.

Mezi dovednosti lze řadit schopnost *rozeznávat právní problémy*⁵⁹, tato dovednost přímo souvisí se znalostmi práv a umožňuje analyzovat a uvědomovat si různé rozměry potíží, tedy osoba by si měla být vědoma toho, že prožívá právní problém, aby mohla využít nástroje, které jsou pro řešení takové situace vhodné.

Nesporně lze uvést, že další dovedností potřebnou pro právní gramotnost je komunikace. Schopnost využívat jazyk k vyjádření myšlenek lze považovat za samozřejmost nutnou k přežití. Komunikační dovednost zahrnuje to, co bylo řečeno a jakým způsobem s přihlédnutím i k řeči těla.⁶⁰

Mezi dovednostní nástroje je možné zařadit i právní analýzu spočívající v identifikaci právní relevance daného problému a zjištění vhodného postupu; právní plánování sloužící k přípravě jednotlivých kroků odpovídajících formální povaze soudního řízení; právní řešerši představující hledání podpůrných podkladů pro argumentaci; právní komunikaci spočívající v efektivním a srozumitelném způsobu ústního a písemného vyjadřování o uplatňovaných nárocích a související problematice.⁶¹

Důležitou dovedností je bezpochybně také orientace v systému orgánů veřejné moci a orientace v právní řádu. Zvládnutí orientace v právu zahrnuje schopnost kategorizovat různé pojmy do struktury, která umožňuje navrhnout řešení právních otázek. Tato dovednost zahrnuje identifikaci právně důležitých faktů, porozumění vlastní roli v dané situaci a začlenění této role do souvislostí mezi právními termíny. Hlavním cílem je vytvořit uspořádaný rámec z dosud neuspořádaných právních termínů, což usnadní jednotlivci pochopení jeho pozice a umožní mu najít řešení problému skrze vzájemné vztahy mezi pojmy. Jedná se tedy o nalézání vazeb a souvislostí.

⁵⁹ *Spotting legal issue* - Measuring young people's legal capability. Online. Public Legal Education Network, London. Dostupné z: <https://lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf>. [cit. 2024-01-19].

⁶⁰ Measuring young people's legal capability. Online. Public Legal Education Network, London. s. 26 Dostupné z: <https://lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf>. [cit. 2024-01-19].

⁶¹ ZARISKI, Archie Zariski. Legal literacy : an introduction to legal studies. AU Press, 2014. s. 13 ISBN 978-1-927356-45-6.

Dalším aspektem právní gramotnosti jsou postoje, tedy hodnotící vztahy, které jednotlivce zaujímá vůči okolnímu světu, druhým lidem nebo sobě samému.⁶² Jednou ze složek postoje je vytrvalost, jež se jeví jako důležitá v momentech řešení problémů, které pokrývají relativně dlouhé časové období. Roli samozřejmě hraje také přístup k jednotlivým osobám, se kterými člověk v právním styku jedná a přístup k danému problému, který ovlivňuje, jak druh takového problému, tak osob, kterých se to týká. Tyto postoje se odvíjí od znalostí a dovedností jednotlivce.⁶³

Postoje k právu lze spojovat s motivací subjektu k jednání a váže se i na potřeby a zájmy. Jedná se o výsledek psychické organizace předchozí zkušenosti, s níž jedinec přistupuje ke každé následující obdobné situaci, kdy hodnota je tím, co je schopno stát se obsahem postoje a co je v postoji vyjadřováno. Postoj je v tomto smyslu výsledkem procesu hodnocení. Současně však postoj hodnotu spoluvytváří. Oproti hodnotovým soudům, které mohou aktuálně reagovat na získanou zkušenost a míru uspokojování potřeb, jsou postoje relativně stabilní, hlouběji osobnostně ukotvené a navázané na základní hodnotové orientace (hodnotový systém) jedince. Jedná se o nevrozený institut, který si osoba vytváří na základě sociální zkušenosti a který jedinci usnadňuje orientaci v sociální realitě. Ve vztahu k právní oblasti se postoje k právu formují za předpokladu, že jedinec má určité znalosti, zkušenosti a představy o právu. Postoj k právu lze pak vymezit jako sociálně naučenou, dlouhodobou tendenci právního subjektu reagovat určitým relativně ustáleným způsobem na právní podněty, zejména na požadavky právní normy a na vytvořenou právní situaci.⁶⁴

Postoje lze empiricky zjišťovat a měřit postojovou škálou. Rozložení postojů odpovídá Gaussově křivce. Pro měření postojů k právu lze škálu postojů k právu rozdělit celkem na devět stupňů: právní étos, legalismus, právní

⁶² URBAN, Michal: Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013, s. 93. ISBN 978-80-7502-013-0.

⁶³ Measuring young people's legal capability. Online. Public Legal Education Network, London. s. 31-34 Dostupné z: <https://lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf>. [cit. 2024-01-19].

⁶⁴ VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 2015.s. 30-31. ISBN 978-80-210-7783-6.

konformismus, právní pragmatismus, oportunistus, deliktní utilitarismus, právní nonkonformismus, právní deviace, právní anarchismus.⁶⁵

Výše zmíněné aspekty, tedy znalosti, dovednosti a postoje lze uspořádat do grafického schématu⁶⁶, které tyto jednotlivé složky právní gramotnosti řadí a hlouběji konkretizuje. Z tohoto grafického provedení je patrný význam jednotlivých prvků pro celistvost právní gramotnosti, jejich vzájemné vztahy a různé úrovně právně relevantního problému.

Za aspekt právní gramotnosti lze považovat i mínění o právu, které je však bráno za složku právního vědomí.⁶⁷ Obsahem tohoto znaku jsou hodnotící soudy, v nichž se promítají zejména hodnoty, zájmy a potřeba jedince a jím sledované účely. Tento fenomén je možné rozdělit na hodnotící pohled na právo a hodnotící představy a soudy o právu.

Hodnotící pohled na právo zahrnuje hodnocení platného práva z hlediska jeho správnosti, spravedlnosti a morálních požadavků. Systém hodnotících soudů se vztahuje nejen na platné právo, ale na celou oblast práva. Objektem hodnocení může být pozitivní právo, právní jednání právních subjektů, právní vztahy, činnost právních institucí, ale také představy o žádoucí právní úpravě a představy o protiprávnosti a míře postihu určitého jednání. V rámci hodnotících soudů lze hovořit i o termínu právní cítění, tedy o emoční, intuitivní složce v podobě citového prožívání určitých právních situací právního jednání, rozhodování atp. Subjekty hodnotících soudů jsou jednak jednotlivci, ale také širší společenství, které působí jako veřejné mínění oceňující či odsuzující určité jednání.⁶⁸

Právní gramotnost představuje soubor znalostí a dovedností, umožňujících lidem orientovat se v právním prostředí, rozumět svým právům a povinnostem a efektivně je využívat ve svůj prospěch. Zahrnuje schopnost rozpoznat právní problém, pochopit základní právní principy a normy, které se na danou situaci

⁶⁵ VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. In: Sociologie práva. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 235 a násl. ISBN 978-80-7380-321-6.

⁶⁶ Viz příloha č. 1 - Schéma řešení právního problému

⁶⁷ VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7783-6.

⁶⁸ VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 2015.s. 28-29. ISBN 978-80-210-7783-6.

vztahují, a umět se obrátit na správné instituce nebo osoby pro radu nebo zastoupení.

Podpora právní gramotnosti by měla být považována za klíčový prvek ve vzdělávacích programech, s důrazem na praktické aplikace a rozvoj kritického myšlení. Vzhledem k rychlým změnám v legislativě a vývoji nových právních otázek je také důležité, aby se právní vzdělávání neustále aktualizovalo a adaptovalo na současné i budoucí výzvy. V konečném důsledku je cílem právní gramotnosti posílit právní vědomí a zodpovědnost jedinců, umožnit jim efektivně navigovat právním systémem a přispět k vytváření spravedlivější a inkluzivnější společnosti, jak je již zmíněno [v kapitole 1.4.](#)

1. 6 Neznalost práva neomlouvá

Princip *ignorantia legis neminem excusat* je nejspíše všemi obecně znám. Jeho důležitost spočívá zejména v uplatňování samotného práva. Historie této zásady sahá až do římského práva, kde bylo považováno za samozřejmé, že římský občan by měl znát zákon, vždyť až do dnů Cicera se školáci museli učit znění dvanácti tabulí z paměti.⁶⁹

Jedním ze základních znaků této zásady je vynucení příslušnou autoritou. Účel jednotlivých právních norem je naplněn tehdy, pokud jsou právní normy skutečně dodržovány.

Velký význam tohoto principu spočívá ve stanovování právních následků, a především v právní odpovědnosti.⁷⁰ Princip *ignorantia legis neminem excusat* je úzce spojen s velmi podobným principem – *ignorantia iuris nocet*, neboli neznalost práva škodí. Na toto se váže i princip omyl v právu neomlouvá. Nejen úplná, ale i částečná neznalost právní normy na straně subjektu je pro posuzování platnosti právního jednání, nebo odpovědnosti za jednání protiprávní, irelevantní. Toto pravidlo je také stručně označováno jako *error iuris*.⁷¹ Uvedená zásada je odvozena z výroku římského právníka z počátku 3. stol. n. l.

⁶⁹ HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. Beckovy odborné slovníky. V Praze: C.H. Beck, 2009. S. 277. ISBN 978-80-7400-059-1.

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ ROZBORA, Marián. Princip Ignorantia Legis Neminem Excusat a jeho místo v současnosti. In Days of Law 201: Civil Law on the Cross-roads. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 95-115. ISBN 978-80-210-5912-2.

Iulia Paula "Existuje pravidlo, že neznalost práva každému škodí, neznalost skutku neškodí"⁷².

Zásada neznalost práva neomlouvá je jednou z nejzásadnějších zejména proto, že bez ní by právo sloužilo maximálně jako literatura, a ne jako právní systém, který reguluje chování lidí.⁷³ V českém právním řádu není možné (až na výjimky⁷⁴) se vyhnout sankci za porušení zákona s omluvou, že osoba nevěděla, že něco nesmí nebo musí. Tato fikce bývá interpretována jako povinnost znát právo. V nálezů ústavního soudu Pl. ÚS 77/06, tzv. *přílepkový nález* z 15. února 2007 je dovozováno, že z teze *neznalost zákona neomlouvá* vyplývá silný závazek státu učinit právo seznatelným a přístupným, např. pomocí informačních systémů, tedy nelze produkovat chaotické právní normy a zároveň trestat jejich adresáty. „*Přitom je zřejmé, že bez možnosti používání těchto systémů se dnes již v právním řádu České republiky nelze vyznat, a tak se problematizuje uplatnění obecné zásady právní, podle které neznalost zákona neomlouvá. Právo se tak stává pro své adresáty zcela nepředvídatelné. Zmíněná zásada je sice nutnou podmínkou efektivity každého systému platného práva, nelze ji však vykládat pouze k tíži adresátů práva, nýbrž též jako závazek veřejné moci vůbec učinit právo poznatelným, protože jen takovým právem se lze řídit.*“⁷⁵

V českém právu soukromém, ani v českém právu veřejném není princip *ignorantia legis neminem excusat* výslovně zakotven.⁷⁶ Každopádně jak doktrína, tak i aplikační praxe s touto zásadou pracují. Nejspíše by jí šlo dovodit, jak z ústavního práva z LZPS v článku 2, zejména v odstavci 2 a 3, kdy státní moc lze uplatňovat jen v mezích zákona a každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit co zákon neukládá, tak z již zmíněného práva trestního, které mimo jiné upravuje i právní omyly, které lze považovat za legislativně-technickou konstrukci, kdy neznalost je pouze výjimkou z jinak

⁷² "Regula est iuris quidem ignorantia cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocet" (Digesta 22, 6, 9, pr.) dostupné v: HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. Beckovy odborné slovníky. V Praze: C.H. Beck, 2009. S. 277. ISBN 978-80-7400-059-1.

⁷³ KRUPOVÁ, Tereza. Právní vědomí – několik poznámek. Časopis pro právní vědu a praxi. 2016, roč. 23, č. 4, s. 366. ISSN 1210-9126.

⁷⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v § 19 uvádí, že nejedná zaviněně ten, kdo při spáchání trestného činu neví o jeho protiprávnosti.

⁷⁵ Pl. ÚS 77/06, tzv. *přílepkový nález* z 15. února 2007

⁷⁶ ROZBORA, Marián. Princip Ignorantia Legis Neminem Excusat a jeho místo v současnosti. In Days of Law 201: Civil Law on the Cross-roads. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 95-115. ISBN 978-80-210-5912-2.

obecné konstrukce znalosti. Lze tak obecně uzavřít, že se v českém právu princip *neznalost zákona neomlouvá* uplatňuje.⁷⁷

Přestože neznalost zákona neomlouvá, tak nejspíše na tomto světě neexistuje nikdo, kdo by znal všechny zákony a vyznal se ve všech zákoutích práva. V České republice počet ustanovení právních předpisů stále roste, již v roce 2012 dosahoval čísla 1 600 000⁷⁸. Znalost všech těchto předpisů vzhledem k jejich délce a neustálé novelizaci je nemožná. Základní přehled je však pro každého občana klíčový. Má-li každý občan dle Ústavního soudu zaručené právo na přehledné a srozumitelné právo a povinnost právo znát, je potřeba vytvořit dostatečně uživatelsky přívětivé informační technologie, které budou tím nástrojem, který to bude mít za úkol.

Avšak, jak takové nástroje vytvořit? Jak takhle rozsáhlý právní řád zredukovat na základy, na kterých by se dalo stavět? Tomu se bude věnovat [kapitola 2.](#)

⁷⁷ ROZBORA, Marián. Princip Ignorantia Legis Neminem Excusat a jeho místo v současnosti. In Days of Law 201: Civil Law on the Cross-roads. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 95-115. ISBN 978-80-210-5912-2.

⁷⁸ Elektronizace tvorby práva a přístupu k právu. Online. GOLLA, Aleš. Archiv českého e-governmentu. 2024. Dostupné z: https://archiv.isss.cz/archiv/2012/download/prezentace/gola_mvcr.pdf. [cit. 2024-02-11].

2 Praktická část

V této kapitole diplomové práce zaměřené na právní gramotnost v České republice se rozvíjí problematika právního minima z jednotlivých oblastí práva. Právní minimum jednotlivých právních odvětví je klíčové pro měření hladiny právní gramotnosti občanů. Z definic právní gramotnosti a jejího obsahu vyplývá, že kromě schopnosti porozumění právním textům a kritického myšlení je nezbytné také mít znalosti z jednotlivých právních oborů. Metodologie zjišťování hranic minimálních znalostí zahrnuje dotazování odborníků a odbornic z různých právních oblastí, rozdělení práva do základních skupin a stanovení klíčových právních předpisů, pojmů a principů v těchto odvětvích. Tento proces umožňuje identifikovat základní znalosti potřebné pro to, aby byl jedinec považován za právně gramotného v rámci českého právního systému.

2.1 Právní minimum jednotlivých právních odvětví

Z výše uvedených informací vyplývá velká roztržitost definic právní gramotnosti a jejího obsahu. Pro měření hladiny právní gramotnosti v oblasti jednotlivých subjektů je nutné stanovit jakési právní minimum, aby se dalo říci, že je jedinec právně gramotný. Mimo schopnosti porozumění právním textům a kritického myšlení je tedy zapotřebí i znalostí z jednotlivých právních oborů.

2.1.1 Metodologie

Pro zjištění hranic minimálních znalostí byli osloveni odborníci a odbornice z oboru práva. Právo bylo rozděleno do základních skupin na právo ústavní, mezinárodní právo, trestní právo, správní právo, právo životního prostředí, finanční právo, občanské právo hmotné, civilní právo procesní, obchodní právo, pracovní právo, právo sociálního zabezpečení, a také bylo nahlédnuto tzv. pod pokličku právních dějin.

Zjišťování bylo prováděno v rámci 8 otázek, na které respondenti a respondentky odpovídali písemně či ústně⁷⁹. Znění otázek:

⁷⁹ Přepisy rozhovorů a písemné odpovědi jsou k dispozici v sekci [Přílohy](#)

1. *Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?*
2. *Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve Vašem právním odvětví pro každého?*
3. *Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?*
4. *Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?*
5. *Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?*
6. *Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?*
7. *Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?*
8. *Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?*

Osloveno bylo 57 vyučujících Fakulty právnické Západočeské univerzity, vyučující z Fakulty právnické Univerzity Karlovy. Z tohoto počtu dotazovaných bylo nakonec sesbíráno 17 odpovědí. U některých právních odvětví bylo možné získat odpovědi od vícero osob, tyto odpovědi byly navzájem porovnávány. U právních oborů, kde se podařilo uskutečnit rozhovor jen s jedním odborníkem či odbornicí jsou vytěžené informace porovnávány s odbornou literaturou z oblasti práva, které však nejsou určené studujícím s právní specializací. Převážně se jedná o knihy určené pro střední a vysoké školy. Konkrétně to jsou *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*⁸⁰, *Základy práva pro neprávnické*⁸¹, *Právní gramotnost v medicíně*⁸² a *Občanský společenskovední základ*⁸³.

⁸⁰ ŠÍMA, Alexander a SUK, Milan. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-880-1.

⁸¹ MORAVEC, Tomáš. *Základy práva pro neprávnické: po rekodifikaci soukromého práva*. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-826-6.

⁸² JAKEŠOVÁ, Petra. *Právní gramotnost v medicíně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4375-1.

⁸³ ZLÁMAL, Jaroslav; BELLOVÁ, Jana; HALUZA, Jakub a RUBÁŠ, Stanislav. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 4. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022. ISBN 978-80-7402-447-4.

2. 1. 2 Ústavní právo

Ústavní právo je soubor právních norem upravujících nejdůležitější právní vztahy ve státě, zejména základní práva a svobody občanů, uspořádání státu a rozdělení státní moci a její výkon.⁸⁴ Jedná se o soubor právních předpisů nejvyšší právní síly, v právním řádu České republiky je tento soubor právních předpisů označován jako ústavní pořádek České republiky.⁸⁵

Za klíčové právní předpisy tohoto oboru lze bez pochyby označit již výše zmíněný ústavní pořádek, zejména tedy ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jako Ústava ČR) a usnesení č. 2/1993 Sb., usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky (dále jako Listina základních práv a svobod). Z judikatury Ústavního soudu je však patrné, že i v rámci ústavního pořádku lze ještě vymezit tzv. materiální jádro či ohnisko, které tvoří skutečně to nejdůležitější.⁸⁶

Oblast ústavního práva obsahuje celou řadu základních pojmů a konceptů. Mezi ty, co by měly být běžně známé lze jistě zařadit principy spojené s demokratickým právním státem, které se otiskují v organizačních schématech voleb, legislativního procesu a vůbec systému vládnutí v ČR. Dále nelze opomenout principy upravující vztah státu a jednotlivce, tedy záruky práv a svobod, ale i povinnosti. A v neposlední řadě je možné sem zařadit pojmy a koncepty čistě hodnotové.⁸⁷

Jelikož se jedná bezpochyby o jeden z nejtěžejnějších oborů z oblasti práva, je toto téma zpracováno ve všech vybraných publikacích pro tento výzkum. V knize *Občanský a společenskovední základ*⁸⁸ je blíže představena Ústava ČR, realizace zákonodárné moci, systém výkonné moci a organizace moci soudní, mimo to jsou představeny i funkce České národní banky a Nejvyššího kontrolního úřadu, opomenut není ani systém samosprávy. Publikace *Základy práva pro střední a vyšší*

⁸⁴ In: *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 13. ISBN 978-80-7400-880-1.

⁸⁵ In: *Právní gramotnost v medicíně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 20. ISBN 978-80-244-4375-1.

⁸⁶ Viz příloha č. 2 – ÚSTAVNÍ PRÁVO – Ondřej Preuss

⁸⁷ tamtéž

⁸⁸ In: *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 4. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022, s. 29-39. ISBN isbn978-80-7402-447-4.

odborné školy⁸⁹ v úvodu představuje prameny ústavního práva, které se shodují s výše uvedenými, dále se však zaměřuje na vysvětlení pojmů rigidní a flexibilní ústavy. Následně je tato oblast rozvětvena na Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod. U Ústavy ČR jsou blíže představeny obdobné pojmy, jako v publikaci Občanský a společenskovědní základ, čtenáři jsou zde seznámeni se základními ustanoveními, mocí zákonodárnou a s tím spojeným legislativním procesem, mocí výkonnou, mocí soudní a následně také s institutem České národní banky a Nejvyššího kontrolního úřadu. Sekce s názvem Listina základních práv a svobod rozebírá Listinu samotnou, ale také základní lidská práva, práva politická a práva hospodářská, sociální a kulturní. Ochrana lidských práv se věnuje následující kapitola.

Za nejdůležitější základní práva a povinnosti z oblasti ústavního práva je možné považovat ty, které provádí princip demokratického právního státu. Je nezbytné zmínit, že ústavní právo upravuje všechna základní práva a povinnosti.⁹⁰

Za nejběžnější problémy, se kterými se občané mohou setkat ve svém každodenním životě z oblasti ústavního práva lze považovat otázky související s volbami.⁹¹

Informace, jež by měly být součástí vzdělávacího programu pro zvyšování právní gramotnosti, by měly být zaměřeny na systém ústavního práva a jeho hodnoty. Případně lze zmínit i roli Parlamentu ČR, vlády a Ústavního soudu v systému⁹².

Zlepšení povědomí veřejnosti o právních otázkách z oboru ústavního práva by bylo možné provádět za pomoci interaktivních nástrojů. Publikací je poměrně dost, jako příklad lze uvést Ústavní (ne)pořádek v obrazech⁹³.

⁸⁹ In: Právní gramotnost v medicíně. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 13-22. ISBN 978-80-244-4375-1.

⁹⁰ Viz příloha č. 2 – ÚSTAVNÍ PRÁVO – Ondřej Preuss

⁹¹ tamtéž

⁹² tamtéž

⁹³ Ústavní (ne)pořádek v obrazech. Online. Donio. C 2024. Dostupné z: <https://www.donio.cz/ustava>. [cit. 2024-03-15].

Legislativa se v oblasti ústavního práva mění k 1. 1. a 1. 7. kalendářního roku, vzhledem k ostatním právním odvětví se nejedná o změny tak časté. Veřejnost se o změnách nejen z této oblasti může informovat v rámci Elektronické sbírky zákonů a mezinárodních smluv⁹⁴.

V případě potřeby o pomoc se veřejnost může v této oblasti obracet na odborníky. Mimo to je z oblasti ústavního práva k dispozici i mnoho velmi čtivých publikací.⁹⁵

2. 1. 3 Mezinárodní právo

Mezinárodní právo lze v nejobecnější rovině chápat jako takové právní normy, které upravují společenské vztahy překračující rámec jednoho státu. Toto právní odvětví je možné rozdělit do tří oblastí, které společně pojí přívlastek *mezinárodní* a jsou jimi mezinárodní právo veřejné, mezinárodní právo soukromé a mezinárodní právo obchodní. Tyto tři oblasti bývají přednášeny mimo právnické fakulty v rámci jednoho předmětu, ostatně dříve tomu tak bývalo i na právnických fakultách.⁹⁶

Mezinárodní právo je v krátkosti zmíněno v publikaci *Základy práva pro neprávnické*⁹⁷, kde jsou blíže představeny pojmy mezinárodního práva soukromého a mezinárodního práva veřejného. V první zmíněné oblasti je více přiblížen i termín mezinárodní prvek a u veřejného práva jsou zmíněny prameny tohoto odvětví. V jiných knihách, které byly pro tento výzkum vybrány, mezinárodní právo není zpracováno. Nabízí se tak otázka, zda by měla být výuka mezinárodního práva součástí právního minima.

Mezinárodní právo bylo historicky koncipováno jako ius gentium (právo národů). Šlo o soubor norem universálně použitelných mezi evropskými národy a panovníky. Jejich základem bylo přirozené právo a obyčejové normy založené na mezinárodní praxi. Předpokladem závaznosti obyčeje však bylo, že neodporuje přirozenosti. Z toho plyne, že základní principy mezinárodního práva byly tradičně

⁹⁴ E-sbírka. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/>. [cit. 2024-02-20].

⁹⁵ Viz příloha č. 2 – ÚSTAVNÍ PRÁVO – Ondřej Preuss

⁹⁶ In: *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 5., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 23. ISBN 978-80-7380-506-7.

⁹⁷ In: *Základy práva pro neprávnické: po rekodifikaci soukromého práva*. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 80-81. ISBN 978-80-7380-826-6.

chápany jako principy přirozené. Jde zpravidla o takové obecné principy, které jsou společné právu i etice. Vyznat se v základech mezinárodního práva proto znamená vyznat se v základních etických normách a pojmech, jako jsou například spravedlnost, svoboda, rovnost, dobrá víra jednajícího, povinnost dodržovat své sliby atp. Z nich lze odvozovat i důležité partikulární normy, které tvoří základ mezinárodního práva: zákaz použití síly, právo na individuální a kolektivní sebeobranu, zákaz vměšování se do vnitřních záležitostí, zákaz diskriminace, právo národů na sebeurčení, smluvní volnost států, pacta sunt servanda atd.⁹⁸

Dle pana doktora Větrovského je důležité vyučovat klíčové pojmy, jakými jsou např. spravedlnost, rovnost. Tyto termíny je potřeba více přiblížit jak z hmotněprávního aspektu, tak aspektu procesně právního. Mimo to by ve vzdělávacím programu pro zvyšování právní gramotnosti měly své místo najít i základní zásady s morálním přesahem, jakými je třeba výše zmíněná zásada *smlouvy se mají dodržovat*, a taky jiné principy přirozeného práva jakými je například právo bránit se. Získanou dovedností by tak mohlo být odvozování základních zásad.⁹⁹

Oproti tomu se paní doktorka Pejchal Grünwald domnívá, že by každý měl mít povědomí o tom, že mezinárodní právo (veřejné) je založeno na mezinárodních smlouvách, na "dohodách" mezi státy, že toto právní odvětví je založeno na vztazích mezi státy. A dále také, že i soukromoprávní vztahy u jednotlivců (i právnických osob), kteří obchodují, uzavírají smlouvy, podnikají, dědí, uzavírají sňatky atd. s nějakým vztahem k zahraničí, se řídí normami mezinárodního práva (soukromého).¹⁰⁰ Důležitou roli v mezinárodním právu hrají právní obyčeje.¹⁰¹

Myšlenka vysvětlování základní idey spravedlnosti by v rámci programu, jenž má za úkol zvedat právní gramotnost veřejnosti, mohla vést ke zvyšování právního vědomí a důvěry v právo. Rozebírání konceptů rovnosti, soukromí, diskriminace a jiných termínů, které nesouvisí jen s mezinárodním právem, by mohly být možná i více přínosné, než seznamování účastníků a účastnic kurzu s jednotlivými termíny z mezinárodního práva. Zajímavý je i nápad odvozování

⁹⁸ Viz příloha č. 3 – MEZINÁRODNÍ PRÁVO – Jaroslav Větrovský

⁹⁹ tamtéž

¹⁰⁰ Viz příloha č. 4 – MEZINÁRODNÍ PRÁVO – Vladimíra Pejchal Grünwald

¹⁰¹ Viz příloha č. 3 – MEZINÁRODNÍ PRÁVO – Jaroslav Větrovský

principů přirozeného práva, který by mohl být zajímavou aktivitou pro výukový program. Znalosti z mezinárodního práva, jenž by měl program předávat, jistě nelze opomenout to, na čem se shodovala respondentka i odborná literatura, tedy krátké základní představení mezinárodního práva jak veřejného, tak i soukromého.

2. 1. 4 Trestní právo

Trestní právo lze rozdělit na hmotné a procesní, kdy trestní právo procesní se zabývá především postupem orgánů činných v trestním řízení při odhalování, stíhání a trestání trestných činů a nalézá soustředěnou právní úpravu v trestním řádu. Oproti tomu trestní právo hmotné nachází konkrétní legislativní vyjádření v trestním zákoníku, který se ve své obecné části stanovuje, co je trestným činem, jaké jsou jeho náležitosti a vymezuje škálu trestů a ochranných opatření, která mohou být pachateli trestného činu uložena. V trestním zákoníku jsou také vymezeny typy trestných činů, které jsou definovány uvedením konkrétních skutkových podstat a sankce za spáchání těchto trestných činů.¹⁰²

Mezi klíčové právní předpisy patří trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) a trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním), jak vyplývá ze shora uvedeného textu, dále k nim patří zvláštní úpravy: zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, které se subsidiárně váží na trestní zákoník. Jako většina právních odvětví, i trestní právo má své základy v ústavním pořádku, takže nelze zapomenout zmínit mezi prameny tohoto oboru Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod, kde je možné nalézt nejen základní zásady. Tento obor upravují i další trestně právní předpisy, jako je zákon o obětech trestných činů, lze sem zařadit i správně právní předpisy a příslušné prováděcí předpisy.¹⁰³

Mezi základní pojmy a koncepty trestního práva řadí doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M.: pojem trestního práva, prameny trestního práva, základní zásady trestního práva. Vedle toho jistě trestný čin, příprava, pokus a dokončený trestný čin, skutková podstata trestného činu, materiální a formální pojetí trestného práva, účastenství v trestním právu, zločin, přečin, trestní odpovědnost, trestní proces, přípravné řízení, trestní stíhání, prověřování, vyšetřování, řízení

¹⁰² In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 340. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹⁰³ Viz příloha č. 5 – TRESTNÍ PRÁVO – František Vavera

před soudem. Dalo by pokračovat dále. „*Pokud jde o základní pojmy, je to celý systém pojmů, vzájemných vazeb a zažitých historických zásad.*“¹⁰⁴.

Za základní práva a povinnosti, které jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost z této oblasti považuje pan docent Vavera za důležitá všechny, jelikož formují trestněprávní nauku. Dle jeho slov lze však uvést nejčastěji veřejností využívané, těmi jsou: zásada zákonnosti, zákaz retroaktivity, zásada odpovědnosti za zavinění, presumpce nevinny, nutná obhajoba (případně možnost nechat se obhajovat), zásada veřejnosti či samotná trestní odpovědnost (z hlediska věku a přičetnosti).¹⁰⁵

V publikaci *Právní gramotnost v medicíně*¹⁰⁶ je v obecném úvodu knihy představeno trestní právo zařazením do práva veřejného a následně rozděleno na hmotné a procesní s odkazy na příslušné právní úpravy, kterými jsou trestní zákoník a trestní řád. Dalším zmíněným pojmem je trestný čin a jeho definice, že se jedná o protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Následuje dělení trestných činů na přečiny a zločiny a zvláště závažné zločiny. V poslední části věnované trestnímu právu je ve zkratce vysvětleno trestní řízení jako zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení a popřípadě i dalších osob, které se mohou zúčastnit trestního řízení. Základním úkolem trestního řízení je zjistit, zda došlo ke spáchání trestného činu. V případě že ano, zjistit, kdo je pachatelem trestného činu a po jeho zjištění mu uložit zákonný trest.

Podrobnější publikace *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy* se v uvádění základních pojmů do určité míry shoduje s výčtem pana docenta Vavery, jako je trestný čin, vývojová stádia trestného činu, skutková podstata trestného činu, materiální a formální pojetí trestného práva, trestní odpovědnost, trestní proces, a stádia trestního řízení. Mimo to jsou zde uvedeny okolnosti vylučující protiprávnost či druhy sankcí v trestním právu a jsou zde popsány i vybrané trestné činy. V publikaci nechybí ano omyly v trestním právu, které považuje za důležité pro celkovou právní gramotnost jedince paní doktorka

¹⁰⁴Viz příloha č. 5 – TRESTNÍ PRÁVO – František Vavera

¹⁰⁵ tamtéž

¹⁰⁶ In: *Právní gramotnost v medicíně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 24. ISBN 978-80-244-4375-1.

Outlá¹⁰⁷. Velmi obdobný výčet pojmů uvádí i publikace *Základy práva pro neprávnické*¹⁰⁸.

Za nejběžnější problém lze dle pana docenta Vavery považovat nedodržování občanských povinností, respektive územních povinností, tedy kdo pobývá v České republice, musí dodržovat trestněprávní předpisy. Dále je také možné spatřit zejména silný posun ve vnímání trestněprávních podmínek ze strany veřejnosti a orgánů činných v trestním řízení. *Veřejnost vnímá (zřejmě i díky mediím) trestní odpovědnost či trestní řízení silně negativně a nelze vůbec vnímat presumpci nevin. Na druhou stranu orgány činné v trestním řízení (zejména policie a státní zastupitelství) řeší věci dogmaticky, a systémem „ať rozhodne soud“ téměř za všech okolností. Jistě je řada dalších problémů, ale toto pojetí je patrné za posledních pár desetiletí.*¹⁰⁹

Co se týká dovedností a informací, které by měl program pro zvedání právní gramotnosti obsahovat, mělo by se jednat v první řadě o informace o možnostech obrátit se na konkrétní osoby, které jsou v oblasti trestního práva znalé. Tím jsou myšleni jak právníci, tak osoby zabírající se trestním právem, například mediátoři, sociální pracovníci atd.¹¹⁰

Lidé, kteří potřebují pomoci v oblasti trestního práva mají možnost obrátit se na odborníky (právníky, obhájce, advokáty), kteří se trestnímu právu věnují. Avšak informace jsou k dohledání i na internetu, určitě pomohou i odborná periodika, sociální sítě a odborná literatura.¹¹¹

Co se týká novinek ze světa trestního práva, myšleno tím změn v legislativě, u tohoto právního odvětví se jedná o delší proces změn právní úpravy. *I když díky některým mediálním kauzám, změně veřejného mínění (např. u trestního činu znásilnění) či sladění s evropským právem, nastává řada novel. Přínosem za poslední dvě desetiletí bylo přijetí a aplikace zákona o soudnictví ve věcech mládeže, zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a nového trestního*

¹⁰⁷ Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

¹⁰⁸ In: *Základy práva pro neprávnické: po rekodifikaci soukromého práva*. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 228-242. ISBN 978-80-7380-826-6.

¹⁰⁹ Viz příloha č. 5 – TRESTNÍ PRÁVO – František Vavera

¹¹⁰ tamtéž

¹¹¹ tamtéž

zákoníku. Poslední roky se diskutuje přijetí nového trestního řádu, který prozatím je ve fázi příprav. O těchto legislativních změnách se veřejnost může informovat skrze internet, odborná periodika, sociální sítě a odbornou literaturu.¹¹²

Právní minimum trestního práva, jak v rovině hmotněprávní, tak v rovině procesní, představuje základní kámen našeho právního systému a znalost základních zásad z tohoto oboru je důležitou vlastností nejen pro každého občana, ale pro každou osobu, která se pohybuje na území České republiky.

2. 1. 5 Správní právo

Správní právo je souhrn právních norem upravujících výkonou státní moc, veřejnou správu a územní samosprávu. Zahrnuje velké množství velmi různorodých právních norem, které spolu obsahově velmi málo souvisejí. Z toho také vyplývá, že pramenem správního práva je značné množství obecně závazných předpisů z různých oblastí společenského života.¹¹³

Správní právo je nekodifikované, právních předpisů je nespočet a nelze určit ani malá množina těch, které by byly nejdůležitější. Pro každou část veřejné správy jsou důležité jiné právní předpisy, jak už vyplývá z výše uvedeného textu. Z průřezových lze uvést ty nejobecnější jako je Ústava ČR a Listina základních práv a svobod. Klíčovými organizačními zákony jsou kompetenční zákon (zákon č. 2/1969 Sb., zákon České národní rady o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky), zákon č. 51/2020 Sb., o územně správním členění státu a o změně souvisejících zákonů (zákon o územně správním členění státu), triáda předpisů k územní samosprávě, tedy zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) a zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze. Z hlediska procesu lze uvést zákon č. 500/2004 Sb., správní řád a zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Avšak nejedná se o předpisy, které by znal každý úředník natož každý laik.¹¹⁴

V publikaci *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy* jsou za nejpodstatnější otázky, jejichž znalost je nezbytná pro správní právo, uvedeny

¹¹² Viz příloha č. 5 – TRESTNÍ PRÁVO – František Vavera

¹¹³ In: *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 313. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹¹⁴ Viz příloha č. 6 – SPRÁVNÍ PRÁVO – Jan Malast

věci statusové, které obsahují informace např. o matrikách, státním občanství či cizincích. Dále je zde rozebráno územně-správní členění, přestupky, správní řízení a také je sem zařazena podkapitola živnostenského práva.¹¹⁵ V publikaci *Základy práva pro neprávnický* se vyskytuje přiblížení správního řízení.¹¹⁶ V publikaci *Právní gramotnost v medicíně*¹¹⁷ jsou vysvětleny pojmy jakými jsou veřejná správa, veřejný zájem, státní správa a samospráva.

Za základní práva lze považovat právo adresáta na poučení, orgán veřejné správy musí s laikem jednat slušně a poučit ho o jeho právech a povinnostech. Zároveň by si měl být adresát veřejné správy vědom práva na účast ve správním řízení z pozice účastníka řízení, tedy měl by vědět to, že není pouhým objektem řízení, ale je v pozici aktivního spolutvůrce vůle orgánu veřejné správy. Povědomí by měl mít i opravných prostředcích, o kterých má povinnost ho orgán veřejné správy poučit. Důležitou znalostí je i to, že pokud zákon správního práva nestanovuje lhůtu, musí orgán jednat bez zbytečného odkladu. Klíčový je v tomto odvětví zejména princip legality, kdy orgán veřejné správy může činit pouze to, co mu zákon výslovně dovoluje.¹¹⁸

Největším úskalím správního práva je pro širokou veřejnost jeho složitost a abstraktnost, jedná se o obor, který si jedinec těžko představuje a představy navíc bývají často mylné. *„Laik se často učí od jiného laika, avšak často dochází k předávání nepravdivých informací.“*¹¹⁹

Program zvyšující právní gramotnost by měl učit určité dovednosti, v případě správního práva by to jistě do nedávné doby bylo vyplňování tiskopisů, nyní však je na vzestupu digitalizace, a tak se jako klíčová dovednost nyní jeví zvládání nástrojů digitalizace veřejné správy, jakými je např. portál občana, datová schránka atp.¹²⁰

¹¹⁵ In: *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 313 - 325. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹¹⁶ In: *Základy práva pro neprávnický: po rekodifikaci soukromého práva*. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 203. ISBN 978-80-7380-826-6.

¹¹⁷ In: *Právní gramotnost v medicíně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 22-23. ISBN 978-80-244-4375-1.

¹¹⁸ Viz příloha č. 6 – SPRÁVNÍ PRÁVO – Jan Malast

¹¹⁹ tamtéž

¹²⁰ tamtéž

Tento program by měl působit na školách, kde by měl být součástí výuky již na základní škole, u dospělých by se mohlo jednat o variantu bezplatných online kurzů či videokurzů, které by byly na jednom místě na webu či v aplikaci. Na toto místo by bylo možné upozorňovat skrze sociální sítě.¹²¹

Správní právo je možné označit za tekuté písky, jedná se o neustále měnící se obor, který je extrémně nestabilní. Sledovat změny je náročné i pro odborníka, natož pro laika. O velkých změnách z tohoto odvětví většinou informují média, avšak většinou ne do dostatečné hloubky. V případě potřeby pomoci je možné obracet se přímo na veřejnou správu, která by měla být schopná laiky o sobě samé poučit. Mimo přímého kontaktu s orgány veřejné správy je možné navštívit stránky jednotlivých institucí, které se v poslední době neustále zlepšují. Je možné zde najít různé materiály a popisy životních situací s návody, co dělat.¹²²

Předávat znalosti z oblasti správního práva během kurzů se jeví jako téměř nemožné vzhledem k obrovské roztržitosti, se kterou se tento obor potýká, avšak pokud instituce budou dále zlepšovat své webové stránky a různé další digitální nástroje, bude jednodušší předávat informace jen o tom, kde různé podrobnosti najít. Výuka ovládnutí nástrojů digitalizace veřejné správy by mohla být správným krokem, zejména pokud v budoucnu vznikne nějaký rozcestník, který po vzoru již vznikajících webů bude pomáhat s tím, co dělat v různých životních situacích.

2. 1. 6 Právo životního prostředí

Právní úprava ochrany životního prostředí představuje v českém právním řádu značně široké spektrum právních předpisů různé právní síly, z nichž většina byla vydána po roce 1990. Mezi základní právní úpravy Ústava ČR a Listina základních práv a svobod. Ústava ČR se o životním prostředí výslovně nezmiňuje, ale neopomíjí je, zatímco Listina základních práv a svobod ve svém článku 35 považuje za jedno ze základních práv občana právo na příznivé životní prostředí a právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů. Listina základních práv a svobod mimo jiné také stanovuje, že při výkonu svých práv nesmí nikdo ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje,

¹²¹ Viz příloha č. 6 – SPRÁVNÍ PRÁVO – Jan Malast

¹²² tamtéž

druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.¹²³ Z ústavních zákonů je možné sem zařadit i ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR.¹²⁴

Dalšími významnými prameny jsou především zákony, které mají dominující nebo obecnější povahu, jedná se zejména o zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí (dále jako Zákon o životním prostředí), ten vymezuje zejména hlavní pojmy, jako je životní prostředí, ekosystém, ekologická stabilita, ekologická újma, únosné zatížení území, trvale udržitelný rozvoj, přírodní zdroje atp. Avšak jde jen o rámcovou normu proklamativního charakteru, úpravy právního řešení nějakého vztahu, jehož obsahem je ochrana životního prostředí, je potřeba hledat v speciálních zákonech.¹²⁵ Mezi speciální zákony lze řadit zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezování znečištění, o integrovaném registru znečištění a o změně některých zákonů, zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší, zákon č. 254/2001 Sb., o vodách, zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, zákon č. 289/1995 Sb., o lesích, zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zákon č. 541/2020 Sb., o odpadech a o změně některých souvisejících zákonů, zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon, zákon č. 148/2023 Sb., o jednotném environmentálním stanovisku, zákon č. 282/1991 Sb., o České inspekci životního prostředí a její působnosti v ochraně lesa a zákon č. 388/1991 Sb., o Státním fondu životního prostředí České republiky.¹²⁶

Hlavními principy práva životního prostředí jsou: princip trvale udržitelného rozvoje, princip mezigenerační spravedlnosti, princip garance státu v případě ochrany životního prostředí, princip nejvyšší hodnoty, princip prevence, princip předběžné opatrnosti, princip komplexnosti, princip integrace, princip znečišťovatel platí, princip odpovědnosti původce a princip účasti veřejnosti na rozhodování ve věcech životního prostředí.¹²⁷

¹²³ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 327. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹²⁴ Viz příloha č. 7 – PRÁVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ – Vojtěch Stejskal

¹²⁵ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 327. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹²⁶ Viz příloha č. 7 – PRÁVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ – Vojtěch Stejskal

¹²⁷ Viz příloha č. 7 – PRÁVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ – Vojtěch Stejskal

Mezi základní pojmy z oboru práva životního prostředí lze uvést podobné termíny, které byly zmíněny již výše u zákona o životním prostředí. Tedy životní prostředí, ochrana životního prostředí, trvale udržitelný rozvoj, přírodní zdroje, dotčená veřejnost, prevence, předběžná opatrnost, znečišťování, poškozování, ekologická újma. Za běžně známé koncepty lze považovat: *veřejný zájem na ochraně životního prostředí, na stavu životního prostředí závisí stav zdraví obyvatelstva, předcházení znečišťování, ohrožování a poškozování životního prostředí, náprava vzniklé ekologické újmy, účast veřejnosti v rozhodovacích procesech týkajících se životního prostředí, udržitelné využívání přírodních zdrojů a v neposlední řadě právo žít v příznivém životním prostředí.*¹²⁸

Publikace Základy práva pro střední a vyšší odborné školy uvádí mezi termíny v kapitole o ochraně životního prostředí mimo výše zmíněné prameny ještě termíny jako územní plán a územní rozhodnutí, které označuje jako významné prostředky ochrany životního prostředí, zmiňuje i ochranu životního prostředí v rámci stavebního řízení. Následně jsou vyjmenovány složky ochrany životního prostředí, jakými jsou ochrana ovzduší, ochrana přírody, ochrana vod a ochrana půdy. Blíže je představen i zemědělský půdní fond a odpady.

Nejdůležitější práva pro laickou veřejnost z této oblasti práva jsou právo na informace o životním prostředí, právo účasti veřejnosti v řízeních, týkajících se životního prostředí a právo na příznivé životní podmínky. Na druhé straně stojí stejně důležité povinnosti, kam lze zařadit povinnost zdržet se protiprávního chování při výkonu svých subjektivních práv, chovat se v mezích stanovených zákony a předcházet tak ohrožování a poškozování jednotlivých složek životního prostředí, včetně nepříznivých dopadů na lidské zdraví.¹²⁹

Nejběžnějším problémem, se kterým se veřejnost setkává v souvislosti s právem životního prostředí ve svém každodenním životě, jsou situace spojené s nakládáním s komunálním odpadem v rozporu s hierarchií odpadového hospodářství. Dále také povolování výstavby dle stavebního zákona bez ohledu

¹²⁸ tamtéž

¹²⁹ tamtéž

na krajinný ráz, přírodní ekosystémy, živočichy a rostliny a mimo to i nadlimitní hluk.¹³⁰

Vzdělávací program zaměřený na zvyšování právní gramotnosti veřejnosti v České republice by měl zahrnovat dovednosti spojené s formulací a podání žádosti o informace o životním prostředí. Měl by lidem přenášet znalost o tom, jak vyhledat informaci o zahajovaných správních řízeních u příslušného úřadu. Veřejnost by po absolvování kurzu měla umět zformulovat a podat přihlášku k účasti na řízení a měla by umět vyhledat informaci o oznámení projektu předloženého do řízení o posuzování vlivů na životní prostředí, umět zformulovat a podat vyjádření k takovému projektu na příslušný úřad.¹³¹

Zlepšit povědomí z oblasti práva životního prostředí lze skrze platformy, jako jsou celoplošné televizní stanice a rozhlasové stanice, specializované webové stránky na internetu a také skrze sociální sítě, kde se však vyskytují i nenávistné komentáře proti všem, kdo se angažují v ochraně životního prostředí. Variantou pro zlepšení povědomí o právu životního prostředí je i možnost dostat do širší veřejnosti povědomí o odborných a populárně naučných časopisech z oblasti práva životního prostředí a ochrany životního prostředí. Možným řešením by mohla být i série článků a přednášek pro veřejnost.¹³²

Změny legislativy jsou v oblasti práva životního prostředí časté zejména v souvislosti s plněním závazků ČR v oblasti mezinárodní a evropské ochrany životního prostředí, ale i v souvislosti s lobbingem různých zájmových a podnikatelských subjektů a hospodářských a profesních komor. Tyto změny lze sledovat skrze zpravodajství z Parlamentu, dále skrze Elektronickou sbírku zákonů a mezinárodních smluv a nebo v rámci odborných internetových časopisů (zejména Ekolist, České právo životního prostředí, Fórum ochrany přírody).¹³³

Za relevantní zdroje informací, které by měla veřejnost využívat ke své informovanosti z oblasti práva životního prostředí lze považovat např. web Zákony

¹³⁰ Viz příloha č. 7 – PRÁVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ – Vojtěch Stejskal

¹³¹ tamtéž

¹³² tamtéž

¹³³ tamtéž

pro lidi¹³⁴ anebo stránky Ministerstva životního prostředí¹³⁵. Mimo to je možné obracet se na úřady veřejné správy působící v oblasti ochrany životního prostředí nebo na specializované advokátní kanceláře, které mají předmět činnosti zaměřený na právo životního prostředí, či na nevládní ekologické organizace sdružené pod platformu Zelený kruh.¹³⁶

Právo životního prostředí je nedílnou součástí českého právního systému a mělo by být začleněno do vzdělávacích programů, které mají za cíl zvýšit právní gramotnost veřejnosti. Navzdory tomu, že by tato oblast mohla na první pohled působit jako marginální, je zřejmé, že má zásadní význam, jak vyplývá i z jejího zastoupení v Listině základních práv a svobod. Je nezbytné, aby vzdělávací programy pokrývaly dovednosti a znalosti týkající se ochrany životního prostředí, a aby lidé byli informováni o změnách v právních předpisech a o svých právech a povinnostech v této oblasti, alespoň v minimálním rozsahu, který je uveden výše.

2. 1. 7 Finanční právo

Finanční právo je souhrn právních norem, kterými je upraveno finanční hospodaření státu a jeho jednotlivé, zpravidla veřejnoprávní subjekty. Normy práva finančního řadíme v systému práva mezi právo veřejné, jelikož zde vystupuje státní orgán jako nadřízený nositel a vykonavatel státní moci, který vyžaduje plnění finančních povinností vůči státu. Toto odvětví práva upravuje zejména státní rozpočet, rozpočty územně samosprávných celků, daně, poplatky, cla, devizy a částečně pojistné.¹³⁷ Finanční právo z důvodu neexistence kodifikace tohoto právního oboru je odkázáno na doktrinární vymezení základních principů platných pro celou výše tohoto práva.¹³⁸

Dle paní doktorky Petry Hrubé Smržové¹³⁹ by měl mít každý představu, co obsahuje finanční právo a z jakých subsystémů se skládá, jelikož každý

¹³⁴ Zákony pro lidi. Online. 2010 - 2024. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/>. [cit. 2024-03-15].

¹³⁵ Ministerstvo životního prostředí. Online. 2008–2023. Dostupné z: <https://www.mzp.cz/>. [cit. 2024-03-15].

¹³⁶ Viz příloha č. 7 – PRÁVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ – Vojtěch Stejskal

¹³⁷ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 333. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹³⁸ III. Zásady finančního práva. Online. Informační systém Masarykovy univerzity. 2024. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/law/podzim2012/BZ306Zk/um/35537901/KAP3.pdf>. [cit. 2024-02-25].

¹³⁹ Viz příloha č. 8 – FINANČNÍ PRÁVO – Petra Hrubá Smržová

subsystém má své předpisy. U finančního práva není ucelená kodifikace. Nelze tedy občana odkázat na jeden právní kodex, ze kterého by mohl vycházet.

Za klíčové pojmy považuje paní doktorka Hrubá Smržová finance a finančněprávní vztahy. Mimo to mezi základní pojmy a koncepty řadí rozdíl mezi soukromými a veřejnými financemi a také znalost principů, na kterých finanční právo stojí.¹⁴⁰ Principy finančního práva je možné rozdělit na zásady tvorby finančního práva a obecné principy finančního práva.

Publikace věnující se základům práva ve většině případů obor práva finančního nezpracovávají, avšak kniha *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy* toto téma upravuje. Vysvětlen je zde pojem státní rozpočet a rozpočty územních samosprávných celků, daně, poplatky a cle, zamezení dvojího zdanění, měna a devizy. Představeny jsou i orgány finanční správy, jakými jsou například ministerstvo financí, státní fondy, finanční úřady nebo Nejvyšší kontrolní úřad, poslední část se věnuje České národní bance.¹⁴¹

Roztříštěnost finančního práva zabraňuje vytyčení několika práv a povinností, jež by měl občan z tohoto oboru znát napříč. Jedinou neměnnou jsou výše zmíněné zásady. Finanční právo lze rozdělit do několika subsystémů na rozpočtové právo, daňové právo, měnové právo a jiné. S tím souvisí i nejčastější setkání občanů s problémy z tohoto oboru.

U každého subsystému se základní znalosti liší. Dle doktorky Hrubé Smržové¹⁴² jsou kupříkladu tyto znalosti z oblasti daňového práva – kdy podávat daňové přiznání, jak ho vyplnit, jaké daně se platí, vědět o místních poplatcích, jejich druzích, jak se platí a kdy. V oblasti veřejného bankovního práva uvádí tato povědomí o garančním systému finančního trhu v ČR, bankovní soustavě a dohledu. V rámci rozpočtového práva by se měl každý orientovat ve veřejných rozpočtech, jeho druzích, funkcích a významech. U měnového práva je potřeba znát pravidla platebního styku, nakládání s měnou a znát formy a nástroje platebního styku.

¹⁴⁰ Viz příloha č. 8 – FINANČNÍ PRÁVO – Petra Hrubá Smržová

¹⁴¹ In: *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 333-340. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹⁴² Viz příloha č. 8 – FINANČNÍ PRÁVO – Petra Hrubá Smržová

Do praktických dovedností a informací z tohoto oboru, jež by měly být součástí vzdělávacího programu pro zvedání právní gramotnosti veřejnosti, řadí: umět podat podnět, žádost, reklamaci nebo daňové přiznání v běžných případech. Ve složitějších případech by měl každý vědět, na koho se obrátit. *Tedy obecně by lidé měli sledovat zprávy ústředních finančních institucí, které jsou i on-line. Také lze sledovat legislativu on-line. Ohledně pomoci obecně se lze v závislosti na povaze případu obracet na konkrétní finanční instituce, či daňové nebo účetní poradce, advokáty nebo finančního arbitra či neziskové organizace – Občanské poradny, Člověk v tísni aj.*¹⁴³

Legislativa se v oblasti finančního práva mění často, obzvláště v daňovém právu. Informace jsou dostupné on-line na stránkách finančních institucí, zejména Ministerstva financí ČR nebo České národní banky. Nejlepší dostupnou platformou mohou být právní předpisy on-line, avšak orientace v nich předchází finančnímu vzdělávání již od druhého stupně základní školy. Každý by měl umět základní principy a orientovat se v předpisech a informačních zdrojích, aby v případě potřeby věděl, kde hledat a případně na koho se obrátit. *„Tento obor vyžaduje vlastní iniciativu a zvědavost každého a neustálé sebevzdělávání.“*¹⁴⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že by každý jednotlivec měl vědět, kde veškeré informace z finančního práva najít a sledovat legislativu on-line, avšak tato znalost nezahrnuje pouze čtení legislativních změn, ale také porozumění danému právnímu textu. Součástí zkoumání, a tedy i vzdělávání právní gramotnosti, by měla zahrnovat um porozumění právnímu textu nejen z oblasti finančního práva. Program by měl také obsahovat odkazy na místa, kde informace z finančního práva hledat. Nehledě na subsystemy finančního práva, by měl jedinec znát alespoň základní zásady tohoto oboru.

¹⁴³ Viz příloha č. 8 – FINANČNÍ PRÁVO – Petra Hrubá Smržová

¹⁴⁴ tamtéž

2. 1. 8 Občanské právo hmotné

Občanské právo hmotné je soukromoprávním odvětvím českého právního řádu. Definuje se jako souhrn právních norem, jejichž předmětem je úprava společenských vztahů majetkové povahy, vznikajících mezi fyzickými a právními osobami, jakož i vztahů upravujících osobní a osobnostní práva. Systém občanského práva tvoří obecná část, spočívající ve vymezení základních otázek tohoto právní odvětví, jako je vymezení pojmu a předmětu, základních zásad, pojmů občanskoprávního vztahu. Dále pak je součástí systému zvláštní část, která je tvořena věcnými právy, závazkovým právem, právem dědickým a rodinným právem.¹⁴⁵

Za klíčové právní předpisy lze mimo Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod považovat zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jako Občanský zákoník), v němž však není zahrnutý veškerý obsah občanského práva, neboť například otázky pracovního poměru jsou vyhrazeny jiným zákonům.¹⁴⁶ Proto lze mimo Občanský zákoník uvést zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (dále jako zákon o obchodních korporacích) a zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru.

Vybrat základní pojmy a koncepty z tak rozsáhlého oboru, jakým je občanského právo hmotné, je skutečným oříškem, avšak jako první institut by měla být zmíněna smlouva, se kterou se někdy v životě dostane do styku každý, ať už se jedná o smlouvu kupní, smlouvu o dílo či smlouvu nájemní. Důležitou znalostí je i vědět, co je to svéprávnost, jaké jsou požadavky pro uzavření manželství, informace o vyživovací povinnosti. Mezi základní pojmy lze zařadit dědictví a s tím související závěť a dědické třídy, škodu, zastoupení a promlčení.¹⁴⁷

Jelikož je odvětví občanského práva jedním z nejzákladnějších, upravují ho všechny publikace vybrané pro tento výzkum. Publikace *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*¹⁴⁸ se ve svém úvodu do občanského práva

¹⁴⁵ In: Právní gramotnost v medicíně. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 26. ISBN 978-80-244-4375-1.

¹⁴⁶ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 39. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹⁴⁷ Viz příloha č. 9 – OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ – Miroslav Kalný

¹⁴⁸ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 40 - 221 ISBN 978-80-7400-880-1.

zaměřuje na právní vztahy, a to jak na jejich subjekt, obsah i objekt, následně na právní skutečnosti, promlčení a prekluzi, rodinné právo, kde přibližuje manželství, péči o dítě, určení rodičovství, osvojení, pěstounství, vyživovací povinnost atp. Podkapitola zaměřená na absolutní majetková práva přibližuje vlastnictví, držbu, spoluvlastnictví, svěřenecké fondy, vynechané není ani dědické právo, relativní majetková práva, která jsou rozdělená na závazkové právo a smlouvy a v poslední části je představena odpovědnost za majetkovou i nemajetkovou újmu a bezdůvodné obohacení.

Podobný výčet obsahuje i publikace *Základy práva pro neprávnický*¹⁴⁹. Kniha *Právní gramotnost v medicíně* přibližuje zejména subjekty právních vztahů a blíže se pak soustředí na rodinné právo.¹⁵⁰ Subjekty začíná i představení občanského práva v publikaci *Občanský a společenskovední základ*¹⁵¹, zde je nastíněna i ochrana osobnosti, občanskoprávní vztahy, smlouvy, odpovědnost za škodu, dědické právo a rodinné právo, kterému je zasvěcena vlastní kapitola a jsou zde vysvětleny koncepty manželství i rodičovství.

Nejdůležitějšími právy a povinnostmi jsou zajisté instituty uvedené výše, za nejdůležitější lze považovat náhradu škody, rodičovskou odpovědnost, sousedská práva (zákaz imisí), smluvní pokutu, odpovědnost za vady a právo na soukromí.¹⁵²

Největším problémem občanského práva hmotného je jeho složitost, jedná se o právní obor, který není jednoduchý, byť se to tak na první pohled může zdát, a bývá pro veřejnost dosti nesrozumitelný. Z konkrétních problémů lze vyjmenovat dluhy a závazky, na které se váže mimo gramotnosti právní i gramotnost finanční, propojení je možné pozorovat například u smlouvy o spotřebitelských úvěrech. Problematickým je i uplatnění práva z vad a úprava poměrů k nezletilým dětem.¹⁵³

¹⁴⁹ In: *Základy práva pro neprávnický*: po rekodifikaci soukromého práva. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 115-158. ISBN 978-80-7380-826-6.

¹⁵⁰ In: *Právní gramotnost v medicíně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 26-30. ISBN 978-80-244-4375-1.

¹⁵¹ In: *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 4. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022, s. 40-62. ISBN isbn978-80-7402-447-4.

¹⁵² Viz příloha č. 9 – OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ – Miroslav Kalný

¹⁵³ tamtéž

Z dovedností, jež by měl kurz pro zvyšování právní gramotnosti předávat, lze uvést sepis jednoduché smlouvy, závěti, výzvy k plnění, uplatnění práva z vad (reklamacie). V občanském právu je toho hodně co předávat, a tak je těžké určit nějaké minimum. Důležitým pro prohloubení poznání tohoto oboru je uzavírání smluv, znalost o tom, kdo má, vůči komu jaké povinnosti a oprávnění, informace z dědického práva, věcná práva a vlastnictví, lze sem zařadit i základní principy sousedských sporů a sousedských práv.¹⁵⁴

Legislativa se v občanském právu mění v zásadních věcech orientačně zhruba jednou za rok až dva, v drobnostech se pozměňuje po šesti až dvanácti měsících. Princip informovanosti je v momentě změn klíčový, základní informace většinou poskytují média, míněno informaci o tom, že dochází ke změně. Většinou však nejsou podány žádné bližší informace, ty bývají k dohledání na webech daných institucí.¹⁵⁵

V případě potřeby je možné se v oblasti občanského práva obracet na neziskové organizace jakými, jsou např. Člověk v tísni nebo Maják. Česká advokátní komora by měla mít na svých stránkách také možnost využití bezplatného poradenství. Případně by bylo zajímavým řešením, aby pod právníckými fakultami vznikl projekt, který by se zaměřoval na právní poradenství pro veřejnost, kde by studující přišli do styku s praxí a pomáhali řešit lidem jejich právní problémy pod dozorem odborného vyučujícího. Mimo výše vyjmenované instituty je možné obrátit se i na veřejného ochránce práv.¹⁵⁶

Oblast občanského práva je velmi široká a hledat zde právní minimum znalostí z tohoto oboru je těžkým úkolem, avšak je jasné, že běžný člověk přijde častěji do styku s jakoukoliv smlouvou než například držbou, také je dost pravděpodobné, že člověk bude jednou ve svém životě muset řešit problémy spojené s dědickým právem a nejspíše se setká i s právy sousedskými. Klíčovým právem se jeví i právo na soukromí a uplatnění práva z vad. Bezpochyby jsou častým problémem, se kterými se veřejnost potýká, dluhy, které úzce souvisejí s finanční gramotností, a to jen potvrzuje myšlenky z teoretické části o nutnosti

¹⁵⁴ Viz příloha č. 9 – OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ – Miroslav Kalný

¹⁵⁵ tamtéž

¹⁵⁶ tamtéž

větší provázanosti vznikajících projektů, které si kladou za cíl zvyšování jakéhokoliv povědomí.

2. 1. 9 Civilní právo procesní

Civilní proces neboli občanské soudní řízení je názvem pro postup soudů, v němž se jedná a rozhoduje o právech a povinnostech občanů i právnických osob z oblasti práva občanského, obchodního, rodinného a pracovního. Toto právní odvětví upravuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.¹⁵⁷ Mezi další právní předpisy vztahující se na toto odvětví lze zařadit zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů a zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)¹⁵⁸. Publikace Základy práva pro neprávnický¹⁵⁹ upozorňuje i na další prameny jako jsou ústavní normy, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, několikero nařízení Evropského parlamentu a Rady Evropské Unie. Vyjmenovány jsou zde i další zákony jako zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích). Uvedeny jsou i zákony, které jsou uceleně věnovány úpravě určitého druhu řízení a také zákony, které se týkají pouze některých institutů civilního procesu nebo některých aspektů jeho úprav.

Ze zásad civilního procesu lze vybrat kupříkladu zásadu rovnosti před soudem, právo na zákonného soudce a nezávislost soudce, avšak za nejdůležitější princip lze považovat právo chránit bdělých, tedy i civilní proces chrání bdělých zejména při sporných procesech – „*Kdo se brání nemůže ignorovat výzvy soudu a dělat mrtvého brouka.*“¹⁶⁰. V případech, kdy se člověk nedostaví k soudu, není potřeba, aby znal dopodrobna právní principy¹⁶¹ civilního

¹⁵⁷ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 223. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹⁵⁸ Na tomto se shodují oba respondenti viz příloha č. 10 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miloslava Wipplingerová a příloha č. 11 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miroslav Hromada

¹⁵⁹ In: Základy práva pro neprávnický: po rekodifikaci soukromého práva. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 163-167. ISBN 978-80-7380-826-6.

¹⁶⁰ Viz příloha č. 11 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miroslav Hromada

¹⁶¹ Výčet právních principů z oblasti civilního procesu je možné nalézt v: Základy práva pro neprávnický: po rekodifikaci soukromého práva. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 168-172. ISBN 978-80-7380-826-6.

procesu, důležitou základní znalostí tedy je, aby běžný občan měl v paměti princip *vigilantibus iura scripta sunt* a následně na tomto stavěl další vědomosti.

Důležitými termíny pro přehled z oboru civilního procesu jsou pojmy týkající se zásad a průběhu soudního procesu, exekuce a insolvence.¹⁶² V publikaci *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*¹⁶³ jsou jako klíčové pojmy pro znalost oboru občanského soudního řízení uvedeny pojmy jako je příslušnost soudů, obsazení soudů, účastník řízení a s ním spojené termíny, zahájení řízení v prvním stupni, průběh řízení, dokazování, rozhodnutí, opravné prostředky, blíže jsou pak vysvětlena i nesporná řízení jako je řízení o pozůstalosti, řízení ve věcech rodinně-právních, péče soudu o nezletilé, řízení o osvojení, o některých otázkách týkajících se fyzických osob, řízení o úschovách a další vybrané druhy řízení. Následuje část věnující se správnímu soudnictví a poté výkon rozhodnutí a exekuce, kde jsou blíže vysvětleny pojmy jako je exekuce, exekuční titul, účastníci řízení, způsob výkonu rozhodnutí. Další část je věnována soudním exekutorům a exkurzu o veřejné dražbě. V neposlední řadě je přiblíženo insolvenční řízení, které mimo pojmu samotného vysvětluje úpadek, konkurs, reorganizaci a oddlužení. Poslední část knihy zaměřená na civilní proces je věnována alternativním řešení sporů.

Publikace *Právní gramotnost v medicíně*¹⁶⁴ obecně přibližuje občanské právo procesní jako právo veřejné, neboť jde o výkon soudní moci nebo o výkon moci výkonné, tedy na rozdíl od práva občanského hmotného zde nevystupují dva či více subjektů vzájemně rovného postavení, ale do vztahu vstupuje i soud oprávněný ukládat jednostranně a mocensky ostatním subjektům povinnosti. Následně je zde uvedeno, že klíčovým právním předpisem je občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních, které regulují postup soudu a účastníků řízení. Poté je zde uvedeno, že občanský soudní řád je procesní normou nejen pro občanské právo, ale i pro právo pracovní, rodinné a obchodní. Představeny jsou i způsoby zahájení řízení na návrh či bez návrhu a rozdíly mezi řízením sporným a nesporným.

¹⁶² Viz příloha č. 10 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miloslava Wipplingerová

¹⁶³ In: *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 253 - 311. ISBN 978-80-7400-880-1.

¹⁶⁴ In: *Právní gramotnost v medicíně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 24-25. ISBN 978-80-244-4375-1.

V publikaci *Základy práva pro neprávnický*¹⁶⁵ je možné nalézt podobný výčet pojmů, jaký je uveden výše u publikace *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. Na čtyřiceti stranách je zde popsáno občanské soudní řízení od pramenů a základních principů, přes subjekty, podmínky řízení, řízení v prvním stupni, rozhodnutí soudu až po opravné řízení a řízení exekuční.

Co se týká základních práv a povinností v oblasti civilního procesu jedná se o rovnost stran a dispozici s řízením. V exekuci – možnosti obrany proti nedůvodnému nařízení a v insolvenční, jde zejména o možnost navrhnout oddlužení.¹⁶⁶ Mimo to lze vyjmenovat právo být slyšet před soudem, právo vyjádřit se ke všemu a právo být řádně předvolán.¹⁶⁷

Mezi nejběžnější problémy, které člověka mohou potkat z oblasti civilního procesu je jejich samotná nečinnost, jak už bylo nastíněno výše. Lidé si nevyzvedávají poštu a často zjistí, že byli žalováni, až když je nařízena exekuce. Dále také neumí podat žalobu, neznají průběh řízení a jeho důsledky.¹⁶⁸ Velkým problémem je také délka řízení, byť na tom Česká republika oproti jiným evropským státům není nejhůř, ale naopak je jedna z nejrychlejších.¹⁶⁹

Z předchozího odstavce vyplývá, že mezi dovednosti a informace, jež by měl kurz zvedající právní gramotnost obsahovat, spadá podání žaloby, seznámení se s průběhem řízení a jeho důsledky a samozřejmě zdůraznění toho, aby lidé neignorovali výzvy soudu.¹⁷⁰ V rozporu je zde však tvrzení pana doktora Hromady¹⁷¹, který uvádí to, že nejspíš není potřeba znát fáze a průběh civilního řízení, jelikož se běžný člověk s takovou situací setká jednou za život a občas ani to ne, tak je na pováženou, zda by to mělo být součástí obecného povědomí. Tyto informace si lidé vyhledávají až v moment, kdy má situace nastat. S čím se nejvíce masově lidé potýkají je, jak se vypořádat se svými dluhy, jak se oddlužit. Toto bude trápit pravděpodobně největší počet lidí. Program by měl být tedy zaměřen na poradenství týkající se exekucí, oddlužení v insolvenčním

¹⁶⁵ *Základy práva pro neprávnický*: po rekonstrukci soukromého práva. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 163- 202. ISBN 978-80-7380-826-6.

¹⁶⁶ Viz příloha č. 10 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miloslava Wipplingerová

¹⁶⁷ Viz příloha č. 11 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miroslav Hromada

¹⁶⁸ Viz příloha č. 10 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miloslava Wipplingerová

¹⁶⁹ Viz příloha č. 11 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miroslav Hromada

¹⁷⁰ Viz příloha č. 10 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miloslava Wipplingerová

¹⁷¹ Viz příloha č. 11 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miroslav Hromada

řízení. Avšak, co se týká informací, na které by se měli lidé připravit, když se chystají na jednání soudu, měli by si ujasnit, co se bude v daném řízení projednávat a co se po nich chce, aby s sebou přinesli, zda tam bude koncentrace či nikoliv. Z procesních věcí by měli zjistit, jak se chovat u soudu anebo, kdy člověk může mluvit.

Legislativní změny jsou v civilním procesu časté¹⁷². Informovat se o nich je možné ve Sbírce zákonů, avšak uživatelsky přívětivějším portálem je web *Zákony pro lidi*¹⁷³. „*Informace o těchto změnách včetně odkazu, kde je najít by měla být ve zprávách médií. Ty však informují pouze o tom, co je zajímavá.*“¹⁷⁴ Pokud člověk potřebuje poradit v oblasti civilního procesu, měl by se obracet na odborníky, tedy advokáty a advokátky či na neziskové organizace. Bezplatná poradna organizovaná Českou advokátní komorou byla zrušena.¹⁷⁵

Závěrem lze říci, že pochopení procesních postupů a principů civilního soudního řízení je klíčové pro efektivní uplatňování práv občanů. Široká škála právních předpisů, zásad a procedur, jak je představena v relevantních publikacích pro přehled z oblasti práva, poskytuje nezbytný rámec pro úspěšné navigování v civilním právním prostředí. Nicméně, časté problémy spočívající v pasivitě občanů často vedou k nežádoucím důsledkům, jako je zahájení exekuce. Proto je nezbytné, aby programy zvyšující právní gramotnost poskytovaly nejen informace o občanském soudním řízení jako takovém, ale také praktické dovednosti a odkazy na poradenství, které umožní občanům efektivněji se vyrovnat s právními situacemi v rámci exekucí a insolvenčních řízení, které jsou součástí civilního procesu.

2. 1. 10 Obchodní právo

Obchodní právo je autonomní oblastí právního řádu, avšak chybí mu to, co má většina právních disciplín, a to velký ústřední kodex. Normy obchodního práva jsou rozesety v mnoha právních předpisech a zabývají se rozdílnými subjekty a mají rozdílný obsah i předmět. Společným prvkem norem obchodního práva je to, že upravují postavení a poměry podnikatelů. Jedná se tedy o soubor pravidel

¹⁷² Viz příloha č. 11 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miroslav Hromada

¹⁷³ *Zákony pro lidi*. Online. 2010 - 2024. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/>. [cit. 2024-03-05].

¹⁷⁴ Viz příloha č. 10 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Miloslava Wipplingerová

¹⁷⁵ tamtéž

upravující účast v ekonomických interakcích a hospodářském životě. Obchodní právo lze z převážné části zařadit do práva soukromého, avšak má přesah i do práva veřejného, upravuje tedy na jedné straně vztahy mezi subjekty, které jsou si rovny v obchodních závazcích a na straně druhé zahrnuje i úpravu státních integrací do hospodářské sféry. Jedná se o průřezové odvětví, jež lze považovat za speciální soukromé právo, avšak zahrnuje i instituty z jiných právních odvětví, jakým je například právo správní či procesní.¹⁷⁶

Jak již bylo uvedeno výše, obchodní právo nemá jeden velký kodex, a tak je jeho úpravu potřeba hledat v několika právních předpisech. Stěžejními předpisy jsou bez pochyby občanský zákoník a zákon o obchodních korporacích. Co se týká dalších úprav obchodního práva, tak zde se názory respondentů rozcházejí. Paní doktorka Tloušťová¹⁷⁷ zmiňuje ještě zákon č. 125/2008 Sb. o přeměnách obchodních společností a družstev. Paní doktorka Outlá¹⁷⁸ uvádí zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (dále jako živnostenský zákon), zákon č. 182/2006 Sb. zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), zákon č. 304/2013 Sb., zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěži). Pan doktor Papež¹⁷⁹ mimo občanský zákoník a zákon o obchodních korporacích zmiňuje zákon č. 262/2006 Sb. zákoník práce a daňové zákony. V publikaci *Občanský a společensko vědní základ*¹⁸⁰ je z pramenů obchodního práva jmenovitě vytknutý pouze Občanský zákoník a Zákon o obchodních korporacích, avšak v této publikaci se nachází i kapitola *Živnostenské právo*¹⁸¹, kde je mimo zákonu o obchodních korporacích uveden i živnostenský zákon. V jiných publikacích oblast obchodního práva sama o sobě upravena není.

Hlavní principy tohoto práva jsou stejné jako v soukromém právu, což jsou zásada rovnosti účastníků obchodních závazkových vztahů, a především *pacta sunt*

¹⁷⁶ ROZEHNAL, Aleš a kolektiv. In: *Obchodní právo*. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 25. ISBN 978-80-7380-524-1.

¹⁷⁷ Viz příloha č. 12 – OBCHODNÍ PRÁVO – Pavla Tloušťová

¹⁷⁸ Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

¹⁷⁹ Viz příloha č. 14 – OBCHODNÍ PRÁVO – Petr Papež

¹⁸⁰ ZLÁMAL, Jaroslav; BELLOVÁ, Jana a HALUZA, Jakub. In: *Občanský a společensko vědní základ - Právo*. Computer Media, 2019, s. 73-83. ISBN 978-80-7402-297-5.

¹⁸¹ ZLÁMAL, Jaroslav; BELLOVÁ, Jana a HALUZA, Jakub. In: *Občanský a společensko vědní základ - Právo*. Computer Media, 2019, s. 84. ISBN 978-80-7402-297-5.

servanda, důležité je však zmínit i speciality, jako je například zásada profesionality, povinnost jednat s péčí řádného hospodáře a zákaz zneužití postavení v obchodních korporacích.

V obchodním právu by měl být člověk schopen určit, zda je či není podnikatelem. Od tohoto se následně odvíjí, co by měl znát. Podnikatel by měl mít přehled v právních předpisech, jakým jsou příslušná ustanovení občanského zákoníku, zákon o obchodních korporacích, živnostenský zákon, měl by znát pracovněprávní předpisy a daňové zákony, mimo to by se měl orientovat v právních předpisech, které se vztahují na jeho předmět podnikání. Oproti tomu ti, kteří se za podnikatelé nepovažují, by měli mít znalosti z občanského zákoníku o nekalé soutěži nebo třeba reklamaci. Zajisté by však měli vědět, jak začít správně podnikat, tedy měli by mít povědomí o existenci obchodního práva.¹⁸²

Za základní pojmy a koncepty z tohoto odvětví lze považovat termín podnikatel, dále také provozování podnikatelské činnosti, zodpovědnost podnikatele vůči svým společníkům, zaměstnancům, dodavatelům a zákazníkům, dodržování uzavřených obchodních smluv.¹⁸³ Dále by se za základní pojmy daly považovat i další termíny, se kterými je možné seznámit se na přednáškách z obchodního práva 1, kterými jsou obchodní korporace, jejich založení, vznik, zrušení a zánik, likvidace, druhy obchodních korporací a jejich přeměny. Obchodní společnosti i družstva, jejich obecnou charakteristiku včetně otázek jejich založení a zániku i typů společností upravuje například i publikace *Občanský a společenskovední základ*.¹⁸⁴

Základní práva a povinnosti vycházejí také zejména z občanskoprávní úpravy, speciality obchodního práva nejsou pro běžného jedince důležité, dokud se nestává podnikatelem¹⁸⁵. Důležité je zmínit svobodu podnikat, zákaz diskriminace a zodpovědnost při podnikání¹⁸⁶, tedy péči řádného hospodáře, loajalitu, zákaz zneužití práva atp¹⁸⁷. Spadá sem i přehled o tom, kdo za podnikatele

¹⁸² Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

¹⁸³ Viz příloha č. 12 – OBCHODNÍ PRÁVO – Pavla Tloušťová

¹⁸⁴ ZLÁMAL, Jaroslav; BELLOVÁ, Jana a HALUZA, Jakub. In: *Občanský a společenskovední základ - Právo*. Computer Media, 2019, s. 73-83. ISBN 978-80-7402-297-5.

¹⁸⁵ Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

¹⁸⁶ Viz příloha č. 12 – OBCHODNÍ PRÁVO – Pavla Tloušťová

¹⁸⁷ Viz příloha č. 14 – OBCHODNÍ PRÁVO – Petr Papež

jedná a kdo je zodpovědný za obchodní vedení. Dále se zde propisuje z pracovního práva znalost zákoníku práce.¹⁸⁸

S obchodním právem se běžně veřejnost setkává zejména v problematice insolvenčí, vad zboží a náhradou škod.¹⁸⁹ Mezi další běžné problémy se řadí dluhopisy a investiční fondy, zejména co se týká emisí dluhopisů do 1 milionu eur, a investičních nemovitostních fondů. Velkým problémem pro veřejnost je i podávání přihlášek do insolvenčního řízení v případě, kdy nevyužijí pomoci profesionála.¹⁹⁰ Častými problémy, jež zasahují více podnikatele jsou dotace Evropské unie, které pokrývají každý trh, na který jsou vybraným podnikatelům vypláceny, druhotná platební neschopnost u podnikatelů a velká přeregulovanost množstvím právních předpisů platných na mnohých trzích podnikání.

Mezi praktické dovednosti a znalosti z obchodního práva, které by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, by měla být zařazena schopnost rozlišovat mezi základními pojmy jako je podnikatel (osoba samostatně výdělečně činná a právnická osoba) vs. jednatel, společník a statutární orgán. Pro širokou veřejnost je důležité znát i možnosti jednání podnikatele a samozřejmě rámcově znát zákoník práce, zejména ustanovení týkající se pracovního poměru a dovolené.¹⁹¹

Šíření základních znalostí z oblasti obchodního práva by mohlo probíhat prostřednictvím vzdělávacích kurzů sestavených pro podnikání, které by zahrnovaly právní, finanční a digitální gramotnost. Tyto programy by mohly být součástí rámcového vzdělávání garantovaného státem již na středních školách a učilištích.¹⁹²

Vyučovat jednotlivé termíny a znalosti může být ovšem pro jednotlivce přehlcující, zejména pro ty, jež budou podstupovat kurzy zvedání právní gramotnosti bez aktivního zájmu. Na internetu existuje velký počet kvalitních zdrojů, které když se veřejnost naučí využívat, může díky nim získávat správný základní přehled na vlastní pěst. Na uváženou tak je, zda by se kurzy pro zvedání

¹⁸⁸ Viz příloha č. 14 – OBCHODNÍ PRÁVO – Petr Papež

¹⁸⁹ Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

¹⁹⁰ Viz příloha č. 14 – OBCHODNÍ PRÁVO – Petr Papež

¹⁹¹ tamtéž

¹⁹² Viz příloha č. 12 – OBCHODNÍ PRÁVO – Pavla Tloušťová

právní gramotnosti neměly spíše věnovat vyučování dovednosti dobře hledat než předávat základní znalosti z jednotlivých právních odvětví. Příkladem může být praktické předvedení, jak funguje Elektronická sbírka zákonů či webová stránka Zákony pro lidi. Následně může naučit účastníky, jak vyhledávat informace – články o právu, které by pomohly dělat rešerši a naučit je komparovat k reálnému stavu, tedy dávat si pozor na rok, kdy vyšel článek a rok aktuálně účinného zákona. K tomu se však váže do určité míry informovanost o platných a neplatných zákonech, tedy i takovýto formát vzdělávání by s sebou měl nést předání některých základních znalostí. V neposlední řadě by měl program přinášet příklady webových stránek¹⁹³, které nešíří dezinformace nebo polopravdy. Zajímavým řešením by mohl být i vznik jakési nadstavby nad elektronickou sbírku zákonů, která by se státní zárukou informace z oblasti práva poskytovala.¹⁹⁴

Legislativa se nejen v oblasti obchodního práva mění často, změny je možné dohledat ve Sbírce zákonů anebo na různých portálech, které se právu věnují. Zejména na webech jednotlivých ministerstev či skrze již zmíněný portál Zákony pro lidi. S tímto se však pojí úskalí toho, že aby jedinec porozuměl změně, musí porozumět danému právnímu textu, který si vyhledá. Nápomocná by jistě mohla být do určité míry umělá inteligence, avšak výsledky zde nebývají 100% správné, a tak je důležité umět provést dvojí kontrolu.¹⁹⁵ Dalším užitečným odkazem pro získávání informací z oblasti práva je i web www.businessinfo.cz, avšak není nijak zaručena průběžná aktualizace tohoto ani jiného portálu.¹⁹⁶

Jedním z fungujících systémů, jež má za úkol hlídat povinnosti podnikatele a usnadňovat mu tak přehled v legislativě je Právní elektronický systém (PES) zřízený Hospodářskou komorou České republiky. *Právní elektronický systém je unikátní a ojedinělá služba, která má jediný cíl – firmám všech velikostí a oborů v podnikání skutečně pomoci. Lavina nových zákonů, předpisů, vyhlášek a nařízení, která se na podnikatele a živnostníky každý den rítí, je už natolik nepřehledná, že je odrazuje nejen od samotného podnikání, ale nevyznají se v ní kolikrát ani sami úředníci. Právní elektronický systém si klade za cíl zpřístupnit všechny povinnosti podnikatelů vyplývající pro ně ze zákonů a dalších právních předpisů, přehledně*

¹⁹³ Dle JUDr. Papeže: E-pravo.cz, Advokátní deník, Bulletin advokacie, případně i zveřejněné disertační a diplomové práce

¹⁹⁴ Viz příloha č. 14 – OBCHODNÍ PRÁVO – Petr Papež

¹⁹⁵ Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

¹⁹⁶ Viz příloha č. 12 – OBCHODNÍ PRÁVO – Pavla Tloušťová

a na jednom místě. Současně umožní firmám a podnikajícím fyzickým osobám jejich přehlednou správu pro konkrétní obor podnikání.¹⁹⁷ Jedná se o jeden ze způsobů, kam se podnikající osoba může obrátit, aby získala náležitou pomoc.

Mimo to se samozřejmě osoba, která potřebuje řešit problém z oblasti obchodního práva může obrátit na profesionála, tedy advokáta, a to jak napřímo, tak skrze Českou advokátní komoru o určení bezplatné právní pomoci. Možné je se spojit i s neziskovými organizacemi, které se zabírají daným problémem. Další variantou může být kontaktovat orgán státní správy s daným dotazem, anebo pokud je osoba součástí korporace, tak by měla existovat možnost obrátit se na příslušné oddělení.¹⁹⁸

Úprava obchodního práva v publikaci *Základy práv pro neprávnický*¹⁹⁹ a *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*²⁰⁰ chybí. Samotní respondenti uvádějí, že znalost v tomto oboru pro běžného jedince pramení spíše z občanského práva, kde lze nalézt úpravy institutů, které jsou z oblasti obchodního práva veřejností nejvíce využívány. Mezi znalosti z toho oboru, které by měly být součástí vzdělávacího programu, jenž by měl za úkol zvedání právní gramotnosti, jsou speciální zásady obchodního práva. Své místo by ve vzdělávacím programu měla najít i informace o tom, že v případě, že se člověk chce stát podnikatelem, musí porozumět oblasti obchodního práva hlouběji, kde i na osoby samostatně výdělečně činné se vztahují stejné úpravy jako na podnikatele.

2. 1. 11 Pracovní právo

Pracovní právo je souhrnem právních norem upravujících pracovněprávní vztahy a vztahy s výkonem práce související. Jde zejména o vztahy z pracovněprávního poměru, ale i o vztahy, které se týkají dovolené, mzdy, odpovědnosti za škodu, ochrany zdraví při práci apod. Pracovní právo je sice zcela samostatným odvětvím, odděleným od občanského práva, ovšem tam,

¹⁹⁷ *Právní elektronický systém – PES*. Online. Hospodářská komora České republiky. 2017 - 2024. Dostupné z: <https://www.komora.cz/pes/>. [cit. 2024-02-26].

¹⁹⁸ Viz příloha č. 14 – OBCHODNÍ PRÁVO – Petr Papež

¹⁹⁹ MORAVEC, Tomáš. *Základy práva pro neprávnický: po rekodifikaci soukromého práva*. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-826-6.

²⁰⁰ ŠÍMA, Alexander a SUK, Milan. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-880-1.

kde konkrétní úprava v zákoníku práce chybí, použijí se podpůrně ustanovení z občanského zákoníku vyjma těch, jejichž použití je výslovně vyloučeno.²⁰¹

Z výše uvedeného textu vyplývá, že základním pramenem pracovního práva je zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Mimo to sem spadá i zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce a již zmíněný Občanský zákoník.

Mezi základní pojmy a koncepty z odvětví pracovního práva lze zařadit švarcsystém, který by měl být chápán z obou stran, a to jak ze strany zaměstnance, tak ze strany zaměstnavatele. Důležitý je také rozdíl mezi pracovní smlouvou a dohodou o provedení práce. Co se do základních práv a povinností týče, tam je důležité zmínit pravidla jakými je to, že je zaměstnanec chráněnou stranou, zákaz diskriminace a nerovného zacházení, loajalita zaměstnance vůči svému zaměstnavateli.²⁰² Nepochybně sem spadá i pracovní doba a doba odpočinku, pravidelné přestávky, systém odměňování, zejména tedy příplatky, které bývají mnohdy zaměstnancům nelegálně odpírány (obzvláště, co se cizinců týče). Základní povědomí by měli mít lidé i o fungování rozvázání pracovního poměru a ochraně při rozvázání pracovního poměru.²⁰³

Co se týká odborné literatury, tak ta v případě, že se na pracovní právo ve svém obsahu zaměřuje, vysvětluje termín závislá práce²⁰⁴, dále pak účastníky pracovněprávních vztahů, pracovněprávní poměr jako celek, práce konané mimo pracovní poměr, odpovědnost za škodu a v neposlední řadě také odbory a kolektivní vyjednávání.²⁰⁵ Upraveny jsou i výše zmíněné instituty jako jsou přestávky v práci, přesčasová práce, mzda, dovolená, ukončení pracovního poměru atd.²⁰⁶

Za jeden z nejběžnějších problémů z oblasti pracovního práva lze uvést *paygap*, tedy porušování rovného odměňování žen a mužů. Zároveň se často

²⁰¹ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 221. ISBN 978-80-7400-880-1.

²⁰² Viz příloha č. 15 – PRACOVNÍ PRÁVO – Miroslav Hromada

²⁰³ Viz příloha č. 16 – PRACOVNÍ PRÁVO – Jakub Morávek

²⁰⁴ In: Právní gramotnost v medicíně. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 30. ISBN 978-80-244-4375-1.

²⁰⁵ In: Základy práva pro střední a vyšší odborné školy. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022, s. 222 - 252. ISBN 978-80-7400-880-1.

²⁰⁶ In: Občanský a společenskovední základ. Aktualizované 4. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022, s. 63 - 72. ISBN 978-80-7402-447-4.

vyskytují problémy s dodržováním pracovní doby (práce přesčas), náhradou škody a případy nelegální práce bez pracovní smlouvy či v rámci švarcsystému.²⁰⁷ Velkým problémem je i soudní ochrana slabší strany.²⁰⁸ Soudní řízení bývají (zejména pro zaměstnance) dlouhá a drahá, navíc vnáší do dlouhodobého pracovního vztahu nepřátelství mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Lidé se tak obrací na soudy, až v době, kdy pracovněprávní vztah skončí a případy se tak řeší ex post. Lidé tak více využívají podávání podnětů na inspektoráty práce, které následně podniky prošetřují.²⁰⁹

Co se týká dovedností a vědomostí, které by měl program pro zvyšování právní gramotnosti předávat, jedná se především o vysvětlení rozdílů mezi pracovní smlouvou a dohodami s důrazem na slabší ochranu v případě dohod. Neměla by chybět ani informovanost o změnách v legislativě a předána by měla být také informace o možnosti obrátit se na inspektorát práce v případě potíží z pracovněprávního prostředí.²¹⁰

Tyto znalosti by měly být předávány zejména těm, kteří se na trh práce teprve chystají, program by měl být tedy zaměřen pro střední školy.²¹¹

Už jednou zmíněné změny v legislativě jsou v oblasti pracovního práva častým fenoménem. Změny jsou velké a rychlé a někdy jsou následně znovu rušené, intervaly mezi platností a účinností jsou krátké. Tyto kroky by měly být více koncepční a legisvakanční lhůta by měla být alespoň 6 měsíců. Informační kampaň o těchto změnách by měl dělat stát sám, avšak místo toho nechává komerční sféru, aby tuto funkci vykonávala sama a vydělávala na tom peníze.²¹² Nyní je možné se informovat o změnách samozřejmě ve Sbírce zákonů, ale uživatelsky přívětivější variantou je web Zákony pro lidi, který v tomto poskytuje dobrou službu. Nejspíše v budoucnu bude moci tuto roli zastupovat umělá inteligence, kde však bude klíčová křížová kontrola správnosti odpovědí.²¹³

²⁰⁷ Viz příloha č. 15 – PRACOVNÍ PRÁVO – Miroslav Hromada

²⁰⁸ Viz příloha č. 16 – PRACOVNÍ PRÁVO – Jakub Morávek

²⁰⁹ Viz příloha č. 15 – PRACOVNÍ PRÁVO – Miroslav Hromada

²¹⁰ tamtéž

²¹¹ tamtéž

²¹² Viz příloha č. 16 – PRACOVNÍ PRÁVO – Jakub Morávek

²¹³ Viz příloha č. 15 – PRACOVNÍ PRÁVO – Miroslav Hromada

Informace a pomoc z oblasti pracovního práva mohou lidé nalézt na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí²¹⁴, zejména na portálu zaměstnanosti. Fungovat by pro tuto potřebu měly i odborové organizace.²¹⁵ V případě problémů se mohou lidé obracet na soudy a inspektoráty práce. Také je možné čerpat informace z různých webů, co se týká třeba bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, je možné zmínit web BOZPinfo²¹⁶. Zaměstnanec by s jejich právy měl seznámit zaměstnavatel.²¹⁷

Pracovněprávní oblast si s sebou nese bez pochyby spoustu úskalí, jakými je diskriminace, nedodržování pracovněprávních předpisů a nelegální práce. Nízká informovanost zaměstnaných osob často neumožňuje vidět za horizont rychlého zisku. Výhody, jež přináší správně ošetřený pracovněprávní vztah jsou klíčové nejen pro pracovní právo, ale i právo sociálního zabezpečení. Tento obor je součástí života většiny společnosti, nejspíše každý jednou v životě dojde do momentu, kdy se s pracovněprávními vztahy setká, ať už z pozice zaměstnance či z pozice zaměstnavatele. Neustále měnící se a vyvíjející se legislativa tohoto oboru ukazuje, že vzdělávání z této oblasti je nezbytné nejen pro osoby, které se teprve na trh práce chystají, ale i pro osoby, které jsou do trhu práce již zahrnuté. Informace z toho oboru jsou však dobře a přehledně shrnuté na webu Ministerstva práce a sociálních věcí²¹⁸.

2. 1. 12 Právo sociálního zabezpečení

Právo sociálního zabezpečení, jakožto součást veřejného práva, je oblastí s veřejnoprávními, ale i soukromoprávními prvky. Je tvořeno právními předpisy upravujícími hmotné zabezpečení a služby, zabezpečované, regulované nebo poskytované státem, případně dalšími subjekty, občanům, kteří v důsledku sociální události nemohou být výdělečně činní a jejich sociální práva zaručená ústavou jsou ohrožena.²¹⁹

²¹⁴ Zaměstnanost. Online. Ministerstvo práce a sociálních věcí. C2024. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zamestnanost> . [cit. 2024-03-01].

²¹⁵ Viz příloha č. 16 – PRACOVNÍ PRÁVO – Jakub Morávek

²¹⁶ BOZPinfo. Online. 2002 - 2024. Dostupné z: <https://www.bozpinfo.cz/>. [cit. 2024-03-15].

²¹⁷ Viz příloha č. 15 – PRACOVNÍ PRÁVO – Miroslav Hromada

²¹⁸ Zaměstnanost. Online. Ministerstvo práce a sociálních věcí. C2024. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zamestnanost> . [cit. 2024-03-01].

²¹⁹ In: Právní gramotnost v medicíně. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 267. ISBN 978-80-244-4375-1.

Právo sociálního zabezpečení trpí velkou roztržitostí právních předpisů. Chybí zde kodifikace, a tak jsou jednotlivé oblasti upravené ve speciálních zákonech. Mezi ty nejdůležitější můžeme zařadit Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod, dále je možné uvést například zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 155/1995, o důchodovém pojištění a mnoho dalších.²²⁰

Základní koncept, kterému by měl každý porozumět je koncept starobního důchodu, konkrétně tedy to, jak funguje. Stejně tak důležitý je schématický systém dávek. Většina lidí neví, že mají na některé dávky nárok a ani neví to, kde se o tom mají informovat. Jedná se o komplikovaný systém, o kterém jsou k dispozici informace na internetu, ke kterému však nemají vždy přístup lidé, kteří dané dávky potřebují nejvíce. Z výše uvedeného vyplývá, že by bylo ideální, aby každý věděl, na jaké dávky má nárok, nebo přinejmenším kam se obrátit, aby tuto informaci získal.²²¹

Změny v legislativě jsou v této oblasti časté a velké. Informovat se o těchto změnách je možné na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí, kde jsou kromě informací o změně, přehledně vypracovaná různá témata související s právem sociálního zabezpečení. Avšak, jak již bylo naznačeno výše, tento přehledný souhrn informací není příliš inkluzivní. Mimo to lze informace získávat i na úřadech práce.²²²

Toto odvětví je velmi obsáhlé a nepřehledné, informace jsou pro ty, kteří je potřebují nejvíce, často nedostupné. Vzniká zde tak velký důraz na inkluzi případně vznikajícího programu pro právní gramotnost. Právo sociálního zabezpečení se ve většině vybraných publikací pro tento výzkum, nevyskytuje, i tak ho lze považovat za nezbytnou součást právního povědomí minimálně do té míry, aby lidé věděli, kde podrobnější informace získat.

²²⁰ Viz příloha č. 17 – PRÁVO SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ – Jakub Morávek

²²¹ tamtéž

²²² tamtéž

2. 1. 13 Právní dějiny

„Právník bez dějin a literatury je řemeslník, pracující zedník, má-li však znalosti z těchto oborů, může se nazývat architektem.“²²³

S tímto citátem se setká nejspíše každý studující právnické fakulty na hodinách právních dějin pana děkana Stanislava Balíka. Znalost historie práva má dle paní doktorky Vendulky Valentové²²⁴ praktický význam, a to zejména pro ty, kteří se právem živí. Tyto znalosti slouží jako zdroj informací např. pro argumentaci směřovanou k obhajobě advokacie, úvahám o smyslu a povaze advokátského povolání a k interpretaci jeho základních pilířů, jakými jsou nezávislost advokáta, stavovská samospráva či povinnost mlčenlivosti. Tak to platí i u ostatních právnických profesích.

Při vytváření konceptu všeobecného právního přehledu je zapotřebí nahlédnout i pod roušku minulosti, je pro běžné jedince klíčové znát části právní historie k všeobecnému přehledu? Souvisí právní gramotnost se znalostí některých historických právních událostí, či nikoliv?

Dle paní doktorky Vendulky Valentové²²⁵: *„Ano, souvisí zcela jistě. Normami, kterými se lidé řídí, vytváří společnost, a to bez ohledu na to, jak jsou pojaty, formulovány. Již v dalekém středověku se trestala například velezrada, krádež, loupež, vražda, znásilnění, a to bez ohledu na to, zda existoval psaný zákoník, či neexistoval. Základní formou feudálního práva byl tzv. právní obyčej. Jednalo se o nejstarší formu feudálního práva. Ještě i hodně později se udržují některé druhy předstátních obyčejů, např. krevní msta, ordály, kolektivní odpovědnost apod. Od předstátních obyčejů se právní obyčej liší tím, že jeho dodržování je zajišťováno již donucovací mocí státu, že nevyžaduje zájmy celé společnosti. Právo obyčejové je nepsané, později ve 13. a 14. století v českých zemích dochází k jeho písemnému zachycení ve formě právních knih. V zásadě je konzervativní a neměnné. V počátcích platí pro všechny, později cestou privilegií jsou z jeho působnosti určité skupiny obyvatel vyjmuty.“*

²²³ SCOTT, Walter. Guy Mannering. 1815.

²²⁴ Viz příloha č. 18 – PRÁVNÍ DĚJINY – Vendulka Valentová

²²⁵ tamtéž

Také i Desatero Božích přikázání je vlastně souhrnem základních norem, které by se měly dodržovat, a které odpovídají morálním zásadám. Všechny tyto předpisy byly tedy jednoduché, všem jasné a všichni je znali, dlouhodobě se užívali a fungovalo vědomí za strany obyvatel, že norma je nutná, potřebná a závazná, a že její porušení bude sankcionováno. To však vždy neplatí o psaném právu, a to zejména dnes, kdy je pro mnoho lidí zákon poměrně nesrozumitelný, nepochopitelný a velmi obsáhlý. Platí zde latinský výraz tzv. de lege lata, tzn. dle platného zákona. Toto označuje pozitivní právo, právo, které v daný okamžik je platné. Právní normy jsou navrhovány tak, aby bylo jasné, co znamenají a co bude následovat v případě jejich porušení. Nicméně kvůli tomu, že je právo velmi obsáhlé a je složité se v něm orientovat, mají lidé o právu různé představy. A zde by měla zasáhnout také znalost historie práva. Jak se právo vyvíjelo, jak vznikalo, jaké byly v historii důležité milníky v této oblasti, které byly a jsou významné pro budoucnost práva, právní gramotnosti lidí, právního vědomí lidí.“²²⁶

Z výše uvedeného textu tedy vyplývá, že pro pochopení práva jako takového je klíčové uvědomit si, jak se právo vyvíjelo a vznikalo. Tyto znalosti by mohly sloužit k pochopení aktuálního stavu práva a také ke zvyšování důvěry v právo.

2.2 Shrnutí praktické části

Většina publikací, jež mají za úkol uvést čtenáře do práva začínají buďto právní historií, nebo právní teorií. Nejspíše by tak oba tyto obory měly najít své místo ve vzdělávacím programu zaměřeném na právní gramotnost. Sáhodlouhá historie práva napovídá, že je tady právo s námi stejně dlouho, jako lidstvo samotné a že všechny jeho koncepty, které vznikly, vznikají a budou vznikat, jsou závislé od společnosti, kterou je každý součástí. Je tedy důležité uvědomit si, že na vytváření právních norem má lidstvo velký vliv a já jako jedinec tohoto vlivu můžu být součástí, jelikož je v České republice možné být zvolen do zákonodárných orgánů, jež mají tvorbu práva v gesci. Rychlý náhled do historie práva by měl tedy vzbuzovat v každém větší právní jistotu.

Náhled do teorie práva je nezbytný zejména kvůli terminologii, se kterou se člověk v právu setkává, pro získání základní právní gramotnosti je nutné umět

²²⁶ Viz příloha č. 18 – PRÁVNÍ DĚJINY – Vendulka Valentová

číst právní texty a nejen číst, ale porozumět jim. Porozumění právnímu jazyku skrze vysvětlení základních pojmů, jež se v legislativních textech objevují je důležitou součástí, která by měla být předmětem programů k zvedání právní gramotnosti.

Jak již bylo řečeno v teoretické části této práce, právní gramotnost se skládá ze složek znalostních, dovednostních a postojů či kritického myšlení nad právem. Součástí zvedání jakékoliv gramotnosti je předpoklad umět číst a psát, kurzy by se tak měly zaměřovat na jedince, kteří tyto schopnosti již mají, avšak toto tvrzení je v rozporu s inkluzí takových programů. Možným řešením by tak bylo vytvořit několik variant tohoto programu, jež by se lišily obsahem i provedením pro jednotlivé cílové skupiny. Toto rozdělení by tak mohlo začlenit i ty nejmenší z naší společnosti, kteří zatím navštěvují mateřské školy, či nižší ročníky základní školy, tak jak navrhovala paní doktorka Outlá²²⁷ v rámci metod jakým je *family study*.

Nadefinovat minimální znalosti z jednotlivých právních odvětví se může jevit jako náročný úkol, který může být ovlivněn subjektivním názorem dotazovaných. Nalezené výsledky, byť obohacené o srovnání s odbornými publikacemi, skutečně mohou nějaké zkresení obsahovat, ale co se dovednostních prvků týká, neměla by zaniknout myšlenka naučit veřejnost využívat nástroje, které k dispozici jsou. Četnost výskytu odkazů na web Zákony pro lidi, který je užitečným nástrojem pro širokou veřejnost, poukazuje na to, že by se výuka měla stočit i k tomu, naučit laiky tento web využívat ve svůj prospěch. Samozřejmě tato dovednost vyžaduje minimum ze sektoru technologií, a tak by mělo být předpokladem, že účastníci vzdělávání budou v této oblasti zdatní natolik, aby se program tomuto nemusel věnovat.

Tím opět vzniká odkaz na poznatky získané v teoretické části, kdy je potřeba při sestavování programu zaměřeného na zvyšování právní gramotnosti brát v potaz propojení s projekty, které zvyšují gramotnosti jiné, jako je gramotnost finanční či zvedání gramotnosti z oblasti IT.

Na to také navazuje dovednost využívání nástrojů digitalizace, jež vznikají, ať už v oblasti veřejné správy, tak i napříč různými právními obory. Stát v poslední

²²⁷ Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

době vytváří spoustu užitečných ulehčení, avšak je potřeba, aby veřejnost, jímž jsou nástroje určeny, je uměla využít.

Rozsah minimálních znalostí z různých oblastí práva by se jistě měl odvíjet zejména od formy a délky vzdělávacího programu. V případě dlouhodobě běžícího vzdělávání je možné přistoupit na praktiky, jež byly nastíněny v teoretické části. V případě programu, jež by se měl vměstnat do jednoho dne či pár hodin, je bezpochyby užitečnější naučit účastníky a účastnice kurzu informace vyhledávat z ověřených zdrojů. Proto se jako užitečné jeví vytvořit k tomuto účelu webovou stránku či mobilní aplikaci, která by měla za úkol informace shromažďovat na jednom místě. Avšak je opět potřeba znovu upozornit na skutečnost, že ne každý s těmito nástroji umí či dokonce má možnost nakládat, a tak je potřeba vytvořit i inkluzivnější variantu pro tento účel.

2. 2. 1 Platformy pro zvyšování právní gramotnosti

Jak již bylo nastíněno výše, skvělou platformou pro zvyšování gramotnosti by byl web či mobilní aplikace. *Ideální by ze strany státu bylo zřídit a provozovat online portál, který by zahrnoval platnou i novelizovanou legislativu včetně aktualizovaných informací o legislativním procesu spojeném s přijímáním nových nebo novelizovaných právních předpisů. Úředníkům na takovou činnost spojenou s provozováním takového online portálu má náš stát dostatek.*²²⁸

Jelikož z rozhovorů vyplynulo, že se legislativa v České republice mění skutečně velmi často, nemá smysl vytvářet nějaké papírové publikace, jež budou za šest měsíců neaktuální. Digitalizace je aktuálně velkým tématem, a tak je potřeba s tím i v rámci programu pro zvyšování právní gramotnosti pracovat. Umělá inteligence již nyní usnadňuje život spoustě lidem, ale jak již bylo zmíněno, je potřeba umět si i tak informace ověřovat.

*Základní zásada neznalost práva neomlouvá, dokládá nutnou právní gramotnost veřejnosti. Na druhou stranu nelze z veřejnosti dělat právníky. Je potřeba nalézt optimální systém vzdělávání veřejnosti. Což by mělo základně přinést středoškolské vzdělávání.*²²⁹ Vzdělávání na středních školách může probíhat jak již představenou metodou *Street Law*, tak i v rámci nějakých digitálních

²²⁸ Viz příloha č. 12 – OBCHODNÍ PRÁVO – Pavla Tloušťová

²²⁹ Viz příloha č. 5 – TRESTNÍ PRÁVO – František Vavera

nástrojů, na které následně může navázat inovativní e-learningové vzdělávání.²³⁰
To by mohlo probíhat v rámci video kurzů.²³¹

Výuka by měla nejspíše probíhat i již na základních školách²³², ale začít by se mohlo už ve školách mateřských²³³, avšak nejspíše v diametrálně jiné formě, než jakým by to probíhalo na středních školách, či u dospělé veřejnosti.

Využít by se k osvětě měly i sociální sítě, které jsou skvělým nástrojem této doby. Jejich úkolem by asi nemělo být obsáhnout veškeré informace, které by web či aplikace nabízela, ale měly by upozorňovat na existenci takového nástroje.

Obsahem by neměl být jen strohý text, ale využít by se mohly komiksy, obrázky, tabulky, grafy a jinak vizuálně podnětná díla.²³⁴

2. 2. 2 Další sesbírané poznatky

Mimo výuku znalostí z jednotlivých právních odvětví a dovedností spojených s vyhledáváním relevantních informací je možné zaměřit výuku v rámci právní gramotnosti na vysvětlování konceptů jakými je spravedlnost, rovnost, nerovnost atp.²³⁵. Toto by mohlo vést nejen ke zvyšování právní gramotnosti, ale v celkové zvyšování důvěry v právo.

Mimo to se zdá být zajímavým nápadem projekt, který nastínil pan doktor Kalný²³⁶. Studující právnických fakult by v rámci nějakého dovednostního předmětu mohli mít nějaký den v týdnu na fakultě otevřenou jakousi kancelář, kam by si mohli lidé přicházet pro právní pomoc. Jednalo by se o variantu, ze které by benefitovaly obě strany. Studující by přišli do styku s praxí a naučili se tak řešit jednotlivé situace a veřejnost by tak mohla získat právní rady zdarma. Studující by samozřejmě měli k dispozici vyučující, jež by jim při řešení pomáhali a dohlíželi na jejich kroky.

²³⁰ Viz příloha č. 5 – TRESTNÍ PRÁVO – František Vavera

²³¹ Viz příloha č. 6 – SPRÁVNÍ PRÁVO – Jan Malast

²³² Viz příloha č. 9 – OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ – Miroslav Kalný

²³³ Viz příloha č. 13 – OBCHODNÍ PRÁVO – Anna Outlá

²³⁴ Viz příloha č. 9 – OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ – Miroslav Kalný

²³⁵ Viz příloha č. 3 – MEZINÁRODNÍ PRÁVO – Jaroslav Větrovský

²³⁶ Viz příloha č. 9 – OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ – Miroslav Kalný

ZÁVĚR

V rámci této diplomové práce byl proveden podrobný teoretický rozbor pojmu právní gramotnosti, zkoumány byly její klíčové aspekty a v praktické části bylo zaměřeno úsilí na identifikaci právního minima v jednotlivých právních oblastech. Práce zdůraznila nejen význam právní gramotnosti pro účinnou participaci občanů na právním životě, ale také poukázala na nutnost definice jasného a komplexního právního minima, které by mělo být všeobecně známé a respektované ve vzdělávacích programech.

Tak jako znalost českého chemického názvosloví nebere chemikům a chemičkám práci, ani základní přehled veřejnosti v oblasti práva by zajisté nebral práci právníkům a právníčkám. Během rozhovorů s odborníky a odbornicemi se několikrát vyskytlo upozornění na to, že většina veřejnosti má velké znalosti z oborů, které se vyučují na základních školách jako je chemie, fyzika, geologie atp., které jistě slouží k dobrému všeobecnému přehledu. Nicméně, není otázkou, zda by se mezi tyto základní znalosti neměly zařadit i přehledy z oblasti práva, se kterým se každý setkává? Kolikrát v životě člověk uzavírá smlouvu a kolikrát v životě zjišťuje tvrdost minerálů dle Mohsovy stupnice tvrdosti? Tato otázka zdůrazňuje, že právní gramotnost je v dnešní společnosti stejně důležitá, pokud ne důležitější než znalost jiných oborů, které se vyučují již na základních školách.

V praktické části této diplomové práce se podařilo komplexně prozkoumat koncept právního minima jako základní soubor znalostí potřebných pro efektivní orientaci v právním prostředí. Práce identifikovala klíčové oblasti, ve kterých by měl každý občan České republiky vlastnit základní právní znalosti. Právní minimum, které bylo identifikováno, představuje základní sadu znalostí, jež by každý občan měl ovládat, aby se mohl účinně bránit v rámci právního systému a efektivně využívat svá práva.

Napříč analýzou a diskuzí vychází jasně najevo, že právní vzdělávání by mělo být neustálým procesem, adaptabilním na změny v právním prostředí a otevřeným novým metodám výuky. Budoucí výzkum v oblasti právní gramotnosti by měl pokračovat v prohlubování poznatků o efektivních přístupech k právnímu vzdělávání, včetně využití digitálních technologií a interaktivních metod.

V neposlední řadě práce poukázala na potřebu pokračujícího výzkumu v oblasti právního minima a právní gramotnosti. Pro hlubší pochopení této problematiky je důležité věnovat se dalším studiím, které by prozkoumaly účinnost navrhovaných vzdělávacích intervencí a jejich dopad na právní gramotnost veřejnosti. V budoucnu by bylo vhodné rozšířit oblasti výzkumu o analýzu specifických přístupů a metod, které by mohly efektivně zvyšovat právní gramotnost v různých demografických a sociálních skupinách. Tím by se mohlo ještě více přispět k šíření právních znalostí mezi občany a podpořit kulturu respektování a porozumění práva jako základu fungující demokratické společnosti.

Závěrem lze říci, že tato práce přispěla k lepšímu pochopení a definování právního minima v České republice a poskytla základ pro další rozvoj právního vzdělávání a právní gramotnosti.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

1. KNAPP, Viktor. Teorie práva. Vyd. 1., 3. dot. Beckovy právnické učebnice. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-717-9028-1.
2. KRUPOVÁ, Tereza. Právní vědomí – několik poznámek. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 23, č. 4. ISSN 1210-9126.
3. GERLOCH, Aleš. In: Teorie práva. 7. aktualizované vydání. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 138. ISBN 978-80-7380-652-1
4. URBAN, Michal. Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-7502-013-0.
5. KŘÍHA, Josef; METEŇKO, Jozef a PETR, Bohuslav. *Aktuální reflexe odhalování, dokumentování, dokazování a prevence kriminality či jiné protispolečenské činnosti*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2020. s. 95. ISBN 978-80-7556-073-5.
6. SCALIA, Antonin. A Matter of Interpretation: Federal Courts and the Law - New Edition. New Jersey: Princestone University Press, 1997. ISBN 9780691174044.
7. PODGÓRECKI, Adam. *Law and Society*. Dotisk. Taylor & Francis, 2023. ISBN 9781032606446.
8. Právní vědomí vysokoškoláků neprávního zaměření – výzkum a jeho výsledky. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2017, roč. 63, č. 1. ISSN 0323-0619.
9. ADAMEC, Martin; CIHLÁŘOVÁ, Ivana; ČECHOVÁ, Blanka; ČERNÝ, Petr; DECROIX, Eva et al. Advokáti do škol. Praha: Česká advokátní komora, [2022]. ISBN ISBN:978-80-906571-2-0.
10. SCHULTZ, W. akol. *Prvnotní zjištění z Mezinárodní studie občanské výchovy*. Ústav pro informace ve vzdělávání – divize Nakladatelství TAURIS. s. 59- 60 ISBN 978-80-211-0602-4
11. VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. Právní vědomí v teoreticko-empirickém pohledu. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN ISBN978-80-210-7783-6.

12. KUTCHINSKY, B. The Legal Consciousness: A Survey of Research on Knowledge and Opinion about Law. In: PODGÓRECKI, A. (ed.). Knowledge and Opinion about Law. London: Martin Robertson. 1973. s. 101 ff.
13. ZARISKI, Archie Zariski. Legal literacy : an introduction to legal studies. AU Press, 2014. ISBN 978-1-927356-45-6.
14. VEČEŘA, Miloš a URBANOVÁ, Martina. In: Sociologie práva. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 235 a násl. ISBN 978-80-7380-321-6.
15. HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. Beckovy odborné slovníky. V Praze: C.H. Beck, 2009. S. 277. ISBN 978-80-7400-059-1.
16. ROZBORA, Marián. Princip Ignorantia Legis Neminem Excusat a jeho místo v současnosti. In Days of Law 201: Civil Law on the Cross-roads. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 95-115. ISBN 978-80-210-5912-2.
17. ŠÍMA, Alexander a SUK, Milan. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 17., doplněné vydání. Beckovy učební texty. V Praze: C.H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-880-1.
18. MORAVEC, Tomáš. *Základy práva pro neprávnické: po rekonstrukci soukromého práva*. 5. aktualizované vydání. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-826-6.
19. JAKEŠOVÁ, Petra. *Právní gramotnost v medicíně*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4375-1.
20. ZLÁMAL, Jaroslav; BELLOVÁ, Jana; HALUZA, Jakub a RUBÁŠ, Stanislav. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 4. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022. ISBN 978-80-7402-447-4.
21. ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 5., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-506-7.
22. ROZEHNAL, Aleš. *Obchodní právo*. Právní učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-524-1.

Elektornické zdroje

1. *Gramotnost*. Online. Akademický slovník současné češtiny. 2024. Dostupné z: <https://www.slovníkcestiny.cz/heslo/gramotnost/0/45605>. [cit. 2023-12-15].
2. RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY. Online. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. 2024. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>. [cit. 2023-11-15].
3. ZAPOJTE SE DO PROJEKTU ADVOKÁTI DO ŠKOL. Online. Česká advokátní komora. 2018. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=19639>. [cit. 2023-11-27].
4. Úvod do studia práva pro neprávnický. Online. Portál ZČU. Dostupné z: <https://portal.zcu.cz/StagPortletsJSR168/ProhlizeniPrint?stateClass=cz.zcu.stag.portlets168.prohlizeni.predmet.PredmetSylabusState&predmetZkrPra c=KPO&predmetZkrPred=USPN&predmetRok=2023&predmetSemestr=ZS&portalLocale=cs>. [cit. 2024-03-15].
5. Právní minimum. Online. K-net. 2019. Dostupné z: <https://www.k-net.cz/kurzy/pravni-minimum/>. [cit. 2024-01-16].
6. *Anotace kurzů MAsky v obraze*. Online. Národní síť Místních akčních skupin České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.nsmas.cz/projekty/projekt-masky-v-obraze/anotace-kurzu-masky-v-obraze/>. [cit. 2024-01-18].
7. Právní minimum – webinar. Online. Everesta. 2019. Dostupné z: <https://eshop.everesta.cz/pravni-minimum-webinar-6450.html>. [cit. 2024-01-19].
8. McKinsey&Company. Online. In: Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení. 2010, s. 4. Dostupné z: https://www.mckinsey.com/cz/~/_/media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Czech%20Republic/Our%20work/McKinsey_pro_bono_skolstvi.ashx. [cit. 2024-02-20].
9. E-sbírka. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/>. [cit. 2024-02-20].
10. Plná moc k zastupování. Online. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2024. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/plna-moc-k-zastupovani>. [cit. 2024-02-20].
11. Measuring young people's legal capability. Online. Public Legal Education Network, London. Dostupné z: <https://lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf>. [cit. 2024-01-19].
12. Elektronizace tvorby práva a přístupu k právu. Online. GOLA, Aleš. Archiv českého e-governmentu. 2024. Dostupné z: https://archiv.issc.cz/archiv/2012/download/prezentace/gola_mvcr.pdf. [cit. 2024-02-11].
13. III. Zásady finančního práva. Online. Informační systém Masarykovy univerzity. 2024. Dostupné z:

<https://is.muni.cz/el/law/podzim2012/BZ306Zk/um/35537901/KAP3.pdf> .
[cit. 2024-02-25].

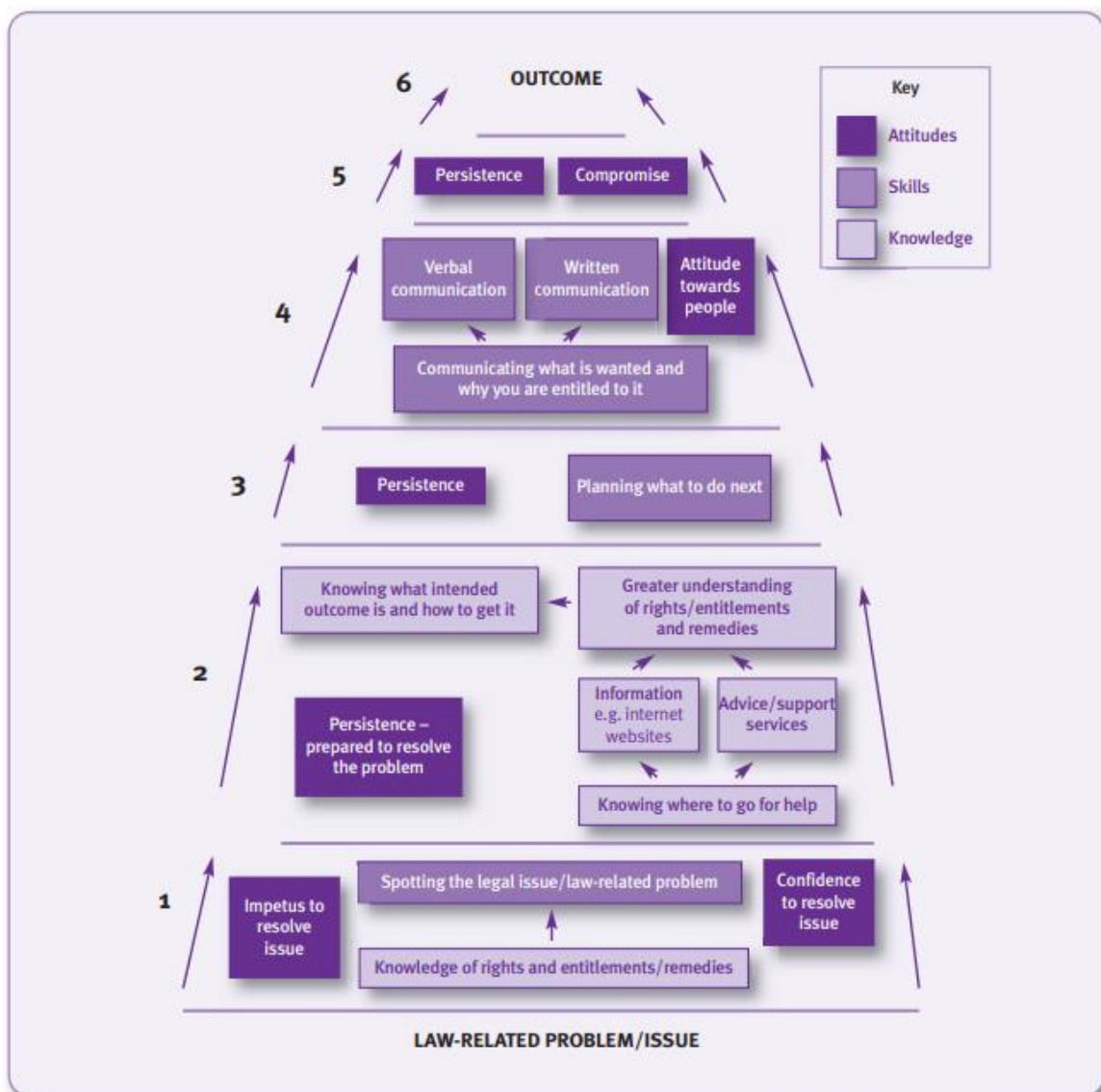
14. *Právní elektronický systém – PES*. Online. Hospodářská komora České republiky. 2017–2024. Dostupné z: <https://www.komora.cz/pes/>. [cit. 2024-02-26].
15. Zaměstnanost. Online. Ministerstvo práce a sociálních věcí. C2024. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zamestnanost> . [cit. 2024-03-01].
16. BOZPinfo. Online. 2002–2024. Dostupné z: <https://www.bozpinfo.cz/>. [cit. 2024-03-15].
17. Ústavní (ne)pořádek v obrazech. Online. Donio. C 2024. Dostupné z: <https://www.donio.cz/ustava> . [cit. 2024-03-15].
18. Ministerstvo životního prostředí. Online. 2008–2023. Dostupné z: <https://www.mzp.cz/> . [cit. 2024-03-15].

Právní předpisy a judikatura

1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
2. Pl. ÚS 77/06, tzv. *přílepkový nález* z 15. února 2007
3. Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Přílohy

Příloha č. 1 - Schéma řešení právního problému z: Measuring young people's legal capability. Online. S. 37. Dostupné z: <https://lawforlife.org.uk/wp-content/uploads/2013/05/measuring-young-peoples-legal-capability-2009-117.pdf> [cit. 2024-03-15].

Příloha č. 2 – ÚSTAVNÍ PRÁVO – JUDr. et Bc. Ondřej Preuss, Ph.D. (odborný asistent a tajemník na katedře ústavního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a advokátem v Praze)

Vyplněný dotazník zasláný e-mailem dne 8. 3. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

OP: V oboru ústavního práva je to na první pohled zřejmé. Jedná se o ústavní pořádek jako takový a zejména pak Ústavu (z.č. 1/1993 Sb.) a LZPS. Z judikatury Ústavního soudu je však patrné, že i v rámci ústavního pořádku lze ještě vymezit tzv. materiální jádro či ohnisko, které tvoří to skutečně nejdůležitější.

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

OP: V oblasti ústavního práva je jich celá řada. Jednak to budou principy spojené s demokratickým právním státem, které se otiskují v organizačních schématech voleb, legislativního procesu a vůbec systému vládnutí v ČR. Dále to pak budou principy upravující vztah státu a jednotlivce, tedy záruky práv a svobod, ale i povinnosti. V neposlední řadě pak pojmy a koncepty čistě hodnotové.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

OP: Ústavní právo upravuje všechna základní práva a povinnosti. Nejdůležitější jsou patrně ty, které provádí princip demokratického právního státu.

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

OP: Pokud bychom se na to dívali zcela prakticky, budou to patrně otázky související s volbami.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

OP: Měly by být zaměřeny na systém ústavního práva a jeho hodnoty. Případně lze vypíchnout i roli Parlamentu, Vlády a Ústavního soudu v systému.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

OP: Bylo by vhodné využít interaktivní nástroje. Publikací je poměrně dost. Upozornil bych v tomto ohledu např. na <https://www.donio.cz/ustava>.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

OP: Legislativa se dnes nejčastěji mění k 1.1. a k 1.7. kalendářního roku. Po dlouhých letech příprav byla spuštěna <https://www.e-sbirka.cz/>.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

OP: Vždy doporučuji se obracet na odborníky. V oblasti ústavního práva je navíc k dispozici i mnoho velmi čtivých publikací.

**Příloha č. 3 – MEZINÁRODNÍ PRÁVO - Mgr. Bc. Jaroslav Větrovský, DEA,
Ph.D. (katedra mezinárodního práva FPR ZČU)**

Přepis poznámek ze schůzky konané dne 5. 3. 2024 na KMP FPR ZČU:

- V mezinárodním právu hrají důležitou roli obyčeje
- Vysvětlováno by v rámci vzdělávacího programu měl být pojem spravedlnost (základní idea spravedlnosti), co leží v základu práva, co je rovnost a spravedlnost, jak hmotněprávním, tak procesněprávním aspektu
- Stejně jako má fyzická osoba právo se bránit, tak stejně státní entita, není potřeba k tomu znát normy, je to přirozené a logické – principy přirozeného práva
- Odvozování základních zásad s morálním přesahem – smlouvy se mají dodržovat, nesu odpovědnost za své činy, ...

Následná shrnující odpověď zasláná prostřednictvím e-mailu:

JV: Mezinárodní právo bylo historicky koncipováno jako *ius gentium* (právo národů). Šlo o soubor norem universálně použitelných mezi evropskými národy a panovníky. Jejich základem bylo přirozené právo a obyčejové normy založené na mezinárodní praxi. Předpokladem závaznosti obyčeje však bylo, že neodporuje přirozenosti.

Z toho plyne, že základní principy mezinárodního práva byly tradičně chápány jako principy přirozené. Jde zpravidla o takové obecné principy, které jsou společné právu i etice. Vyznat se v základech mezinárodního práva proto znamená vyznat se v základních etických normách a pojmech, jako jsou například spravedlnost, svoboda, rovnost, dobrá víra jednajícího, povinnost dodržovat své sliby atp. Z nich lze odvozovat i důležité partikulární normy, které tvoří základ mezinárodního práva: zákaz použití síly, právo na individuální a kolektivní sebeobranu, zákaz vměšování se do vnitřních záležitostí, zákaz diskriminace, právo národů na sebeurčení, smluvní volnost států, *pacta sunt servanda* atd.

**Příloha č. 4 – MEZINÁRODNÍ PRÁVO - Mgr. Vladimíra Pejchal Grünwald,
LL.M., Ph.D. (katedra mezinárodního práva FPR ZČU)**

Odpověď zasláná e-mailem ze dne 13. 2. 2024

VPG: Co se týče právního minima v mezinárodním právu, každý by měl mít povědomí o tom, že mezinárodní právo (veřejné) je založeno na mezinárodních smlouvách, na "dohodách" mezi státy, že toto právní odvětví je založeno na vztazích mezi státy. A dále také, že i soukromoprávní vztahy u jednotlivců (i právnických osob), kteří obchodují, uzavírají smlouvy, podnikají, dědí, uzavírají sňatky atd. s nějakým vztahem k zahraničí, se řídí normami mezinárodního práva (soukromého).

Vyplněný dotazník zaslaný e-mailem dne 30. 12. 2023

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

FV: Právní řád je nutné brát jako komplex, jako celek. Pro trestní právo jsou nejdůležitější následující právní předpisy:

- Obecně ústavní pořádek ČR.
- Trestní zákoník.
- Trestní řád.
- Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.
- Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob.
- Další trestněprávní předpisy (zákon o obětech trestných činů).
- Obecně správně právní předpisy.
- Příslušné prováděcí právní předpisy.

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

FV: Na toto nelze jednoduše odpovědět. Jak je uvedeno v první otázce, je nutné považovat právní řád jako celek, tedy i pojmy jsou společné. Z pohledu trestního práva jsou důležité pojmy s tímto odvětvím práva související. Pojem trestního práva, prameny trestního práva, základní zásady trestního práva. Vedle toho jistě trestný čin, příprava, pokus a dokončený trestný čin, skutková podstata trestného činu, materiální a formální pojetí trestného práva, účastenství v trestním právu, zločin, přečin, trestní odpovědnost, trestní proces, přípravné řízení, trestní stíhání, prověřování, vyšetřování, řízení před soudem. Dalo by pokračovat dále. Pokud jde o základní pojmy, je to celý systém pojmů, vzájemných vazeb a zažitých historických zásad.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

FV: Všechna jsou důležitá, jelikož formují trestněprávní nauku. Ale vyzdvihnout lze jistě ty nejčastěji využívané veřejností:

Zásada zákonnosti, zákaz retroaktivity, zásada odpovědnosti za zavinění, presumpce nevinu, nutná obhajoba (případně možnost nechat se obhajovat), zásada veřejnosti či samotná trestní odpovědnost (z hlediska věku a přičetnosti).

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

FV: V trestním právu se jedná o občanskou povinnost, ale spíše územní povinnost (kdo pobývá v ČR musí dodržovat zejména trestněprávní předpisy). Lze spatřit zejména silný posun ve vnímání trestněprávních podmínek ze strany veřejnosti a orgánů činných v trestním řízení. Veřejnost vnímá (zřejmě i díky médiím) trestní odpovědnost či trestní řízení silně negativně a nelze vůbec vnímat presumpci nevinu. Na druhou stranu orgány činné v trestním řízení (zejména policie a státní zastupitelství) řeší věci dogmaticky, a systémem „ať rozhodne soud“ téměř za všech okolností. Jistě je řada dalších problémů, ale toto pojetí je patrné za posledních pár desetiletí.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

FV: Je to zejména o možnosti se obrátit na konkrétní osoby, které jsou v oblasti trestního práva znalý. Právníky, ale i osoby, které se zabírají trestním. Právnem (mediátoři, sociální pracovníci atd.). Z hlediska vzdělávání jde zejména o systém v rámci středního vzdělávání, který by mohl být propracovanější v určitých oblastech. Základní zásada neznalost práva neomlouvá, dokládá nutnou právní gramotnost veřejnosti. Na druhou stranu nelze z veřejnosti dělat právníky. Je potřeba nalézt optimální systém vzdělávání veřejnosti. Což by mělo základně přinést středoškolské vzdělávání.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

FV: Zejména střední vzdělávání a následně inovativní e-learningové vzdělávání (formou možnosti vzdělávání z domova). Využití internetu, sociálních sítí, odborných periodiky a též odborném literatury. Ale jedná se o nutnost optimálního systému vzdělávání základních znalostí trestního práva.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

FV: V trestním právu se „naštěstí“ jedná spíše o delší proces změny právní úpravy. I když díky některým mediálním kauzám, změně veřejného mínění (např. u trestního činu znásilnění) či sladění s evropským právem, nastává řada novel. Přínosem za poslední dvě desetiletí bylo přijetí a aplikace zákona o soudnictví ve věcech mládeže, zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a nového trestního zákoníku. Poslední roky se diskutuje přijetí nového trestního řádu, který prozatím je ve fázi příprav. Informování by mělo být opět přes internet, odborná periodika, sociální sítě a odbornou literaturu.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

FV: Jedná se zejména o možnost obrátit se na odborníky, na právníky, obhájce, advokáty, kteří se trestnímu právu věnují. Vždy, když veřejnost, budou mít potřebu se obrátit na své právní zástupce, kteří se specializují na trestní právo, jistě tuto možnost mají. A jistě přes internet, odborná periodika, sociální sítě a odbornou literaturu lze získat informace.

Vyplnění dotazník na základě on-line rozhovoru vedeného 12. 1. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

JM: Správní právo je nekodifikované, právních předpisů je velká spousta a nelze určit jeden ani malou množinu těch, které by byly nejdůležitější, protože pro každou část veřejné správy jsou důležité jiné právní předpisy. Z průřezových jsou to ty nejjobecnější. Ústava, LZPS, klíčový organizační zákony jako je kompetenční zákon, zákon o územním členění státu, triáda předpisů k územní samosprávě: zákon o obcích, zákon o krajích, zákon o hl. městě Praze. Z hlediska procesu SŘ a přestupkový zákon. Avšak nejedná se o předpisy, které by znal každý úředník, natož laik.

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

JM: Když se rozhoduje o právech určitého člověka, měl by vědět, že se toho řízení může účastnit z pozice účastníka řízení, který má nějaká práva a může je uplatňovat, jinými slovy, že není jen objektem toho, kterého řízení, ale je v pozici účastníka, aktivního spolutvůrce vůle veřejné správy, povědomí o opravných prostředcích, adresáti VS by měli vědět, že tam kde zákon správního práva nestanoví lhůtu, tak to neznamená, že ten orgán to může udělat kdykoliv, ale že musí konat hned. Jakmile není stanovena lhůta, musí se jednat bez zbytečného odkladu. Povědomí o právu na poučení od orgánu VS – orgán VS musí s laikiem jednat slušně.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

JM: Pro adresáta právo na poučení, právo na součinnost,

Klíčový je princip legality – vědět, že neplatí legální licence, orgán si může dovolit pouze to, co mu zákon výslovně dovoluje

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

JM: Největším problémem je složitost, jakási přílišná vzdálenost správního práva, jedná se o abstraktní obor, který se těžko představuje, navíc bývají představy laiků často mylné. Laik se často učí od jiného laika, avšak často dochází k předávání nepravdivých informací.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

JM: Před pár lety by to bylo spíše vyplnění tiskopisu, podstatné do budoucna bude zvládat nástroje digitalizace veřejné správy (portál občana, výpis z katastru nemovitostí, datová schránka, ...). Praktické využívání nástrojů upravených právem.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

JM: Určitě ve školách, základy práva by měly být součástí výuky práva na základní škole (při vší úctě chemii to pokládám u většiny lidí za důležitější než základy chemie), u dospělé laické veřejnosti mohou existovat bezplatné volně šířené online kurzy v podobě videokurzů, v podobě popularizačního programu na sociálních sítích, které budou zvyšovat povědomí o tom, že to existuje, a k tomu by mohla existovat webová či mobilní aplikace, která umožní základní orientaci v systému kurzů.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

JM: Legislativa ve správním právu se mění neustále, je to extrémně nestabilní obor, který se mění velmi často, jsou to tekuté písky, které se neustále mění. Sledovat to je náročné i pro odborníka, natož pro laika. O velkých změnách většinou informují média, avšak informace bývají jen o tom, že změna nastane, detaily o tom co a jak se mění, obsahem již nebývá.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

JM: Lidé by se obecně měli obracet na veřejnou správu, ta by měla být schopná laiky o sobě samé poučit. Dále je možné se informovat na řadě zlepšujících se webech správních úřadů, kde jsou různé manuály a popisy životních situacích s návody, co dělat.

Příloha č. 7 – PRÁVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ - doc. JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D. (vyučující předmětu právo životního prostředí na FPR ZČU, vedoucí katedry práva životního prostředí Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze)

Vyplněný dotazník zaslaný e-mailem dne 13. 3. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

VS:

Základní právní předpisy práva životního prostředí (v aktuálním znění):

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. (Ústava České republiky)
2. Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
3. Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR
4. Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí
5. Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí
6. Zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezení znečištění, o integrovaném registru znečištění a o změně některých zákonů
7. Zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí
8. Zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší
9. Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách
10. Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu
11. Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích
12. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
13. Zákon č. 541/2020 Sb., o odpadech a o změně některých souvisejících zákonů
14. Zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon
15. Zákon č. 148/2023 Sb., o jednotném environmentálním stanovisku
16. Zákon č. 282/1991 Sb., o České inspekci životního prostředí a její působnosti v ochraně lesa
17. Zákon č. 388/1991 Sb., o Státním fondu životního prostředí České republiky

Hlavní principy práva životního prostředí:

- Princip trvale udržitelného rozvoje
- Princip mezigenerační spravedlnosti
- Princip garance státu v případě ochrany životního prostředí
- Princip nejvyšší hodnoty
- Princip prevence
- Princip předběžné opatrnosti
- Princip komplexnosti
- Princip integrace
- Princip znečišťovatel platí
- Princip odpovědnosti původce
- Princip účasti veřejnosti na rozhodování ve věcech životního prostředí

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

VS:

Základní pojmy:

- životní prostředí,
- ochrana životního prostředí,
- trvale udržitelný rozvoj,
- přírodní zdroje,
- dotčená veřejnost
- prevence
- předběžná opatrnost
- znečišťování
- poškozování
- ekologická újma

Koncepty:

- veřejný zájem na ochraně životního prostředí,
- „na stavu životního prostředí závisí stav zdraví obyvatelstva“,

- předcházení znečišťování, ohrožování a poškozování životního prostředí,
- náprava vzniklé ekologické újmy,
- účast veřejnosti v rozhodovacích procesech týkajících se životního prostředí,
- udržitelné využívání přírodních zdrojů
- a v neposlední řadě „právo žít v příznivém životním prostředí“

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

VS:

Práva

- Právo na informace o životním prostředí
- Právo účasti veřejnosti v řízeních, týkajících se životního prostředí
- Právo na příznivé životní prostředí

Povinnosti:

Při výkonu svých subjektivních práv zdržet se protiprávního chování, chovat se v mezích stanovených zákony a předcházet tak ohrožování a poškozování jednotlivých složek životního prostředí, včetně nepříznivých dopadů na lidské zdraví

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

VS:

- Nakládání s komunálním odpadem v rozporu s hierarchií odpadového hospodářství
- Povolení výstavby dle stavebního zákona bez ohledu na krajinný ráz, přírodní ekosystémy, živočichy a rostliny
- Nadlimitní hluk

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

VS:

- umět zformulovat a podat žádost o informace o životním prostředí
- umět vyhledat informaci o zahajovaných správních řízeních u příslušného úřadu, pokud se týká životního prostředí,
- umět zformulovat a podat přihlášku k účasti na řízení, pokud se týká životního prostředí,
- umět vyhledat informaci o oznámení projektu předloženého do řízení o posuzování vlivů na životní prostředí, umět zformulovat a podat vyjádření k takovému projektu na příslušný úřad

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

VS:

Platformy: Celoplošné televizní stanice a rozhlasové stanice, specializované webové stránky na internetu, ale patrně nejvíc sociální sítě na internetu (pokud bychom se bavili o efektivitě), avšak sociální sítě jsou zároveň plné lidí, kteří často píšou (a to i třeba anonymně) nenávistné komentáře proti všem, kdo se angažují v ochraně životního prostředí.

Zlepšit povědomí: Komunikací ve výše uvedených platformách, a třeba i dostat do širší veřejnosti povědomí o odborných a populárně naučných časopisech z oblasti práva životního prostředí a ochrany životního prostředí. Seriály článků a přednášek pro veřejnost.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

VS: Mění se bohužel často, samozřejmě v souvislosti s plněním závazků ČR v oblasti mezinárodní a evropské ochrany životního prostředí, ale i v souvislosti s

lobingem různých zájmových a podnikatelských subjektů a hospodářských a profesních komor.

Veřejnost může sledovat zpravodajství z Parlamentu, elektronickou Sbírku zákonů a mezinárodních smluv, odborné internetové časopisy (zejména Ekolist, České právo životního prostředí, Fórum ochrany přírody).

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

VS: Na úřady veřejné správy působící v oblasti ochrany životního prostředí nebo na specializované advokátní kanceláře, které mají předmět činnosti zaměřený na právo životního prostředí, či na nevládní ekologické organizace, sdružené pod platformou Zelený kruh.

Veřejnost by měla využívat např. www.zakonyprolidi.cz nebo www.mzp.cz

Vyplněný dotazník zaslaný e-mailem dne 9. 1. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

PHS: Každý by měl mít představu co obsahuje finanční právo a z jakých subsystémů se skládá, protože každý subsystém má své předpisy. Není ucelená kodifikace. Klíčovým pojmem jsou finance a finančněprávní vztahy.

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

PHS: Každý by měl vědět rozdíl mezi soukromými a veřejnými financemi. Znat principy, na kterých stojí.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

PHS: Práva a povinnosti odpovídají jednotlivým subsystémům finančního práva – rozpočtové právo, daňové právo, měnové právo aj. Nelze jednoznačně odpovědět.

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

PHS: Uvedu příklady z některých subsystémů:

- Daňové právo – kdy podávat daňové přiznání, jak ho vyplnit, jaké daně se platí, vědět o místních poplatcích, jejich druzích, jak se platí, kdy.
- Veřejné bankovní právo – vědět o garančním systému finančního trhu v ČR, bankovní soustavě a dohledu.
- Rozpočtové právo-orientovat se ve veřejných rozpočtech, jejich druzích, funkcích a významech.
- Měnové právo – znát pravidla platebního styku, nakládání s měnou. Znat formy a nástroje platebního styku.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

PHS: Každý by měl umět podat podnět, žádost, reklamaci nebo daňové přiznání v běžných případech. Ve složitějších by měl každý vědět na koho se obrátit.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

PHS: Finanční právo podléhá častým změnám. Jako nejlepší platformu považuji dostupnost právních předpisů on-line, kterému však předchází finanční vzdělávání již od druhého stupně základní školy. Každý by měl umět základní principy a orientovat se v předpisech a informačních zdrojích, aby v případě potřeby věděl, kde hledat a případně na koho se obrátit. Tento obor vyžaduje vlastní iniciativu a zvědavost každého a neustálé sebevzdělávání.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

PHS: Legislativa v oblasti finančního práva se mění často obzvlášť v daňovém právu. Informace jsou dostupné na stránkách finančních institucí zejména MF ČR nebo ČNB on-line.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

PHS: Obecně by lidé měli sledovat zprávy ústředních finančních institucí, které jsou i on-line. Také lze sledovat legislativu on-line.

Ohledně pomoci obecně se lze v závislosti na povaze případu obracet na konkrétní finanční instituce, či daňové nebo účetní poradce, advokáty nebo finančního arbitra či neziskové organizace – Občanské poradny, Člověk v tísni aj.

Vyplnění dotazník na základě rozhovoru vedeného 25. 1. 2024 na KPO FPR ZČU

- Zápisky z rozhovoru byly následně doplněné ze strany pana doktora Kalného vyplněním dotazníku (v textu označeno kurzívou).

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

MK: Občanský zákoník – v rámci občanského práva, co se týká soukromého práva obecně: zákon o obchodních korporacích, zákoník práce, *zákon o spotřebitelském úvěru*

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

MK: Nejspíš by to neměly být vzory smluv, které dostatečně neobjasňují složitost a problematičnost daných věcí, měl by být znám rozdíl mezi pojmy právník a advokát, co to je smlouva (tu v životě uzavírá někdy každý), co je to svéprávnost, základní požadavky pro uzavření manželství, informace o vyživovací povinnosti, závěť a možnost dědění ze zákona

Smlouva (kupní, o dílo, nájemní), dědictví (závěť, d. třídy), škoda, zastoupení, promlčení

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

MK: Vědět, že když mám práva, tak mám i povinnosti *Náhrada škody, rodičovská odpovědnost, sousedská práva (zákaz imisí), smluvní pokuta, odpovědnost za vady, právo na soukromí*

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

MK: Problémem je realita složitosti, právo není jednoduché a je pro veřejnost nesrozumitelné, konkrétně to bývají dluhy, závazky (na které se váže i finanční gramotnost, která se s tou právní propojuje ve smlouvě o spotřebitelských úvěrech)

Uplatnění práva z vad, sankce se závazků, úprava poměrů k nezletilým dětem

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

MK: Uzavírání smluv, znalost o tom, kdo má, vůči komu jaké povinnosti a oprávnění, informace z dědického práva, věcná práva a vlastnictví, je toho hodně a těžko se vybírá nějaké minimum. Mohly by tam spadat i základní principy sousedských sporů a sousedských práv

Sepis jednoduché smlouvy, závěti, výzvy k plnění, uplatnění práva z vad (reklamace)

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

MK: Vyučovat na základních a středních školách, správně vedený profil na sociálních sítích, dále také skrze portál občana, mohl by zde existovat přehledný rozdělovník zaštitěný státem, dále skrze portály, kterou jsou veřejností nejvyužívanější, zpravodajství a média, na webech příslušných úřadů

Komix, obrázky, tabulky, grafy, přetavení právního textu ve vizuálně podnětné dílo

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

MK: Zásadněji cca 1x 1-2 roky, v drobnostech každých 6-12 měsíců

Když se něco mění, princip informovanosti je důležitý, pokud se mění něco důležitého v právní úpravě, je potřeba aby o základních informacích informovaly média – tedy o tom, že dochází k té změně. Obsah změn se v médiích nestihne většinou říct, to je možné následně dohledat na webech institucí atp.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

MK: Je možné se obracet na neziskové organizace jakým je např. Člověk v tísni, maják. ČAK má na svých stránkách možnost využít bezplatného poradenství. Mohl by vzniknout i nějaký projekt pod právníckými fakultami, kde by ve vybraný den v týdnu mohl přijít člověk nechat si od studujících poradit (ty by to samozřejmě konzultovali se svým vyučujícím).

ČAK, ombudsman, neziskovy, Člověk v tísni.

POZNÁMKY:

Soudci do škol – projekt realizuje Unie soudců

Vyplněný dotazník zaslaný e-mailem dne 10. 1. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

MW: Můj obor je civilní proces. Jde tedy především o Občanský soudní řád, zákon o zvláštním řízení soudním, exekuční řád a insolvenční zákon.

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

MW: Pojmy týkající se zásad a průběhu soudního procesu, exekuce a insolvence.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

MW: V civilním procesu je to rovnost stran, dispozice s řízením. V exekuci – možnosti obrany proti nedůvodnému nařízení. V insolvenci jde zejména o možnost navrhnout oddlužení.

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

MW: Neumí podat žalobu, neznají průběh řízení a jeho důsledek. Nevyzvedávají si poštu a často zjistí skutečnost, že byli žalováni, až když je nařízena exekuce.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

MW: viz odpověď č. 4.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

MW: Přednášky, informace v médiích, výuka právního minima na základních školách.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

MW: Legislativa se mění často. Informace o těchto změnách včetně odkazu, kde je najít by měla být ve zprávách médií. Ty však informují pouze o tom, co je zajímavá.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

MW: Pokud potřebují poradit, musí se obrátit na advokáta nebo právníka. Bezplatná poradna organizovaná Českou advokátní komorou byla zrušena.

Příloha č. 11 – CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ - Mgr. Miroslav Hromada, Ph.D. (katedra občanského práva FPR ZČU a tajemník katedry pracovního práva a práva sociálního zabezpečení)

Vyplnění dotazník na základě rozhovoru vedeného 15. 12. 2023 na FPR ZČU

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

MH: OSŘ, exekuční řád, insolvenční zákon

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

MH: Vědomí toho že civilní proces chrání práva bdělých zejména při sporných procesech, kdo se brání musí vyvíjet aktivitu, nemůže dělat mrtvého brouka a ignorovat výzvy soudu. Dále jsou důležité zásady jako je rovnost před soudem, zákonný soudce, nezávislost soudce, ale primární je, aby člověk došel k soudu a začal se bránit.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

MH: Právo být slyšet před soudem, právo vyjádřit se k všemu, být řádně předvolán.

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

MH: Největším problémem je délka řízení, byť je Česká republika v rámci Evropy, co se týká justice jedna z nejrychlejších.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

MH: Poradenství týkající se exekucí, oddlužení v insolvenčním řízení, nejspíš není potřeba znát fáze a průběh civilního řízení, jelikož se běžný člověk s takovou situací setká jednou za život a občas ani to ne, tak je na pováženu, zda by to mělo být součástí obecného povědomí. Tyto informace si lidé vyhledávají až v moment,

kdy má situace nastat. S čím se nejvíce masově lidé potýkají je, jak se vypořádat se svými dluhy, jak se oddlužit. Toto bude trápit největší počet lidí.

Mezi hlavní body, na které by se lidé měli zaměřit, když se připravují na jednání soudu patří to, že by si měli ujasnit, co se bude projednávat, co se po nich chce, aby s sebou přinesli, jestli je tam bude koncentrace čili zda je to poslední možnost, kdy můžou uplatnit důkazy. Z procesních věcí by si měli zjistit, jak se chovat u soudu nebo třeba kdy člověk může mluvit.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

MH: Neziskové organizace se zaměřením na finanční problémy, co se týká dluhů. V rámci rodinných věcí by měl existovat někdo, kdo dokáže rozvádějící se rodiče provést tím, co je čeká u soudu, aby si to zbytečně nekomplikovaly a aby to pro rodiče i dítě dopadlo co nejlépe.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

MH: Často. Samozřejmě se jako odpověď nabízí sbírka zákonů, avšak opět bude uživatelsky přívětivější využít spíše weby jako jsou Zákony pro lidi.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

MH: Na konkrétní specializované osoby – advokáty.

Vyplněný dotazník zaslaný e-mailem dne 13. 2. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

PT: Občanský zákoník, zákon o obchodních korporacích, zákon o přeměných obchodních společnostích a družstev. Zásada rovnosti účastníků obchodních závazkových vztahů, právo každého občana provozovat podnikatelskou činnost.

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

PT: Podnikatel, provozování podnikatelské činnosti, zodpovědnost podnikatele vůči svým společníkům, zaměstnancům, dodavatelům a zákazníkům, dodržování uzavřených obchodních smluv.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

PT: Svoboda podnikat, nediskriminace, zodpovědnost (nejen) při podnikání.

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

PT: EU dotace, které pokrývají každý trh, na který jsou vybraným podnikatelům vypláceny. Druhotná platební neschopnost u podnikatelů. Velká přeregulovanost množstvím právních předpisů platných na mnohých trzích podnikání.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

PT: Právní, finanční a digitální gramotnost na minimálně středním stupni.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

PT: Vzdělávací kurzy sestavené pro podnikání (zahrnující právní, finanční a digitální gramotnost), které by byly součástí rámcového vzdělání garantovaného státem již na středních školách a učilištích.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

PT:Legislativa se u nás mění příliš často, tím se snižuje právní jistota a legitimní očekávání občanů ČR. Ideální by ze strany státu bylo zřídit a provozovat online portál, který by zahrnoval platnou i novelizovanou legislativu včetně aktualizovaných informací o legislativním procesu spojeném s přijímáním nových nebo novelizovaných právních předpisů. Úředníkům na takovou činnost spojenou s provozováním takového online portálu má náš stát dostatek.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

PT: Nyní mohou lidé v oblasti podnikání získat informace např. na www.zakonyprolidi.cz nebo na www.businessinfo.cz a různých dalších místech. Není však zaručena průběžná aktualizace těchto portálů.

Vyplnění dotazník na základě rozhovoru vedeného 6. 3. 2024 na FPR ZČU

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

AO: Občanský zákoník, zákon o obchodních korporacích, insolvenční zákon, zákon o veřejných rejstřících

Principy: soukromoprávní + speciality jako je zásada profesionality

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

AO: Umět určit, zda jsem či nejsem podnikatelem, pokud ano, tak bych měl znát základní právní předpisy (příslušná ustanovení o podnikání, ZOK, živnostenský zákon, pracovněprávní předpisy, daňové zákony a zákony dle předmětu podnikání).

Pokud nejsem podnikatel, tak bych měl mít znalosti z občanského zákoníku jako je nekalá soutěž, reklamace. Běžný občan by měl mít povědomí o existenci obchodního práva a vědět, jak začít SPRÁVNĚ podnikat.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

AO: Pro běžného občana je důležité znát občanskoprávní úpravu, speciality obchodního práva nejsou pro běžného jedince důležité, dokud se nestane podnikatelem.

Důležité je nezapomínat, že i OSVČ je podnikatelem.

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

AO: Vada zboží, insolvence, náhrada škody

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

AO: Znalost Ústavy ČR, LZPS, vyselektována ustanovení z občanského práva, z trestního práva a z přestupkového zákona (vybrané instituty, kde se laik může domnívat, že chybu nedělá), elementární znalost zákoníku práce. Jinými slovy to, s čím se člověk může nejčastěji potkat – rozvody (rozvodovost 50 %), základy z pracovního práva, základní informace o dědictví, vědět o možnostech, jak začít podnikat (mít povědomí o existenci obchodního práva)

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

AO: U dětí je nejlepší vzdělávat z očí do očí, interaktivní vysvětlování na ZŠ i MŠ

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

AO: Relativně často v detailu. O změnách je možné se informovat ve Sbírce zákonů, na webech, které se tomu věnují (weby ministerstev, Zákony pro lidi – avšak zde je možný problém toho, zda bude člověk právnímu textu rozumět), využít je možné i umělou inteligenci.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

AO: Na profesionály – advokáty. Je zde nízké povědomí o potřebě profesionála související se neúctou k právu

Poznámky:

- Rozdíly mezi úrovní gramotností mezi spotřebitelem a podnikatelem
- Právo přeje bdělým
- Family study

Vyplnění dotazník na základě rozhovoru vedeného 11. 3. 2024 v Plzni

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

PP: To, co zrovna podnikatele trápí + ZOK, OZ, zákoník práce, daňové zákony

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

PP: Obsah přednášek z předmětu OP1

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

- Povinnosti plynoucí ze zákoníku práce pro běžné zaměstnance
- Kdo za podnikatele a jak jedná, kdo je zodpovědný za obchodní vedení
- Péče řádného hospodáře
- Loajalita
- Zákaz zneužití práva

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

PP: Insolvence, vady zboží (ve kterých však veřejnost relativně ví, co dělat), dluhopisy a investiční fondy, emise dluhopisů do 1 milionu eur, investiční nemovitostní fondy, podávání přihlášek do insolvenčního řízení

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

PP: Rozlišovat základní pojmy jako je podnikatel (OSVČ vs. právnická osoba/jednatel/společník/statutární orgán

Jednání podnikatele a rámcově informace ze zákoníku práce – DPČ, dovolená, ...

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

PP: Stránka hospodářské komory, zdrojů existuje dost, ale chce to aktivní zájem. Mohla by vzniknout nadstavba nad e-sbírku se státní zárukou. Mělo by se učit rešeršovat informace.

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

PP: Mění se furt, informovat se lze skrze zákony on-line – elektronická sbírka

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

PP: Solventní jedinec se může obrátit na právního zástupce, nesolventní jedinec může požádat ČAK o bezplatnou právní pomoc či se obrátit na neziskový sektor jako je Člověk v tísni. Pokud jsem součástí korporace, mohu se obrátit na personální oddělení. Možné je také podat dotaz orgánu státní správy.

Poznámky:

- Zaměstnance by měl proškolovat zaměstnavatel v rámci corporate governance
- PES – systém pro podnikatele k hlídání povinností
- Vysvětlování pojmu DPH a jiných daní
- Ukázat, jak fungují Zákony pro lidi a e-sbírka, naučit veřejnost, jak vyhledávat informace (články, které by pomohly dělat rešerši), naučit komparovat k reálnému stavu
- Zdroje informací, ze kterých lze vycházet: e-pravo, advokátní deník, bulletin advokacie, e-sbírka, Zákony pro lidi, diplomové a disertační práce
- Klíčové je informovat o platných a neplatných zákonech

Příloha č. 15 – PRACOVNÍ PRÁVO - Mgr. Miroslav Hromada, Ph.D. (katedra občanského práva FPR ZČU a tajemník katedry pracovního práva a práva sociálního zabezpečení FPR ZČU)

Vyplnění dotazník na základě rozhovoru vedeného 15. 12. 2023 na FPR ZČU

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

MH: Zákoník práce, zákon o zaměstnanosti, zákon o inspekci práce, občanský zákoník

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

MH: Zaměstnanec je chráněnou stranou, zákaz diskriminace a nerovného zakázání. Zaměstnanec musí být loajální vůči svému zaměstnavateli a nejít proti němu. Rozdíl mezi pracovní smlouvou a dohodou o provedení práce. Nelegální práce, zejména švarcsystém.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

MH: - stejně jako otázka 2

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

MH: PAY GAP – porušování rovného odměňování, dodržování pracovní doby (práce přes čas), z oblasti např. rozvodu jídla náhrada škody zaměstnanci v případě dopravní nehody, nelegální práce bez pracovní smlouvy či namísto pracovní smlouvy DPP či švarcsystém

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

MH: Vysvětlování rozdílů mezi dohodami a pracovní smlouvou, zejména z hlediska slabší ochrany v případě dohody. Informovanost o změnách v legislativě

(zpřísnění dohod, daně, sociální zabezpečení). Neměly by chybět informace o tom, že se v případě problémů z pracovněprávního prostředí může člověk obrátit na Inspekci práce.

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

MH: Neučit ty, kteří praxi už získali, ale informovat ty, kteří se chystají na trh práce – tedy střední školy, kde se lidé teprve chystají na brigády

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

MH: Často, lze se informovat ve Sbírce zákonů, ale existují webové služby jako jsou Zákony pro lidi, které poskytují dobrou službu všem. V budoucnu bude moci tuto roli zastoupit i umělá inteligence, avšak klíčová bude křížová kontrola správnosti odpovědí.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

MH: Lidé se v případě problémů z pracovního práva neobrací primárně na soudy, zejména z důvodu toho, že soudní řízení je poměrně drahé a dlouhé a hlavně vnáší do dlouhodobého pracovního vztahu prvek nepřátelství. Většinou se lidé obrací na soudy až v době, kdy pracovněprávní vztah skončil a případy se řeší ex post. Většinou se lidé v průběhu pracovního vztahu obrací na oblastní inspektoráty práce, které na základě podnětů prošetřují podniky.

Lidé můžou čerpat informace z pracovního práva na internetu, co se týká třeba Bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, existuje web <https://www.bozpinfo.cz/>

Poznámky:

MH: Zaměstnanec by s jejich právy měl obeznámit zaměstnavatel a odbory.

Vyplnění dotazník na základě on-line rozhovoru vedeného 8. 1. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

JM: Zákoník práce, prováděcí předpisy

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

JM: Švarcsystém – rizika z obou dvou stran ZC i ZL,

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

JM: Pracovní doba a doba odpočinku, pravidelné přestávky, systém odměňování (příplatky), fungování rozvázání pracovního poměru a ochrana při rozvázání pracovního poměru

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

JM: Lidé, nemají peníze na soudy, přístup k soudu a soudní ochraně je problematický, spory jsou problematické, trvají dlouho a jsou drahé

2 skupiny lidí, ta která má formálně práva, ale fakticky si je nevymůže, a ty kteří je mají práva formálně i fakticky (většinou zaměstnavatelé), možným řešením by mohl být příklad z Německa, kde není placené řízení v prvním stupni, a tak si ho zaměstnanci mohou dovolit.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

JM: Vyplývá z výše uvedeného – jak mám pracovat a za kolik

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

JM: Toto je otázka spíše na sociologa, nebo nějakého jiného odborníka

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

JM: Pořád, změny jsou rychlé a velké a občas se navrací zpět předešlý stav. Od platnosti po účinnost by měla být 6 měsíců, aby kroky byly více koncepční. Stát by měl dělat informační kampaň sám, ale místo toho nechává komerční sféru, aby toto dělala sama a ždímalala z toho peníze.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

JM: Na stránkách MPSV otázky a odpovědi. Portál zaměstnanost. Fungovat by měly odborové organizace.

Příloha č. 17 – PRÁVO SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ - doc. JUDr. Jakub Morávek, Ph.D. (vedoucí katedry pracovního práva a práva sociálního zabezpečení FPR ZČU)

Vyplnění dotazník na základě on-line rozhovoru vedeného 8. 1. 2024

1. Jaké jsou podle vás klíčové právní předpisy a hlavní principy v tomto právním odvětví?

JM: Velká roztržitost – chybí kodifikace, zákon o státní sociální podpora a zákon o pomoc v hmotné nouzi, zákon o důchodovém pojištění

2. Jaké základní pojmy a koncepty by měly být běžně známé ve vašem právním odvětví pro každého?

JM: Koncept starobního důchodu – jak to funguje atp.

3. Která základní práva a povinnosti v této oblasti jsou nejdůležitější pro laickou veřejnost?

JM: Jak vypadá schématický systém dávek. Většina lidí neví, že mají na některé dávky nárok. A ani, kde se o nich informovat, málo koho napadne se jít zeptat na úřad práce.

4. Jaké jsou nejběžnější problémy, se kterými se občané a občanky setkávají v souvislosti s touto právní oblastí ve svém každodenním životě?

JM: Dávkový systém je komplikovaný a lidé si těžko zjišťují o tom systému informace. Informace o tom bývají na internetu, ke kterému však nemají vždy přístup lidé, kteří dané dávky potřebují nejvíce.

5. Které praktické dovednosti nebo informace by měly být součástí vzdělávacího programu pro veřejnost, aby byla právně gramotná?

JM: Vyplyvá z výše uvedeného – vědět jaké dávky mám a pochopit systém

6. Jaké platformy by mohly být nejefektivnější pro šíření základních znalostí vašeho právního odvětví v široké veřejnosti? Jak by se dalo zlepšit povědomí veřejnosti o právních otázkách ve vašem oboru?

JM: Toto je otázka spíše na sociologa, nebo nějakého jiného odborníka

7. Jak často se mění legislativa a jak se veřejnost může informovat o změnách nebo vývoji vaší právní oblasti, které mají vliv na každodenní život široké veřejnosti?

JM: Pořád, změny jsou rychlé a velké a občas se navrací zpět předešlý stav. Od platnosti po účinnost by měla být 6 měsíců, aby kroky byly více koncepční. Stát by měl dělat informační kampaň sám, ale místo toho nechává komerční sféru, aby toto dělala sama a ždímal z toho peníze.

8. Kam by se lidé měli obracet, pokud potřebují poradit nebo pomoc v této oblasti práva? Existují nějaké zdroje informací, které by měla veřejnost využívat?

JM: Úřad práce, na stránkách MPSV otázky a odpovědi. Portál zaměstnanost.

Příloha č. 18 – PRÁVNÍ DĚJINY - JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.
(tajemnice katedry právních dějin FPR ZČU)

Odpověď zasláná e-mailem ze dne 9. 2. 2024

VV: Takže odpověď na Vaši otázku, zda právní gramotnost souvisí i se znalostí některých historických právních událostí, či nikoliv, zní: „Ano, souvisí zcela jistě. Viz níže.“

Normami, kterými se lidé řídí, vytváří společnost, a to bez ohledu na to, jak jsou pojaty, formulovány. Již v dalekém středověku se trestala například velezrada, krádež, loupež, vražda, znásilnění, a to bez ohledu na to, zda existoval psaný zákoník, či neexistoval. Základní formou feudálního práva byl tzv. právní obyčej. Jednalo se o nejstarší formu feudálního práva. Ještě i hodně později se udržují některé druhy předstátních obyčejů, např. krevní msta, ordály, kolektivní odpovědnost apod. Od předstátních obyčejů se právní obyčej liší tím, že jeho dodržování je zajišťováno již donucovací mocí státu, že nevyžaduje zájmy celé společnosti. Právo obyčejové je nepsané, později ve 13. a 14. století v českých zemích dochází k jeho písemnému zachycení ve formě právních knih. V zásadě je konzervativní a neměnné. V počátcích platí pro všechny, později cestou privilegií jsou z jeho působnosti určité skupiny obyvatel vyjmuty.

Také i Desatero Božích přikázání je vlastně souhrnem základních norem, které by se měly dodržovat, a které odpovídají morálním zásadám. Všechny tyto předpisy byly tedy jednoduché, všem jasné a všichni je znali, dlouhodobě se užívali a fungovalo vědomí za strany obyvatel, že norma je nutná, potřebná a závazná, a že její porušení bude sankcionováno.

To však vždy neplatí o psaném právu, a to zejména dnes, kdy je pro mnoho lidí zákon poměrně nesrozumitelný, nepochopitelný a velmi obsáhlý. Platí zde latinský výraz tzv. *de lege lata*, tzn. dle platného zákona. Toto označuje pozitivní právo, právo, které v daný okamžik je platné.

Právní normy jsou navrhovány tak, aby bylo jasné, co znamenají a co bude následovat v případě jejich porušení. Nicméně kvůli tomu, že je právo velmi obsáhlé a je složité se v něm orientovat, mají lidé o právu různé představy. A zde by měla zasáhnout také znalost historie práva. Jak se právo vyvíjelo, jak vznikalo,

jaké byly v historii důležité milníky v této oblasti, které byly a jsou významné pro budoucnost práva, právní gramotnosti lidí, právního vědomí lidí.

Co se týká znalosti právních dějin, tak to má i praktický význam, a to zejména pro ty, kteří se právem žijí. Tyto znalosti slouží jako zdroj informací např. pro argumentaci směřovanou k obhajobě advokacie, úvahám o smyslu a povaze advokátského povolání a k interpretaci jeho základních pilířů, jakými jsou nezávislost advokáta, stavovská samospráva či povinnost mlčenlivosti. Tak to platí i u ostatních právnických profesích.

Použiji oblíbený citát pana profesora Stanislava Balíka staršího, a to z románu Guy Mannering, od skotského spisovatele Waltera Scotta z r. 1815:

„.....právník bez dějin a literatury je řemeslník, pracující zedník, má-li však znalosti z těchto oborů, může se nazývat architektem.“